

MTA Világgazdasági Kutatóintézet

A GLOBÁLIS VÁLSÁG: HATÁSOK,
GAZDASÁGPOLITIKAI VÁLASZOK ÉS KILÁTÁSOK

8. kötet

A FEJLŐDŐ ORSZÁGOK/RÉGIÓK ÉS A VÁLSÁG

Szerkesztette

Szigetvári Tamás

Budapest
2009

A GLOBÁLIS VÁLSÁG: HATÁSOK, GAZDASÁGPOLITIKAI VÁLASZOK ÉS KILÁTÁSOK

8. kötet

A FEJLŐDŐ ORSZÁGOK/RÉGIÓK ÉS A VÁLSÁG

Szerkesztette

Szigetvári Tamás

Budapest
2009

Készült a VKI – ECOSTAT *A magyar gazdasági-társadalmi kitörési stratégia a bizonytalan globalizált világ kihívásai közepette és az EU-integráció által befolyásolt történelmi keresztúton* című kutatási projekt keretében.

ISBN 978-963-301-532-2 Ö
ISBN 978-963-301-536-0

H-1014 Budapest, Országház u. 30.

✉ 1535 Budapest, Pf. 936.

☎ (36-1) 224-6760

🖨 (36-1) 224-6765

💻 vki@vki.hu

www.vki.hu

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ	5
DÉL-KOREA	
<i>Völgyi Katalin</i>	7
SZINGAPÚR	
<i>Völgyi Katalin</i>	15
MALAJZIA, THAIFÖLD, INDONÉZIA	
<i>Völgyi Katalin</i>	20
LATIN-AMERIKA	
<i>Artner Annamária</i>	28
ÉSZAK-AFRIKA ÉS A KELETI MEDITERRÁNIUM	
<i>Szigetvári Tamás</i>	46
A KÖZEL-KELETI OLAJÁLLAMOK	
<i>Hugyecz Attila</i>	55
FEKETE-AFRIKA	
<i>Kiss Judit</i>	68
KÖTETLISTA.....	77

ELŐSZÓ

A Miniszterelnöki Hivatal megbízásából és az ECOSTAT-tal együttműködve az MTA Világgazdasági Kutatóintézete (VKI) 2009 első felében átfogó kutatást folytatott a globális gazdasági és pénzügyi válság hatásairól és lehetséges következményeiről. Az ECOSTAT-tal való munkamegosztás keretében a VKI a globális és az európai fejleményekre összpontosított, és azt a nemzetközi környezetet és feltételrendszert igyekezett feltárni, amelyben a külgazdaságtól erőteljesen függő – és annak kétségtelen előnyeit az elmúlt két évtizedben hatékonyan kihasználó – magyar gazdaság elhelyezkedik. Csak ebben a keretben lehet ugyanis feltérképezni a hatások jellegét és intenzitását, valamint megalapozni a rendelkezésre álló mozgástérrel számoló, reális és fenntartható gazdaságpolitikát – mind a válságkezelés időszakában, mind pedig a válság utáni időszakra való felkészülést tekintve.

Vizsgálatunk négy alapvető területre terjedt ki.

- (a) Makrogazdasági elemzések (növekedés, kereskedelem, tőkeforgalom, munkaerőpiac, transznacionális vállalati viselkedés).
- (b) Kiválasztott gazdasági (és részben társadalmi) prioritások, amelyek a válság előtt is léteztek, de amelyek jelentőségét, új konfliktusmezőit a válság erősítette, illetve tárta fel (állam szerepe, jóléti rendszerek, kutatás-fejlesztés, környezetvédelem, fogyasztási szokások, továbbá nemzetközi vonatkozásban a pénzügyi rendszer átalakulása és az új regionalizmus térhódítása).
- (c) A világgazdaság vezető szereplőinek és meghatározó régióinak, valamint a Magyarország földrajzi környezetében elhelyezkedő országoknak kötött, ezért összehasonlíthatást lehetővé tevő struktúrában való vizsgálata, az alábbi szempontok szerint:
 - * Mi jellemezte az adott országot/régiót a válság előtt?
 - * Hogyan érintette a válság?
 - * Milyen válaszokat adott (ha adott) a válságra?
 - * Milyen rövid és középtávú hatásai lehetnek a válságkezelő csomagoknak?
- (d) Tekintettel EU-tagságunkra, a válság (és a hosszabb távú belső folyamatok) hatása az EU közösségi politikáira.

A legfontosabb kutatási eredményeket a VKI külön sorozatban, a fentieknek megfelelő tematikus tagolásban bocsátja az érdeklődők rendelkezésére. A kutatás első fázisa 2009. június végén zárult, és az anyagok az addig elérhető információkra és kormányzati intézkedésekre, valamint statisztikai háttérre támaszkodnak. Tekintettel arra, hogy a válság közel sem ért véget, amit újabb és újabb mentő-megsegítő-élénkítő csomagok nyilvánossá válása is jelez, a kutatást tovább folytatjuk, és az újabb eredményekről be fogunk számolni. Erre nem utolsósorban azért van szükség, mert a racionális gazdaságpolitika már a válság időszakában megkezdte a tudatos felkészülést a válság utáni periódusra. Ennek során természetesen figyelembe veszi a válság és a válságkezelés közép- és hosszabb távú hatásait, de azt aényt is, hogy a nemzetközi válság által időlegesen háttérbe szorított, de valóban globális témák (mint a környezetvédelem, a nemzetközi intézmények jövőbeli szerepe, a globális foglalkoztatás, a demográfiai folyamatok, a növekvő jövedelemkülönbségek, a fejlesztési támogatás iránti igény nö-

vekedése stb.) a válság után újult erővel fognak a gazdaságpolitikai kutatások, viták és intézkedések homlokterébe kerülni.

Budapest, 2009. október

Inotai András

DÉL~KOREA

Völgyi Katalin

1) A globális válság előtti gazdasági helyzet

A dél-koreai gazdaság 2003 és 2007 között évente átlagosan 4,4 százalékos növekedést produkált. 2007-ben a bruttó hazai termékből a mezőgazdaság 3, az ipar 39,4, a szolgáltató szektor 57,6 százalékkal részesedett.¹

2003 és 2007 között a fogyasztói árindex éves szintje 3,5-ről 2,5 százalékra mérséklődött. A munkanélküliségi ráta 3,6-ről 3,2 százalékra csökkent.² A foglalkoztatottak 7,9 százaléka a mezőgazdaságban, 26,9 százaléka az iparban és 65,2 százaléka a szolgáltató szektorban dolgozik.³

A dél-koreai gazdaság növekedése erőteljesen függ a külső kereslettől. 2007-ben a külkereskedelem a GDP 90,4 százalékának felelt meg. 1997 és 2007 között az export/GDP-arány 32,4-ről 45,6 százalékra, az import/GDP-arány 33-ről 44,8 százalékra emelkedett. Az ország folyó fizetési mérlege az ázsiai pénzügy válság óta folyamatosan (egészen 2008-ig) többletet mutatott, amelynek a mértéke azonban az utóbbi években csökkent. 2007-ben a folyó fizetési mérleg többlete a GDP 0,6 százalékát tette ki.⁴

Az elmúlt években a költségvetés folyamatosan pozitív egyenleggel zárt. 2007-ben a költségvetés többlete a GDP 3,8 százalékával volt egyenlő.⁵ A külső adósságállomány kedvezőtlen alakulása azonban növelte a koreai gazdaság külső sokkoknak való kitettségét. 2005 és 2007 között a külső adósságállomány megduplázódott, 187,9 milliárdról 383,2 milliárd dollárra nőtt. A rövid lejáratú adósságok 65,9 milliárdról 160,2 milliárd dollárra, vagyis 140 százalékkal emelkedtek. A külső adósságállomány a GDP 40 százalékának felelt meg.⁶ 2007-ben Dél-Korea rendelkezett a világ hatodik legnagyobb valutatartalékával (261 milliárd dollár).

¹ http://www.adb.org/Documents/Books/Key_Indicators/2008/pdf/kor.pdf

² *Ibid.*

³ UN ESCAP (2009): Statistical Yearbook for Asia and the Pacific 2008

⁴ http://www.adb.org/Documents/Books/Key_Indicators/2008/pdf/kor.pdf

⁵ *Ibid.*

⁶ *Ibid.*

2) Hogyan érintette Dél-Koreát a válság?

2.1. Hogyan hatott a válság a pénzügyi szektorra?

2008-ban Dél-Korea a többi ázsiai országhoz képest nagyfokú pénzügyi instabilitást szenvedett el. A pénzügyi instabilitás 2008 utolsó negyedében érte el csúcspontját. A koreai won év elejétől kezdődő fokozatos leértékelődése felgyorsult. 2008 januárjában 940 wont adtak 1 USA dollárért, októberben már 1330 wont. 2008 novembere végén az árfolyam 1513 won/dollára emelkedett. A tőzsde 2008-ban 42 százalékot esett. A Koreában fellépő erős pénzügyi turbulencia nagymértékben köszönhető a tőkeforgalom nagyfokú liberalizáltságának. A külföldiek belföldi részvényvásárlási és -eladási tevékenysége, valamint a belföldi pénzügyi intézetek külföldi hitelfelvétele szinte teljesen mentes a korlátozásoktól.⁷

2008-ban a külföldi befektetők részvényeik eladásával 37 milliárd dollárt vontak ki a dél-koreai piacról. A növekvő kőolaj- és nyersanyagárak hatására negatívvá váló folyó fizetési mérleg és a külföldi befektetők tőkemenekítése dollárhiányhoz vezetett. A won gyengülésének megakadályozása érdekében történő jegybanki intervencióknak köszönhetően a valutatartalékok 2008 márciusa és októbere között 264,2 milliárdról 212 milliárd dollárra apadtak.⁸ Az ország külső adósságállománya 2008 októberére 425,5 milliárd dollárra nőtt. Korea 8 év után újra nettó nemzetközi adóssá vált. Korea nemzetközi mérlegének romlásához nagymértékben hozzájárult a bankok rövid lejáratú adósságállományának gyors ütemű növekedése. 2008 szeptembere végén a bankok rövid lejáratú adósságállománya 159,6 milliárd dollárt tett ki, amely a teljes adósságállomány 37,5 százalékának felelt meg.

A Lehman Brothers összeomlását követően a nemzetközi hitelezés beszűkülésével a bankok nehezebben és drágábban jutottak dollárhoz, amely jelentős aggodalmat váltott ki a rövid lejáratú adósságaik teljesítését illetően, és súlyosbította a pénzügyi instabilitást.⁹ A kormány a bankszektor dollárhiányának enyhítése érdekében 2008 október végén garanciaprogramot hirdetett meg a bankok valutában történő kölcsönfelvételeire. A pénzügyi stabilizációs program részeként a kormány 100 milliárd dollárig, 3 évre vállalt garanciát a bankoknál 2008. október 20-a és 2009. június 30-a között újonnan keletkező külföldi adósságra.¹⁰ A kormány és a koreai jegybank a valutatartalékokból 30 milliárd dollárt biztosított a bankszektor számára. 2008. október 17-én a koreai jegybank heti rendszerességű dolláraukciót vezetett be, hogy további dollárlikviditást biztosítson a bankok számára.

A koreai jegybank október elején 10 milliárd dollárt pumpált a won–dollár swap piacba.¹¹ A dollárlikviditás további növelése érdekében a koreai jegybank 2008. október 30-án 30 milliárd dolláros swap egyezményt írt alá a FED-del.¹² Ezenkívül 2008 decemberében 30 milliárd dollárra növelte a Kínával és Japánnal már meglévő swap-keretét. A koreai jegybank által megkötött, illetve kibővített swap-egyezmények nagymértékben hozzájárultak a hazai valuta év végi stabilizálódásához.¹³

⁷ ADB (2009): Asian Development Outlook 2009

⁸ <http://imf.org/external/np/sta/ir/kor/eng/hstkor.pdf>

⁹ http://www.koreaherald.co.kr/archives/result_contents.asp

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ ADB (2008): Asia Economic Monitor 2008

¹² A koreai jegybank saját valutatartalékaiból, valamint a FED által biztosított swap keretből tartotta a dollár-aukciókat.

¹³ http://www.koreaherald.co.kr/archives/result_contents.asp

2009 februárja végén és márciusa elején azonban a won újra jelentős leértékelődést mutatott a dollárhoz képest. A dollár árfolyama már megközelítette az 1600 won-os szintet is. A koreai jegybank több alkalommal interveniált, hogy védje a hazai valutát a további leértékelődéstől. Valamint 6 hónappal (2009. október 30-ig) meghosszabbította a FED-del kötött swap-egyezményét és a japán jegybankkal meglévő, bővített swap-egyezményét.¹⁴ A koreai valuta áprilisban és május elején erősödött a dollárral szemben. A won/dollár árfolyam megközelítette a december végi szintet (1257,5 won/dollár). Enyhült a dollárhiány, mivel a koreai bankok könnyebben jutnak külföldi forrásokhoz, és a folyó fizetési mérleg februártól növekvő többletet mutat. A tőzsde az elmúlt két hónapban a megélénkülés jeleit mutatta, a külföldi befektetők nettó vásárlása márciusban 1100 milliárd wont, áprilisban 5100 milliárd wont tett ki.¹⁵

Dél-Korea külső adósságállománya 2008 szeptembere és 2009 márciusa között 425,5 milliárdról 369 milliárd dollárra csökkent. Jelentősen mérséklődött a bankszektor rövid lejáratú adósságállománya. A valutatartalékok április végén 216 milliárd dollárt tettek ki.

2.2. Hogyan hatott a válság a makrogazdasági keretfeltételekre?

A fejlett országok (USA, EU, Japán) recesszióba süllyedése és a világkereskedelem visszaesése jelentős csapást mért az exportorientált kelet-ázsiai országokra, köztük Dél-Koreára is. A dél-koreai gazdaság növekedési üteme 2008-ban az előző évi 5 százalékról 2,5 százalékra esett vissza. A dél-koreai GDP éves szintre vetítve 2008 utolsó negyedében 3,4 százalékkal, 2009 első három hónapjában 4,3 százalékkal zsugorodott. A külső kereslet radikális csökkenése mellett a lakossági fogyasztás és a beruházások gyengülése is szerepet játszott a gazdasági visszaesésben. A munkanélküliségi ráta 2008 októberére és 2009 márciusa között 3,1-ről 3,7 százalékra emelkedett.

2008 első három negyedében a koreai áruexport még dinamikus növekedést (17,4 százalék, 23,1 százalék, 27,1 százalék) produkált, majd az év utolsó két hónapjában – a fejlett országok és a kelet-ázsiai feltörekvő gazdaságok gyengülő keresletének köszönhetően – 19,5, illetve 17,9 százalékkal csökkent. 2009 első negyedében az áruexport mérsékelten emelkedett, de továbbra is alacsony szinten maradt, és 2008 azonos időszakához képest 24 százalékos visszaesést mutatott. Korea fő exporttermékei erőteljesen érzékenyek a globális konjunktúra ciklusokra. A külső kereslet csökkenése nagymértékben érintette az autók, az elektronikai termékek és az egyéb tartós fogyasztási cikkek exportját. Ugyanez elmondható a tőkejavak kiviteléről is. A kőolajipari, a vegyipari, az acél termékek és a gépek exportja is érintett a világgazdasági válság által.

Az áruimport az exporthoz hasonlóan gyors ütemben nőtt 2008 első három negyedében, majd az év végén a mérséklődő kőolaj- és egyéb nyersanyagárak és a gyengülő belső kereslet hatására visszaesett. 2009 első negyedében az import az exportnál is nagyobb mértékű 32,9 százalékos csökkenést mutatott.

A folyó fizetési mérleg 2008-ban 6,4 milliárd dolláros hiánnyal (GDP 0,7 százaléka) zárt, amely az első háromnegyed évben a magas kőolaj- és nyersanyagárak miatt szűkülő árukereskedelmi többletnek és a szolgáltatások krónikusan negatív egyenlegének volt köszönhető. 2008 októberétől azonban a folyó fizetési mérleg folyamatosan (kivételem 2009. január) pozitív egyenleget mutat, amely a növekvő árukereskedelmi többlettel és a szolgáltatás-kereskedelem alacsonyabb hiányával magyarázható.

¹⁴ <http://www.commodityonline.com/futures-trading/currency/S-Korea-extends-Japan-currency-swap-line-2103-2.html>

¹⁵ <http://www.bok.or.kr/contents/total/eng/boardView.action?menuNavId=634&boardBean.brdid=4311&boardBean.menuid=634&boardBean.rnum=3>

3) Válságkezelő csomagok és eszközök

3.1. A bankszektor megsegítése

3.1.1. Állami garancia a bankok külföldi adósságára

A kormány a bankok külföldi valuta likviditásának növelése érdekében 100 milliárd dollárig, 3 évre garanciát vállalt a bankok 2008. október 20-a és 2009. június 30-a között újonnan keletkező külföldi adósságára. A garanciaprogramban résztvevő bankok ún. egyetértési egyezményt (MOU – Memorandum of Understanding) írtak alá, amelyben többek között arra kötelezték magukat, hogy megkönnyítik a hitelezési feltételeket a kis- és közepes vállalatok számára, 11-12 százalékos tőke megfelelési mutatót teljesítenek. 2009 májusában a kormány módosította a programot: 3 helyett 5 évre vállalt garanciát a bankoknál 2009. december 31-ig újonnan keletkező külföldi adósságra.¹⁶

Tekintettel a romló gazdasági körülményekre a koreai kormány elővigyázatossági intézkedéseket (Bank Feltőkésítési Alap, Vállalat Átstrukturálási Alap, tőkeinjekció az állami vezetésű bankoknak) vezetett be a pénzügyi intézmények megerősítése és azok pénzügyi közvetítő szerepének fenntartása érdekében.

3.1.2. Tőkeinjekció az állami bankoknak/pénzügyi intézményeknek

2008 decemberében a kormány a Koreai Fejlesztési Banknak (Koreai Development Bank) 500 milliárd wonos, a Koreai Export-Import Banknak (Export Import Bank of Korea) 650 milliárd wonos és a Koreai Iparbanknak (Industrial Bank of Korea) 500 wonos tőkeinjekciót jutatott, hogy javítsa a bankok BIS tőke megfelelési mutatóját, és bővítse a kis- és közepes vállalatoknak, az exportáló cégeknek nyújtott hiteleket.¹⁷

2009 januárjában az előbb említett három bank újabb, 1700 milliárd wonos tőkeinjekciót kapott, amellyel a kormány elsődleges célja az volt, hogy további likviditást biztosítson a kis- és közepes vállalatok számára.¹⁸ A bankok mellett 400 milliárd wonos tőkeinjekcióban részesült a Koreai Vagyongazdálkodási Társaság (Korea Asset Management Corporation), amely közel 1000 milliárd wonos rossz hitelt vásárolt ki a takarékpénztárakból. A Koreai Lakásfinanszírozási Társaság (Korea Housing Finance Corporation) lakáskölcsönök megújítására vagy lejáratának meghosszabbítására 200 milliárd wonos tőkeinjekciót kapott.¹⁹

¹⁶ http://www.koreaherald.co.kr/archives/result_contents.asp

¹⁷ http://english.mofe.go.kr/archives/documents/all_view.php?sect=arch_doc&pmode=&cat=&sn=6113&page=6&Y=&SK=ALL&SW=

¹⁸ http://english.mofe.go.kr/archives/documents/all_view.php?sect=arch_doc&pmode=&cat=&sn=6214&page=5&Y=&SK=ALL&SW=

¹⁹ <http://www.kdb.co.kr/weblogic/Board?BID=156&NID=33824&ACTION=VIEW&NPAGE=3>

3.1.3. Bank Feltőkésítési Alap (Bank Recapitalization Fund)

2008 decemberében a kormány 20.000 milliárd wonos bank feltőkésítési alap létrehozását jelentette be. Két hónappal később már az alap működésének feltételei is körvonalazódtak. Az eredeti terv szerint az alaphoz a koreai jegybank (Bank of Korea) 10.000 milliárd wonnal, a Koreai Fejlesztési Bank 2000 milliárd wonnal, és az egyéb intézményi és állami befektetők 8000 milliárd wonnal járulnának hozzá, ugyanakkor az alap működésének kezdeti szakaszában csak a koreai jegybank és a Koreai Fejlesztési Bank vesz részt 12.000 milliárd wonnal. A bankok hibrid és alárendelt kötvények, elsőbbségi részvények eladásával részesülhetnek az alapból. A bankok aktíváiuk méretével arányosan juthatnak forráshoz, valamint igazolniuk kell, hogy eleget tesznek a kormány külső adósságaikra nyújtott garanciaprogramjában meghatározott követelményeknek (MOU – Memorandum of Understanding), vagyis megfelelően hozzájárulnak a reálgazdaság működéséhez.²⁰ 2009. március 31-én megtörtént a kötvényvásárlás első fordulója. A Bank Feltőkésítési Alap-ért felelős bizottság 8 pénzintézettől 3 956 milliárd won értékben történt vételről tett jelentést.²¹

3.1.4. Vállalat Átstrukturálási Alap (Corporate Restructuring Fund)

A koreai kormány a Koreai Vagyonkezelő Társaságon (Korea Asset Management Corporation) belül 2009 februárjában létrehozta a Vállalat Átstrukturálási Alapot. A Koreai Vagyonkezelő Társaság maximum 40.000 milliárd won értékben bocsáthat ki állam által garantált kötvényeket. A 40.000 milliárd wonos alap a bankok nem teljesítő hiteleinek és bajba jutott vállalatok aktíváinak felvásárlására jött létre.²²

3.2. Gazdaságösztönző csomagok és eszközök

A dél-koreai kormány a gazdaság stimulálása érdekében expanzív monetáris és fiskális politikát alkalmazott. A központi bank 2008 októberétől kezdve több lépcsőben 5,25-ről 2 százalékra csökkentette az irányadó kamatlábat. 2008 decemberében a kormány 35 600 milliárd wonos (26 milliárd dollár – GDP 4 százaléka) fiskális ösztönző csomagot jelentett be, amely a kiadások növelése mellett jelentős adócsökkentéseket is tartalmazott. A gazdasági ösztönző csomagban meghatározott költségvetési kiadások alapvetően négy területre irányulnak: foglalkoztatás, jólét, infrastruktúra, a kis- és közepes vállalatok és a pénzügyi stabilitásának támogatása. Tekintettel a növekvő munkanélküliségre a kormány elsődleges feladatának tekinti új munkahelyek teremtését, a fiatalok munkához segítségét a szakmai gyakorlati rendszer és a munkahelyi képzés bővítésével. A jóléti kiadások növelése az alacsony jövedelmű, hátrányos helyzetű rétegek megsegítését szolgálja. Az infrastrukturális beruházások elsősorban olyan projekteket takarnak, amelyek a vidéki közlekedési hálózat és a főváros gazdaságának fejlesztésére irányulnak. A kormány a pénzügyileg nehéz helyzetbe került kis- és közepes vállalatok

²⁰ Financial Services Commission, Bank Recapitalization Fund: Timetable and Operational Plan, Press Release February 25, 2009, letöltés helye: <http://www.fsc.go.kr/eng/>

²¹ Financial Services Commission, Bank Recapitalization Fund: Completion of First Round of Bond Purchase, Press Release, March 31, 2009, letöltés helye: <http://www.fsc.go.kr/eng/>

²² Financial Services Commission, Preemptive Initiatives to Safeguard The Soundness of Financial Institutions, Press Release, March 13, 2009, letöltés helye: <http://www.fsc.go.kr/eng/>

kat az állami bankoknak/pénzüzeteknek jutatott tőkeinjekciókon keresztül, valamint különböző állami alapok (Koreai Hitelgarancia Alap, Koreai Technológiagarancia Alap, Regionális Hitelgarancia Alap) által nyújtott hitelgaranciák kibővítésével segíti.

A fogyasztás és a beruházások élénkítése érdekében számos adó mérséklésére is sor került. A személyi jövedelemadó 2 százalékkal csökkent. A koreai autók hazai eladásának növelése érdekében a kormány átmenetileg 30 százalékos fogyasztási adókedvezményt biztosít az autóvásárlók számára. A társasági adó a nagyvállalatok számára 2009-ben 25-ről 22 százalékra, majd 2010-ben 20 százalékra csökken. A kis- és közepes vállalatok esetében a társasági adó 2009-ben 13-ről 11 százalékra, majd azt követő évben 10 százalékra módosul. A kormány átmeneti adókedvezményeket biztosít a beruházásokra 2009. december 31-ig, valamint támogatja a magánbefektetők részvételét az infrastruktúra fejlesztésére irányuló állami projektekben. Az egyéni vállalkozók, farmerek, halászok állami támogatásban és adó-visszatérítésben részesülnek.²³²⁴

A koreai kormány 2009 januárjában 50.000 milliárd wonos Zöld New Deal elnevezésű gazdasági programot hirdetett meg az elkövetkező négy évre. A Zöld New Deal a koreai gazdaság „zöld” növekedését és új munkahelyek létrehozását hivatott elősegíteni. A tervek szerint 2009 és 2012 között a Zöld New Deal gazdasági program mintegy 960 ezer munkahelyet teremtene és ebből 140 ezret 2009-ben. A Zöld New Deal projektek a következő területeket fedik le: energiatakarékosság, erőforrás-újrahasznosítás, vízbiztonság, energetikai infrastruktúra, energiahatékony és öko-barát épületek, erdők megőrzése, szén-dioxid kibocsátás csökkentése stb. 2009-ben a Zöld New Deal projektek a decemberben bejelentett ösztönző csomag kiegészítésének tekinthetők.

2009 áprilisa végén a koreai nemzetgyűlés 28.400 milliárd wonos pótköltségvetést hagyott jóvá a már folyamatban lévő projektek további finanszírozása érdekében. A teljes pótköltségvetésből 17.200 milliárd won kiadásként jelenik meg, a fennmaradó rész (11.200 milliárd won) pedig a kieső adóbevételek pótlására szolgál. A kormány elsődleges célja a pótköltségvetés végrehajtásával a munkahelyek megőrzése, illetve újak teremtése, valamint az alacsony jövedelmű társadalmi csoportok megsegítése. A tervek szerint a pótköltségvetésből 2700 milliárd wonos kiadással 280 ezer új munkahely jönne létre 2009-ben, az 500 milliárd wonos állás-megosztási program segítségével 221 ezer állás maradna fenn, a 200 milliárd wonos oktatási és képzési programban 327 ezer koreai részesülhet.²⁵A kormány a pótköltségvetésen belül 5730 milliárd wonos segélycsomagot különített el az alacsony jövedelmű háztartások számára. A segélycsomagból az 500 ezer legszegényebb háztartás hat hónapon keresztül havi 200 ezer won támogatást kap, valamint 400 ezer munkanélküliség által sújtott háztartás jut közmunkához és 830 ezer wonos fizetéshez félévre.²⁶

Az előrejelzések alapján a 2008-ban még többlettel záró költségvetés egyenlege 2009-ben deficitessé válik, a hiány várhatóan a GDP 2,4 százalékával lesz egyenlő. 2009-ben a GDP-arányos államadósság 30,1-ről 35,6 százalékra emelkedik majd.²⁷

²³ http://english.mofe.go.kr/archives/documents/all_view.php?sect=arch_doc&pmode=&cat=&sn=6066&page=8&Y=&SK=ALL&SW

²⁴ http://english.mofe.go.kr/archives/documents/all_view.php?sect=arch_doc&pmode=&cat=&sn=6115&page=6&Y=&SK=ALL&SW

²⁵ Ministry of Strategy and Finance, Supplementary Budgets for Public Livelihood Stabilization, Press Release, March 24, 2009, letöltés helye: http://english.mofe.go.kr/archives/documents/all_view.php?sect=arch_doc&pmode=&cat=&sn=6363&page=3&Y=&SK=ALL&SW

²⁶ Ministry of Strategy and Finance, KRW 6 trillion to Support Low-income Families, Press Release, March 13, 2009, letöltés helye: http://english.mofe.go.kr/archives/documents/all_view.php?sect=arch_doc&pmode=&cat=&sn=6353&page=3&Y=&SK=ALL&SW

²⁷ http://english.mofe.go.kr/archives/documents/all_view.php?sect=arch_doc&pmode=&cat=&sn=6395&page=2&Y=&SK=ALL&SW

3.3. Hogyan ítélték meg a programok hatékonysága?

A koreai kormány expanzív monetáris és fiskális politikája mérsékelte a gazdasági visszaesést. 2009 első negyedében a gazdaság 0,1 százalékkal bővült az előző három hónapoz képest (éves szinten - 4,3 százalékos csökkenést mutatott). A kormány különböző intézkedéseinek és a növekvő folyó fizetési mérleg többletnek köszönhetően stabilizálódott a valutapiac. A külföldi tőkeáramlás nyomása enyhült, csökkent a valutaárfolyamok volatilitása. A tőzsde az utóbbi két hónapban a megélénkülés jeleit mutatta. Az állami hitelgaranciák kiterjesztése és az irányadó kamatláb csökkentése ösztönzőleg hatott a hitelezésre.

A gazdaságban megmutatkozó pozitív jelek ellenére – a Koreai Fejlesztési Intézet májusi előrejelzései alapján – Dél-Korea GDP-je 2009-ben 2,3 százalékkal fog visszaesni. A gazdaság jelentős fellendülése nem várható a közel jövőben a globális recesszió következtében besűkülő exportnak, és a gyenge belső keresletnek köszönhetően.

* * * * *

Referenciák

ADB (2009): *Asian Development Outlook 2009*

ADB (2008): *Asia Economic Monitor 2008*

Financial Services Commission, Bank Recapitalization Fund: Timetable and Operational Plan, *Press Release*, February 25, 2009, letöltve: <http://www.fsc.go.kr/eng/>

Financial Services Commission, Bank Recapitalization Fund: Completion of First Round of Bond Purchase, *Press Release*, March 31, 2009, letöltve: <http://www.fsc.go.kr/eng/>

Financial Services Commission, Preemptive Initiatives to Safeguard The Soundness of Financial Institutions, *Press Release*, March 13, 2009, letöltve: http://english.mofe.go.kr/archives/documents/all_view.php?sect=arch_doc&pmode=&cat=&sn=6066&page=8&Y=&SK=ALL&SW=

Ministry of Strategy and Finance, Supplementary Budgets for Public Livelihood Stabilization, *Press Release*, March 24, 2009, letöltve: http://english.mofe.go.kr/archives/documents/all_view.php?sect=arch_doc&pmode=&cat=&sn=6363&page=3&Y=&SK=ALL&SW=

Ministry of Strategy and Finance, KRW 6 trillion to Support Low-income Families, *Press Release*, March 13, 2009, letöltve: http://english.mofe.go.kr/archives/documents/all_view.php?sect=arch_doc&pmode=&cat=&sn=6353&page=3&Y=&SK=ALL&SW=

UN ESCAP (2009): *Statistical Yearbook for Asia and the Pacific 2008*

http://www.adb.org/Documents/Books/Key_Indicators/2008/pdf/kor.pdf

<http://imf.org/external/np/sta/ir/kor/eng/hstkor.pdf>

http://www.koreaherald.co.kr/archives/result_contents.asp

<http://www.commodityonline.com/futures-trading/currency/S-Korea-extends-Japan-currency-swap-line-2103-2.html>

<http://www.bok.or.kr/contents/total/eng/boardView.action?menuNaviId=634&boardBean.brdid=4311&boardBean.menuid=634&boardBean.rnum=3>

http://english.mofe.go.kr/archives/documents/all_view.php?sect=arch_doc&pmode=&cat=&sn=6214&page=5&Y=&SK=ALL&SW

http://english.mofe.go.kr/archives/documents/all_view.php?sect=arch_doc&pmode=&cat=&sn=6214&page=5&Y=&SK=ALL&SW

<http://www.kdb.co.kr/weblogic/Board?BID=156&NID=33824&ACTION=VIEW&NPAGE=3>

SZINGAPÚR

Völgyi Katalin

1) A globális válság előtti gazdasági helyzet

Az ázsiai régió meghatározó kereskedelmi és pénzügyi központjának számító városállam gazdasága 2003 és 2007 között rendkívül magas, 7,3 százalékos növekedési ütemet produkált. A mindössze 4,8 millió lakosú Szingapúr egy főre jutó GDP-je 2007-ben 36 370 dollárt ért el.¹ A GDP-ből a mezőgazdaság 0,1, az ipar 29,4, a szolgáltatások pedig 70,5 százalékkal részesednek.²

2003 és 2007 között a fogyasztói árindex 0,5-2,1 százalék körül alakult. A munkanélküliség ráta 4,5-ről 2,9 százalékra csökkent.³ 2007-ben a foglalkoztatottak 67,7 százaléka a különböző szolgáltató ágazatokban, 20,8 százaléka a feldolgozóiparban, 10,8 százaléka az építőiparban dolgozott.⁴

Szingapúr külső sokkoknak való erőteljes kitettségét nagyfokú gazdasági nyitottsága magyarázza. 2007-ben az áru- és szolgáltatásexport a GDP 230,9 százalékának felelt meg, az áru- és szolgáltatásimport a GDP 202 százalékával volt egyenlő.⁵ A szingapúri gazdaság külkereskedelmi függősége a legnagyobb az ázsiai országok között. Az elmúlt néhány évben a folyó fizetési mérleg többlete növekvő trendet mutatott. 2007-ben a GDP 23,5 százalékának felelt meg.⁶ Délkelet-Ázsiában Szingapúr a legjelentősebb külföldi működőtőke-befogadó ország. 2000 és 2007 között a régióba irányuló működőtőke-befektetések fele Szingapúrban realizálódott. 2007-ben a Szingapúrban befektetett külföldi tőke 24,1 milliárd dollárt tett ki.⁷ A külföldi működőtőke-beáramlás az elmúlt két évtizedben átlagosan a beruházások 44 százalékának felelt meg, ugyanakkor ez az arány jelentős ingadozást mutat (2000-2007 között 30-80 százalék).⁸

A költségvetés évek óta jelentős többlettel zár, és így a korábban felhalmozott tartalékok lehetővé teszik fiskális ösztönző csomagok finanszírozását a jelenlegi válságban. Szingapúr (bruttó) külső adósságállományának GDP-hez viszonyított aránya rendkívül magas (306 százalék – 2009-ben), amely a városállam nemzetközi bankcentrum szerepéből adódik. A teljes

¹<http://unstats.un.org/unsd/snaama/resultsCountry.asp?Country=702&SLevel=0&Year=0&Selection=country&x=20&y=15>

² http://www.adb.org/Documents/Books/Key_Indicators/2008/pdf/sin.pdf

³ *Ibid.*

⁴ <http://www.mom.gov.sg/publish/momportal/en/communities/others/mrds/statistics/Employment.html>

⁵ http://www.adb.org/Documents/Books/Key_Indicators/2008/pdf/sin.pdf

⁶ ADB (2009): Asian Development Outlook 2009

⁷ UNCTAD (2009): Assessing the impact of the current financial and economic crisis on global FDI flows, letöltés helye: http://www.unctad.org/en/docs/webdiaeia20091_en.pdf

⁸ Baumüller, Heike (2009): Sustainable Development Impacts of Investment Incentives in Southeast Asia, letöltés helye: http://www.tradecnowledgenetwork.net/pdf/competing_business_southeast_asia.pdf

külső adósság a magánszektorra terheli, a rövid lejáratú adósság aránya 80 százalék. 2009-ben a Fitch nemzetközi hitelminősítő intézet megerősítette Szingapúr AAA minősítését az ország erős nettó hitelezői pozícióját tekintve.⁹

2) Hogyan érintette Szingapúrt a válság?

2.1. Hogyan hatott a válság a pénzügyi szektorra?

A globális pénzügyi válság hatására 2008-ban a szingapúri tőzsde 50 százalékot esett.¹⁰ A részvényárak zuhanása a befektetők bizalomvesztését tükrözi, amelyet a globális pénzügyi válság fokozódása és a külpiacoktól nagymértékben függő szingapúri gazdaság egyre romló kilátásai eredményeztek. A szingapúri dollár 2008 júniusa és 2009 márciusa között az amerikai dollárhoz képest 11,7 százalékot veszített értékéből.¹¹

2008 szeptemberétől, a pénzügyi válság intenzívebb szakaszában a szingapúri jegybank 2,8 milliárd dollár likviditást injekciózott a pénzpiacba. 2008. október 16-án a szingapúri kormány 2010-ig teljes körű állami garanciát vállalt a bankoknál és egyéb pénzintézeteknél lévő betétekre. Majd október végén a szingapúri jegybank 30 milliárd dolláros swap-egyezményt írta alá a FED-del, hogy a pénzintézetek dollárlikviditását biztosítsa.

A globális pénzügyi válságban Szingapúr pénzügyi szolgáltató szektora relatíve stabil maradt. Ez részben annak köszönhető, hogy 1999 után jelentős reformok történtek a banki felügyelet megerősítése és a kockázatmenedzsment fejlesztése érdekében. A 2001-ben elindított bankszektori liberalizáció ellenére a külföldi bankok tevékenysége továbbra is jelentősen korlátozott, főleg a lakossági szolgáltatások területén.¹² A szingapúri bankok „toxic assets”-nek való kitettsége minimálisnak tekinthető.¹³ De azt semmiképpen nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy körülbelül 10.000 szingapúri magánszemély fektetett be a mérgezett pénzügyi termékekbe. A Lehman Brothershez és a többi amerikai pénzügyi intézethez kapcsolódó pénzügyi termékeket vásárló szingapúriak (középosztálybeliek, nyugdíjasok) 2008 végén demonstrációs hullámot indítottak el az elvesztett megtakarításaikat (kb. 500 millió dollár) követelve.¹⁴ A több héten át tartó tüntetésekre válaszolva a központi bank megígérte, hogy felülvizsgálja a Lehman Brothershez kapcsolódó pénzügyi termékek értékesítését. A legnagyobb szingapúri bank, a DBS Csoport bejelentette, hogy 80 millió dollár értékben fogja kompenzálni a befektetőit. A DBS Csoporton kívül két maláj intézet (Maybank, Hong Leong Finance) is jelezte, hogy kompenzációt fog fizetni.¹⁵

A globális pénzügyi válság nyomán fellépő hitelszűke a szingapúri vállalatok (elsősorban az SME-k) működését is érintette. A kormány a hitelezés bővítése érdekében 2008 novemberében 1,5 milliárd dollárral bővítette az üzleti finanszírozási rendszerén keresztül elérhető

⁹ <http://www.euroinvestor.co.uk/News/ShowNewsStory.aspx?StoryID=10314273>

¹⁰ World Bank (2009): Battling the Forces of Global Recession

¹¹ <http://aktuell.eulerhermes.de/de/dokumente/country-review-singapur-20090406.pdf/country-review-singapur-20090406.pdf>

¹² *Ibid.*

¹³ <http://www.pmo.gov.sg/News/Speeches/Prime+Minister/PM+urges+foreign+banks+to+think+long+term.htm>

¹⁴ http://www.bt.com.bn/en/asia_news/2008/10/20/disgruntled_financial_investors_rally_in_singapore

¹⁵ http://www.bt.com.bn/en/life/2008/11/08/financial_crisis_politically_awakens_singapore_investors

kölcsönöket, valamint további intézkedéseket találunk a 2009 januárjában bejelentett gazdaságélénkítő csomagban is.¹⁶

2.2. Hogyan hatott a válság a makrogazdasági keretfeltételekre?

A külső piacoktól való aránytalanul magas függősége miatt Szingapúr gazdaságát súlyosan érintette a világkereskedelem csökkenése és a globális gazdasági visszaesés. A szingapúri gazdaság 2008 első negyedévében még 6,7 százalékos növekedést mutatott, majd fokozatosan lassult, és a negyedik negyedévben 4,2 százalékkal szűkült.¹⁷ 2009-ben 6-9 százalék közötti gazdasági visszaesés várható. A külső kereslet csökkenése nem csak az exportorientált feldolgozóipart, hanem a városállam kereskedelmi központ szerepében meghatározó szolgáltatató ágazatokat (szállítmányozás, logisztika, raktározás, kereskedelem-finanszírozás stb.) is érintette.

A szingapúri export „összeomlása” a fejlett ipari országok (USA, Japán, EU) recesszióba süllyedése és a kelet-ázsiai intra-regionális kereskedelem visszaesésének köszönhető. 2008 negyedik negyedévében az áruexport 14 százalékkal csökkent, miközben az első három negyedévben még 20 százalékot meghaladó mértékben nőtt, amelyhez a magas kőolajárak nagymértékben hozzájárultak. A kőolajexport értéke 2008-ban 50 százalékkal nőtt, volumenét tekintve pedig 15,5 százalékkal, ugyanakkor az év végén jelentkező exportkeresletzuhanás ezt az árucsoportot sem kerülte el. A kőolajon kívüli export 19,6 százalékkal esett vissza a negyedik negyedévben, éves szinten pedig 1,9 százalékkal. A külső kereslet gyengülése nagymértékben érintette a szingapúri exporton belül meghatározó részt képviselő elektronikai termékeket (félvezetők, fogyasztói elektronika, telekommunikációs berendezések, személyi számítógépek) és a gyógyszeripari, petrokémiai termékeket.¹⁸

A 2008 végén elindult gazdasági lejtmenet 2009-ben tovább folytatódott. 2009 első negyedévében, éves bázison mérve a GDP 11,5 százalékkal szűkült. A feldolgozóiparban 29, a szolgáltatató ágazatokban 5,9 százalékos volt a visszaesés mértéke. Az International Enterprise Singapore áprilisi előrejelzései szerint a teljes kereskedelem 2009-ben 22-25 százalékos csökkenést fog mutatni.¹⁹

A munkanélküliségi ráta 2008 utolsó negyedévében 2,2-ről 2,5 százalékra, majd 2009 márciusában 3 százalék fölé emelkedett. A külső kereslet visszaesése által leginkább érintett feldolgozóiparban a foglalkoztatottak száma 26 900 fővel csökkent.²⁰

2008-ban az árukereskedelmi egyenleg 30,7 milliárd dolláros többlettel zárt.²¹ A folyó fizetési mérleg 2007-hez képest 12,3 milliárd dollárral kevesebb, 26,9 milliárd dolláros szufficitet mutatott, amely a GDP 14,8 százalékának felelt meg. 2009-ben várhatóan ez arány 10 százalékra csökken az export visszaesése miatt.²² A szingapúri statisztikák alapján a külföldi működőtőke-beáramlás 2008-ban 32 százalékkal esett vissza. A pénz- és tőkeforgalmi mérlegen belül a közvetlen tőkebefektetések pozitív, a portfólió befektetések negatív egyenleggel zártak. 2008-ban a pénz- és tőkeforgalmi mérleg deficitje a GDP 8,8 százalékának felelt meg.

¹⁶ <http://www.eastasiaforum.org/2009/01/05/riding-the-global-economic-crisis-in-singapore/#more-1009>

¹⁷ World Bank (2009): Battling the Forces of Global Recession

¹⁸ ADB (2009): Asian Development Outlook 2009

¹⁹ <http://www.business.gov.sg/EN/News/Apr2009/20090414singapore.htm>

²⁰ http://www.mom.gov.sg/publish/momportal/en/press_room/press_releases/2009/20090430-Q1_ES.html

²¹ ADB (2009): Asian Development Outlook 2009

²² *Ibid.*

3) Válságkezelő csomagok

A szingapúri kormány 2009 januárjában 13,7 milliárd dolláros (a GDP 8 százalékának megfelelő) ösztönző csomagot jelentett be. A program középpontjában a munkahelyek megőrzése áll. Az ösztönző csomag hárommilliárd dollárt irányoz elő az ún. munkahely-megtartási tervre (Jobs Credit Scheme) vonatkozóan. A munkahely-megtartási terv a tömeges elbocsátások megakadályozása érdekében pénzbeli támogatást biztosít a munkáltatóknak a munkabérek kifizetéséhez. A támogatás csak olyan alkalmazottak után vehető igénybe, akik a Központi Előtakarékossági Alap²³ (Central Provident Fund) befizetői, vagyis a szingapúri állampolgárok és az állandó lakosok után. A munkahely-megtartási tervvel – empirikus elemzések alapján – 2009-ben harmincezer, 2010-ben és 2011-ben 50-50 ezer munkahely menthető meg. A munkahely-megtartási terv nélkül – a GDP szűkülését és a bérek lefelé való merevségét figyelembe véve – jóval nagyobb mértékű munkahelymegszűnéssel kellene számolni. Ugyanakkor fenn áll annak a lehetősége is, hogy a terv pusztán olyan vállalatoknak juttat transzfereket, amelyek egyébként is megtartanák a munkavállalókat, és így a bajba jutott vállalkozások foglalkoztatási döntéseire nem lesz befolyással.²⁴

A munkahely-megtartási terv mellett az ösztönző csomag másik meghatározó elemének a különleges kockázatmegosztási kezdeményezés (Special Risk-Sharing Initiative) tekinthető, amely összesen 3,3 milliárd dollár értékben forgótőkehitelt biztosít a vállalatok számára. A hitelekhez kapcsolódó nem teljesítési kockázat 80 százalékát az állam viseli.

A csomag az adózással kapcsolatosan is tartalmaz intézkedéseket. A kormány 18-ról 17 százalékra csökkentette a társasági adót, valamint 20 százalékos személyi jövedelemadó-visszatérítést vezetett be, amelynek értéke nem haladhatja meg a 2000 szingapúri dollárt (1316 dollár).

A fiskális ösztönző csomag a szociális háló erősítése és a legveszélyeztetettebb társadalmi csoportok védelme érdekében 1,7 milliárd dollárt irányoz elő. Szingapúr (feltétel-alapú) segélyezési programja (Workfare Program) ötven százalékkal magasabb transzferkifizetéseket fog biztosítani az alacsony jövedelmű, munkából élő háztartások számára.

A nemzetközi tapasztalatokhoz hasonlóan a szingapúri kormány is az infrastrukturális beruházások (közlekedési, egészségügyi, oktatási infrastruktúra) növelése mellett döntött, amelyre 2,9 milliárd dollárt különített el a csomagon belül.

A jelentős méretű ösztönző csomag egészen 2013-ig tartalmaz intézkedéseket, amelyek GDP-arányos nagyságának megoszlása a következőképpen alakul majd: 5,2 százalék 2009-ben, 2,6 százalék 2010-ben, 0,1 százalék 2011-ben, 0,1 százalék 2012-ben és 0,1 százalék 2013-ban.²⁵ 2009-ben a központi költségvetés hiánya várhatóan eléri a GDP 4 százalékát. Az államháztartás többlete a GDP 3,9 százalékára zsugorodik. A kormány a deficitet a korábbi időszakban felhalmozott tartalékaiból finanszírozza.²⁶

A fiskális ösztönző csomag csak tompítani lesz képes a gazdasági visszaesés mértékét. A városállam nem tudja a belső fogyasztással ellensúlyozni a növekedés motorját jelentő export csökkenését a gazdaság nyitottsága és a relatíve kisszámú népesség (4,8 millió fő) miatt. A külföldi működőtőke-befektetések további csökkenése is csak súlyosbítja a gazdasági visszaesést.

²³ Állam által menedzselt társadalombiztosítási rendszer.

²⁴ ADB (2009): Asian Development Outlook 2009

²⁵ World Bank (2009): Battling the Forces of Global Recession

²⁶ <http://www.cbonds.info/eng/news/index.phtml/params/id/430419>

Referenciák

ADB (2009): *Asian Development Outlook 2009*

World Bank (2009): *Battling the Forces of Global Recession*

<http://www.euroinvestor.co.uk/News/ShowNewsStory.aspx?StoryID=10314273>

<http://unstats.un.org/unsd/snaama/resultsCountry.asp?Country=702&SLevel=0&Year=0&Slection=country&x=20&y=15>

http://www.adb.org/Documents/Books/Key_Indicators/2008/pdf/sin.pdf

<http://www.mom.gov.sg/publish/momportal/en/communities/others/mrsd/statistics/Employment.html>

<http://aktuell.eulerhermes.de/de/dokumente/country-review-singapur-20090406.pdf/country-review-singapur-20090406.pdf>

<http://www.pmo.gov.sg/News/Speeches/Prime+Minister/PM+urges+foreign+banks+to+think+long+term.htm>

http://www.bt.com.bn/en/asia_news/2008/10/20/disgruntled_financial_investors_rally_in_singapore

http://www.bt.com.bn/en/life/2008/11/08/financial_crisis_politically_awakens_singapore_investors

<http://www.eastasiaforum.org/2009/01/05/riding-the-global-economic-crisis-in-singapore/#more-1009>

<http://www.business.gov.sg/EN/News/Apr2009/20090414singapore.htm>

http://www.mom.gov.sg/publish/momportal/en/press_room/press_releases/2009/20090430-Q1_ES.html

<http://www.cbonds.info/eng/news/index.phtml/params/id/430419>

MALAJZIA, THAIFÖLD, INDONÉZIA

Völgyi Katalin

1) A globális válság előtti gazdasági helyzet

A globális gazdasági és pénzügyi válságot megelőző néhány évben a maláj, a thai és az indonéz gazdaság dinamikus, 5-6 százalékos növekedést produkált. 2007-ben a maláj és a thai gazdaságban az infláció (CPI) mértéke 2, illetve 2,3 százalék volt, míg Indonéziában meghaladta a 6 százalékot. 2008 első félévében, az energia és élelmiszerek emelkedő világpiaci árának hatására az infláció mindhárom országban meglódult, majd az év utolsó hónapjaiban jelentősen mérséklődött.¹ A válságot megelőző időszakban a munkanélküliség ráta alacsony szinten állt Malajziában (3,2 százalék) és Thaiföldön (1,4 százalék), ugyanakkor Indonéziában megközelítette a 10 százalékot.

Malajzia, Thaiföld és kisebb mértékben Indonézia gazdasági növekedését a külpiacok teljesítménye jelentősen befolyásolja. 2007-ben az export a maláj GDP 94,4 százalékának, a thai GDP 61,5 százalékának, és az indonéz GDP 27,3 százalékának felelt meg. A maláj, a thai és az indonéz export legfontosabb célpiacai az Egyesült Államok, az EU (Németország, Hollandia stb.), és az ASEAN + 3 (Japán, Kína, Dél-Korea).

Az 1997/98-as pénzügyi válság óta mindhárom országban a folyó fizetési mérleg tartósan többletet mutat, a valutatartalékok többszörösére emelkedtek, valamint a GDP-arányos külső adósságállomány mérséklődött.^{2,3,4} Vagyis Malajzia, Thaiföld és Indonézia kedvezőbb pozícióban volt a jelenlegi válság kitörésekor, mint 10 évvel ezelőtt.

Az ezredfordulót követően a Malajziát, Thaiföldet és Indonéziát magában foglaló délkelet-ázsiai régióban a közvetlen működőtőke-beáramlás dinamikusan nőtt. 2007-ben Malajziába 8,4 milliárd dollár, Indonéziába 6,9 milliárd dollár, Thaiföldre 9,6 milliárd dollár áramlott közvetlen tőkebefektetés formájában.⁵ Az elmúlt néhány évben a közvetlen működőtőke-beáramlás Indonéziában a beruházásoknak kevesebb, mint 10 százalékát tette ki, míg Malajziában ez az arány 15-20 százalék, Thaiföldön pedig 15 százalék körül alakult.⁶

¹ Infláció tetőzése: Malajzia – 8,5 százalék (augusztus), Thaiföld – 9,2 százalék (július), Indonézia – 12,1 százalék (szeptember)

² Malajzia: folyó fizetési mérleg/GDP: -3,3 százalék (1996) → 15 százalék (2007), valutatartalékok: 27,1 milliárd dollár → 101 milliárd dollár, külső adósságállomány/GDP: 40 százalék → 29,2 százalék.

³ Thaiföld: folyó fizetési mérleg/GDP: -7,9 százalék (1996) → 5,7 százalék (2007), valutatartalékok: 37,8 milliárd dollár → 87,5 milliárd dollár, külső adósságállomány/GDP: 59,7 százalék → 25,1 százalék.

⁴ Indonézia: folyó fizetési mérleg/GDP: -3,4 százalék (1996) → 2,5 százalék (2007), valutatartalékok: 19,3 milliárd dollár → 56,9 milliárd dollár, külső adósságállomány/GDP: 48,2 százalék → 33,2 százalék.

⁵ UNCTAD (2009): Assessing the Impact of the Current Financial and Economic Crisis on Global FDI Flows, letöltés helye: http://www.unctad.org/en/docs/webdiaeia20091_en.pdf

⁶ Baumüller, Heike (2009): Sustainable Development Impacts of Investment Incentives in Southeast Asia, letöltés helye: http://www.tradeknowledgenetwork.net/pdf/competing_business_southeast_asia.pdf

2) Hogyan érintette a válság a három délkelet-ázsiai országot?

2.1. Hogyan hatott a válság a pénzügyi szektorra?

2008 szeptemberétől a globális pénzügyi válság elmélyülésének hatására a kelet-ázsiai feltörekvő országokból megindult a tőke kivonás, zuhantak a részvényárak és leértékelődtek a valuták, emelkedtek a piaci kamatlábak.

A külföldiek tőke kivonása a portfólió befektetésekből legnagyobb mértékben Indonéziát érintette, ahol a külföldi befektetők részvény és kötvény tulajdonlási aránya relatíve magas volt. Az indonéz rúpia a dollárhoz képest 25 százalékos veszítést értett el, a maláj ringgit tíz százalékkal és a thai baht hat százalékkal értékelődött le 2008 második félévében.⁷

A külföldi befektetők intenzív részvényeladásának és a romló gazdasági kilátásoknak köszönhetően az indonéz és thai tőzsde közel 50 százalékos, a maláj tőzsde pedig 40 százalékos esést 2008-ban.

Malajzia, Thaiföld és Indonézia számos intézkedést tett a pénzpiacok stabilizálása, a bank-szektor pénzügyi közvetítő szerepének fenntartása, a globális pénzügyi válság reálgazdaságra gyakorolt hatásának enyhítése érdekében: monetáris lazítás, állami garanciavállalás bankbetétekre, likviditás injekciók, valutapiaci intervenciók stb.

2008 végén az infláció enyhülésével mindhárom ország központi bankja az irányadó kamatláb csökkentése mellett döntött, hogy biztosítsa a pénzpiaci likviditást és fenntartsa a hitelezést. Az indonéz jegybank 2008 decemberétől – több lépcsőben – 9,5-ről 7,75 százalékra csökkentette az irányadó kamatlábat, valamint még októberben 9,08-ról 7,5 százalékra mérsékelte a kötelező tartalékrátát. A thai és maláj jegybank 2008 októberétől kezdve szintén több lépcsőben 3,75-ről 1,5 százalékra, illetve 3,5-ről 2 százalékra csökkentette az irányadó kamatlábat. Az indonéz jegybankhoz hasonlóan a maláj központi bank is mérsékelte a kötelező tartalékrátát (4-ről 1 százalékra).

A pénzügyi rendszer stabil működése és a helyi pénzpiacok iránti bizalom erősítése érdekében mindhárom ország kormánya átmenetileg kiterjesztette a bankbetétekre vonatkozó állami garanciavállalás mértékét. A maláj kormány 2008. október 16-án jelentette be az állami garanciavállalás módosítását. A maláj kormány 2010 végéig az összes ringgitben és külföldi devizában lévő betétre garanciát vállalt. A maláj betétvédelem korábban csak egy meghatározott összegig 60.000 ringgit (16.839 dollár) nyújtott garanciát, és nem terjedt ki a külföldi devizában lévő betétekre. Az indonéz kormány 2008. október 13-án hússzorosára növelte a személyenként garantált bankbetét összegét. Indonéziában az ázsiai pénzügyi válság idején bevezetett teljes körű betétvédelem csak néhány évvel ezelőtt szűnt meg. 2007-ben az állam által garantált maximum összeget 100 millió rúpiában (10.007 dollár) határozták meg, és ez a felső határ módosult 2000 millió rúpiára (200.151 dollár). 2008. augusztus 10-én a thai kormány az összes bankbetétre garanciát vállalt 2009 végéig, majd pár hónappal később a határidőt 2011 augusztusáig kitolta. 2011. augusztus 10-től az állami garancia személyenként 50 millió bahtra (1,5 millió dollár) fog csökkenni, majd 2012. augusztus 10-től pedig egymillió bahtra (28.993 dollár).

⁷ ADB (2008): Asia Economic Monitor 2008.

2.2. Hogyan hatott a válság a makrogazdasági keretfeltételekre?

2.2.1. Malajzia

2008 első és második negyedében a maláj reál GDP 7,1, illetve 6,7 százalékkal nőtt, amelyet elsősorban a lakossági fogyasztás és az export bővülése táplált. A gazdasági növekedést a kormány különféle adó- és importvám-csökkentései is támogatták. 2008 második félévétől a globális válság hatásai azonban a maláj gazdaság teljesítményén is kezdtek megmutatkozni. 2008 utolsó negyedében a gazdaság már csak 0,1 százalékkal bővült, majd 2009 első negyedében 6,2 százalékkal zsugorodott. A munkanélküliségi ráta 2008 végére 3,7 százalékra emelkedett, és a legfrissebb előrejelzések szerint 2009-ben 5 százalék fölé is nőhet.

A recesszióba süllyedő fejlett ipari országok importkeresletének drámai visszaesése nagymértékben érintette az exportorientált maláj feldolgozóipart. 2008 utolsó negyedében a feldolgozóipari kibocsátás 8,8 százalékkal csökkent, majd 2009 első negyedében 17,6 százalékkal. 2009 első három hónapjában a feldolgozóipar mellett az agrár-, a szolgáltató és a bányászati szektor is zsugorodott 4,3, 0,1, illetve 5,2 százalékkal.

A maláj export 2008 utolsó negyedében 7,5 százalékkal, majd az idei év első három hónapjában 20 százalékkal esett vissza. A gyengülő külső kereslet leginkább az elektronikai termékeket és az elektromos gépeket érintette. 2009 első negyedében a feldolgozóipari export 18 százalékkal szűkült, mindemellett a különböző agrár- és bányászati termékek kivitele is visszaesett (23,8 százalékkal) a gyengülő keresletnek és a csökkenő áraknak köszönhetően.

A maláj import követte az export mozgását, amely összefügg az export magas importtartalmával. A behozatal 2008 utolsó negyedében 12,2 százalékkal, majd 2009 első három hónapjában 28,9 százalékkal esett vissza.⁸

2008-ban a maláj folyó fizetési mérleg 129,9 milliárd ringgit többlettel zárt.⁹ A nemzetközi fizetési mérleg a harmadik negyedében vált negatívvá, amely a portfólió befektetésekből történő pénzkimenekítéssel és a közvetlen tőkebefektetések deficitese egyenlegével magyarázható.¹⁰ A portfólió befektetések egyenlege 2007-ben még 18,4 milliárd ringgites nettó beáramlást mutatott, 2008-ban viszont már 92,3 milliárd ringgites nettó kiáramlást. 2008 végén a tőke- és pénzügyi mérleg 123 milliárd ringgites hiánnyal zárt, amely a 2007-es érték háromszorosának felel meg.¹¹ 2008 második félévében Malajzia valutatartalékai 125 milliárd-ról 91 milliárd dollárra estek vissza.

2.2.2. Thaiföld

2008 első negyedében a thai reál GDP 6 százalékkal nőtt. A második negyedévtől kezdve azonban a gazdasági növekedés lelassult. A negyedik negyedében a külső kereslet radikális

⁸ http://www.bnm.gov.my/view.php?dbIndex=0&website_id=1&id=702

⁹ http://www.treasury.gov.my/pdf/economy/er/0809/jp2_3.pdf

¹⁰ 2008-ban az előző évhez képest 53 százalékkal nőttek a külföldi közvetlen tőkebefektetések Malajziában (a nettó FDI beáramlás 12,9 milliárd dollár volt). A negatív egyenleg a maláj cégek növekvő külföldi befektetéseinek köszönhető.

¹¹ http://www.statistics.gov.my/eng/index.php?option=com_content&view=article&id=355:quarterly-balance-of-payments-performance-october-december-2008&catid=40:malaysias-balance-of-payments-&Itemid=12

visszaesésének és részben a belpolitikai zűrzavarnak köszönhetően a thai gazdaság 4,3 százalékkal, majd 2009 első három hónapjában 7,1 százalékkal zsugorodott.

Thaiföld Malajziához hasonlóan exportorientált feldolgozóiparral rendelkezik, amelyet a fejlett ipari országok recesszióba süllyedése szintén jelentős mértékben érintett. A feldolgozóipari termelés 2008 utolsó negyedében 8 százalékkal, majd 2009 első három hónapjában 18,6 százalékkal esett vissza. Az ipari és szolgáltató szektorban szinte minden ágazat (építőipar, turizmus stb.) csökkenést produkált. Egyedül az agrárszektor növekedett.

A thai export 2008 utolsó negyedében 9,4 százalékkal, majd az idei év első három hónapjában 19,9 százalékkal esett vissza. Az külföldi kereslet visszaesése legnagyobb mértékben a high-tech termékeket érintette (számítógép, elektromos készülékek, elektronikai termékek, közlekedési eszközök stb.) Az agrárárak mérséklődése is hozzájárult az export visszaeséséhez.

A thai import 2008 első három negyedében dinamikus növekedést (30 százalék) produkált, amelyben a kőolajárak emelkedése meghatározó szerepet játszott. 2008 utolsó negyedében azonban a thai import már csak 5,3 százalékkal bővült, majd 2009 első három hónapjában 38,3 százalékkal esett vissza.

2008-ban a külkereskedelmi mérleg többlete az előző évi 11,7 milliárd dollárról 0,2 milliárd dollárra szűkült. A folyó fizetési mérleg a kereskedelmi többlet és az egyes szolgáltatásokból származó jövedelem (pl. turizmus) csökkenésének köszönhetően deficitessé (0,2 milliárd dollár) vált. Ezzel szemben a tőke- és pénzügyi mérleg 12,1 milliárd dolláros többletet ért el, amely elsősorban a külföldi közvetlen tőkebefektetéseknek és a bankszektorba irányuló tőkebeáramlásnak volt köszönhető, amelyek egyben ellentételezték a portfólió befektetésekből történő pénzkivonást. 2008 második felében Thaiföld valutatartalékai 104 milliárdról 111 milliárd dollárra nőttek. 2009 első három hónapjában az import jelentős visszaesésével a külkereskedelmi mérleg újra pozitívvá vált, és 7,8 milliárd dollár többlettel zárt. A folyó fizetési mérleg az áru- és szolgáltatás-kereskedelem kedvező alakulásának köszönhetően 9,1 milliárd dollár szufficitet ért el. A portfólió befektetések esetében a nettó tőkekiáramlás jelentősen mérséklődött. A közvetlen tőkebefektetések egyenlege 1,8 milliárd dollár többletet mutatott.¹²

2.2.3. Indonézia

Az indonéz reál GDP 2008 első felében 6,4 százalékkal nőtt. Majd az év második felében a gazdasági növekedés üteme lassult. 2009 első három hónapjában az indonéz gazdaság 4,4 százalékkal bővült. Indonézia gazdasági növekedését jóval kisebb mértékben érintette a külső kereslet visszaesése, mint a gazdaságilag nyitottabb Malajziát vagy Thaiföldet.

Az indonéz export 2008 első három negyedében dinamikus módon bővült. A kivitel növekedéséhez hozzájárult a feltörekvő gazdaságok (elsősorban Kína, India) erős importkereslete, valamint a fő exporttermékek – kőolaj, földgáz, mezőgazdasági és bányászati nyersanyagok – árának emelkedése. 2008 utolsó negyedében azonban az export a külső kereslet és az energia- és nyersanyagárak gyors ütemű csökkenésének köszönhetően jelentősen visszaesett.

Az indonéz import az exportnál is nagyobb mértékű emelkedést mutatott 2008 első három negyedében. A fogyasztási cikkek importjának növekedését elsősorban a nemzetközi élelmiszerárak emelkedése váltotta ki. A nyersanyagok és tőkejavak behozatalát nem csak a magasabb árak, hanem a nagyobb belső kereslet is növelte. Mivel Indonézia nettó kőolajimportőr, ezért a növekvő kőolajárak hatása az importban is erőteljesen tükröződött. Az import a kivitelhez hasonlóan az utolsó negyedben esett vissza.

A külkereskedelmi mérleg az év végén 22,9 milliárd dolláros szufficittal zárt. A folyó fizetési mérleg 2008 első negyedében még jelentős többletet mutatott, majd a második negyed-

¹² http://www2.bot.or.th/statistics/Download/EC_XT_013_ENG_ALL.XLS

évtől a megugró importnak köszönhetően deficitessé vált. A folyó fizetési mérleg hiánya az év vége felé azonban folyamatosan szűkült. 2008-ban a folyó fizetési mérleg 0,3 milliárd dolláros szufficitet ért el. A tőke- és pénzügyi mérleg viszont az előző évi pozitív egyenleg (3,5 milliárd dollár) helyett 2,1 milliárd dolláros hiánnyal zárt. Indonézia valutatartalékai 2008 második félévében 60,6 milliárdról 51,6 milliárd dollárra estek vissza.¹³

2009 első negyedévében Indonézia nemzetközi fizetési mérlege jelentősen javult, 4 milliárd dollár szufficitet mutatott. A folyó fizetési mérleg egyenlege pozitívvá vált (1,7 milliárd dollár) a növekvő külkereskedelmi többletnek és a szolgáltatások egyenleg csökkenő hiányának köszönhetően.¹⁴ A tőke- és pénzügyi mérleg az előző negyedévi 4,1 milliárd dolláros deficitel szemben 2,4 milliárd dolláros többletet könyvelhetett el. A pozitív eredmény a kőolaj- és földgáz kitermelő és telekommunikációs szektorban eszközölt külföldi befektetéseknek és a külföldi valutában jegyzett államkötvények kibocsátásának volt köszönhető. A portfólió befektetések egyenlege a külföldi valutában jegyzett államkötvények nélkül nettó kiáramlást mutatott, amelynek mértéke azonban elmarad a 2008 utolsó negyedévi szinttől, mivel márciusban már láthatóan visszatért a külföldi befektetők érdeklődése a rúpiában jegyzett értékpapírok iránt (államkötvény, részvény).¹⁵

3) Gazdaságélénkítő csomagok

2008 első félévében a *maláj* gazdaság 6,7 százalékkal bővült. A növekedés fő hajtóereje az export mellett a lakossági fogyasztás volt. A lakossági fogyasztásra ösztönzőleg hatott a közalkalmazottak fizetésemelése és a kormány különböző adó- és vámcsökkentési intézkedése (adóvisszatérítés növelése, számos tartós fogyasztási cikk importvámjának eltörlése, illetve csökkentése). A kormányzati költségvetés GDP-arányos hiánya 2008-ban az előző évi 3,2 százalékról 4,8 százalékra emelkedett. 2008 utolsó negyedévében a maláj gazdaság növekedése rendkívüli mértékben lelassult, válaszképpen a kormány 2008. november 4-én a GDP 1 százalékának megfelelő gazdaságösztönző csomagot jelentett be.

A 7 milliárd ringgites (1,93 milliárd dollár) csomag a következő tételeket tartalmazta:

- * 0,7 milliárd dollár lakásépítésre,
- * 0,6 milliárd dollár infrastruktúra-fejlesztésre (lakónegyedek, kórházak, közutak stb. felújítása)
- * 0,5 milliárd dollár magán befektetési alap, mikrohitel-alap létrehozására,
- * 0,3 milliárd dollár oktatási és képzési projektekre.

2009 első negyedévében a maláj GDP 6,2 százalékkal zsugorodott, amely további fiskális lépések megtételéhez vezetett. A maláj kormány a második gazdaságélénkítő csomagot 2009. március 10-én hozta nyilvánosságra. A csomag 2009-re és 2010-re 60 milliárd ringgitet (16,3 milliárd dollár (GDP 9 százaléka) irányoz elő:

- * 0,5 milliárd dollár a munkanélküliség csökkentésére és a munkaerő képzésére,
- * 2,7 milliárd dollár szociális kiadásokra (szegénység elleni küzdelem), mikrohitel-programokra, infrastruktúra-fejlesztésre,

¹³ Bank Indonesia (2009): 2008 Economic Report on Indonesia, letöltés helye:

http://www.bi.go.id/web/en/Publikasi/Laporan+Tahunan/Laporan+Perekonomian+Indonesia/Ipi_08.htm

¹⁴ A külkereskedelem növekvő többlete abból ered, hogy az import nagyobb mértékben esett vissza, mint az export. Ezenkívül a kőolaj kereskedeleméből származó hiány is mérséklődött, mivel a gazdaság lassulása miatt a kőolaj iránti belföldi kereslet csökkent.

¹⁵ http://www.bi.go.id/web/en/Publikasi/Investor+Relation+Unit/Government+Press+Release/Balance_of_Payments_Q1_2009.htm

- * 7,9 milliárd dollár kedvezményes kölcsönök nyújtására (SME), az autóipar, a repülőipar, a turizmus támogatására,
- * 5,2 milliárd dollár állami infrastrukturális beruházásokra (telekommunikáció, mezőgazdaság, turizmus), a vállalati szektor beruházásainak ösztönzésére, PPP-projektekre.

A maláj kormány tervei szerint, 2009-ben a GDP-arányos költségvetési deficit 4,8 százalékról 7,6 százalékra fog nőni. A költségvetési hiányt a kormány elsősorban a hazai forrásokból kívánja finanszírozni.

Az elmúlt néhány évben az *indonéz* kormányzati költségvetés egyenlege az adóbeszedésben történt előrelépéseknek és az energiatámogatások csökkentésének köszönhetően javult. 2008-ban a költségvetési hiány a GDP 0,1 százalékának felelt meg.

Az indonéz kormány 2009. február 25-én 73,3 billió rúpiás (6,1 milliárd dollár (GDP 1,3 százaléka) gazdaságélénkítő csomag bevezetéséről döntött. A költségvetési intézkedések elsődleges célja a gazdasági növekedés fő hajtó erejének számító lakossági fogyasztás szinten tartása. A gazdaságösztönző csomag a következőket tartalmazza:

- * 4,7 milliárd dollár az adóbevételekhez kapcsolódó intézkedésekre (a jövedelemadó, az áfa, az importvámok csökkentése, a nem adóköteles jövedelem szintjének növelése)
- * 1 milliárd dollár az infrastruktúra fejlesztésére,
- * 0,4 milliárd dollár egyéb állami támogatásokra (pl: közvetlen kifizetések).

A kormány a 2009-es évre jóváhagyott költségvetésben 2,5 százalékos GDP-arányos hiánnyal számol figyelembe véve a csökkenő bevételeket és a meghirdetett fiskális ösztönző csomagot. 2009-ban a költségvetési hiány finanszírozása kötvénykibocsátással és stand-by hitelekkel¹⁶történik.

A *thai* kormány már 2008 első félévében expanzív fiskális politikát folytatott. A 2008. március 4-én meghirdetett gazdaságösztönző csomag (40 milliárd baht (1,1 milliárd dollár) különféle adócsökkentéseket és –kedvezményeket határozott meg a lakosság és a vállalatok számára.

A 2008. április 2-án bejelentett gazdaságösztönző csomag (560 milliárd baht (15,8 milliárd dollár) az alacsony jövedelmű társadalmi csoportok, a rurális területek helyi közösségeinek megsegítésére irányult. A csomag 3 éves fizetési halasztást biztosít körülbelül 300 000 farmer számára, akik kevesebb, mint 100.000 baht kölcsönt vettek fel az állami tulajdonban lévő Mezőgazdasági és Szövetkezeti Banktól (Bank for Agriculture and Agricultural Cooperatives). Az Állami Takarékbank (Government Savings Bank) csökkenti a kisipari ügyfelek hitelkamatait (mintegy egymillió vállalkozót érint), az Állami Lakásbank (Government Housing Bank) kedvező törlesztési feltételekkel nyújt hitelt a potenciális lakástulajdonosok számára.

2008. július 16-án a kormány 49 milliárd bahtos (1,46 milliárd dollár) csomagot hirdetett meg a szegénység elleni küzdelem érdekében. A hat hónapos csomag a következő intézkedéseket tartalmazta:

- * a diesel és a motorkó üzemanyagok adójának mérséklése,
- * ingyenes csapvíz biztosítása 3,2 millió háztartás számára,
- * 9,85 millió háztartás elektromos áram felhasználásának támogatása,
- * ingyenes tömegközlekedés.

A 2008. szeptember 30-ával záruló fiskális évben a kormányzati költségvetés GDP-arányos hiánya a vártnál (2,5 százalék) kedvezőbben (1,1 százalék) alakult. Tekintettel a romló gazdasági körülményekre (a thai GDP 4,2 százalékkal esett vissza 2008 negyedik negyedében)

¹⁶ Világbank – 2 milliárd dollár, Ázsiai Fejlesztési Bank – 1 milliárd dollár, Iszlám Fejlesztési Bank – 0,5 milliárd dollár (tárgyalás folyamatban), Japán – 1,5 milliárd dollár, Ausztrália – 1 milliárd dollár, Franciaország – 0,5 milliárd dollár (tárgyalás folyamatban)

a thai kormány december végén 116,7 milliárd bahtos (3,3 milliárd dollár (GDP 1,2 százaléka) pótköltségvetést hirdetett, amely a következő intézkedéseket tartalmazta:

- * 2000 baht összegű, egyszeri támogatás az alacsony jövedelemből élőknek (19 milliárd baht)
- * a közüzemi szolgáltatásokra korábban bevezetett állami támogatások meghosszabbítása félévvel (11,4 milliárd baht),
- * képzési program munkanélküliek számára (6,9 milliárd baht),
- * ingyenes oktatás 15 évre kb. 10 millió diák számára (19 milliárd baht),
- * egészségügyi szolgáltatások fejlesztése (4,1 milliárd baht),
- * rurális közösségek támogatása (15,2 milliárd baht),
- * havi 500 bahtos időskori nyugdíj kb. 5 millió embernek (9 milliárd baht)
- * infrastruktúra fejlesztése (vidéki öntözőrendszerek, víztározók, vidéki utak építése (4,3 milliárd baht)
- * szolgálati lakások építése rendőrök számára (1,8 milliárd baht)
- * turizmus, élelmiszeripar, SME-k támogatása (1,5 milliárd baht) stb.

A pótköltségvetésen kívül a kormány 40 milliárd bahtos adócsökkentést (ingatlan szektor, SME, turizmus stb.) is meghatározott, valamint 10 milliárd baht tőkét injektált különböző állami bankokba és pénzintézetekbe a hitelezés bővítése érdekében.¹⁷

2009 februárjában a kormány egy újabb gazdaságélénkítő csomagot jelentett be, amely 2010 és 2012 közötti időszakra vonatkozóan 1,4 billió baht értékben (44 milliárd dollár) infrastrukturális fejlesztéseket (egészségügy, oktatás, turizmus, tömegközlekedés stb.) foglal magában.

* * * * *

Referenciák

Bank Indonesia (2009): *2008 Economic Report on Indonesia*, letöltés helye:

http://www.bi.go.id/web/en/Publikasi/Laporan+Tahunan/Laporan+Perekonomian+Indonesia/lpi_08.htm

Baumüller, Heike (2009): Sustainable Development Impacts of Investment Incentives in Southeast Asia, letöltés helye:

http://www.tradeknowledgenetwork.net/pdf/competing_business_southeast_asia.pdf

ADB (2008): *Asia Economic Monitor 2008*

UNCTAD (2009): Assessing the Impact of the Current Financial and Economic Crisis on Global FDI Flows, letöltés helye: http://www.unctad.org/en/docs/webdiaeia20091_en.pdf

<http://www.thailandoutlook.com>

http://www2.bot.or.th/statistics/Download/EC_XT_013_ENG_ALL.XLS

http://www.bi.go.id/web/en/Publikasi/Investor+Relation+Unit/Government+Press+Release/Balance_of_Payments_Q1_2009.htm

http://www.bnm.gov.my/view.php?dbIndex=0&website_id=1&id=702

¹⁷ <http://www.thailandoutlook.com>

http://www.treasury.gov.my/pdf/economy/er/0809/jp2_3.pdf

http://www.statistics.gov.my/eng/index.php?option=com_content&view=article&id=355:quarterly-balance-of-payments-performance-october-december-2008&catid=40:malaysias-balance-of-payments-&Itemid=12

LATIN~AMERIKA

Artner Annamária

Bevezető

A Barack Obama számára készített gazdasági CIA-jelentésben Latin-Amerika külön is kiemelten szerepel mint biztonsági tényező, tekintettel a gazdasági válság okozta társadalmi nyugtalanságra. Argentínát, Venezuelát és Ecuadort név szerint is említette a jelentés. (Carter 2009) Vajon mi rejlik e mögött?

A latin amerikai országok egy része az utóbbi évtizedben nem tiszta neoliberais politikát folytat, vagy éppen egészen elutasítja azt. Több vezető (a brazil Lula, a venezuelai Chávez, az ecuadori Correa, a bolíviai Morales) nyilatkozatai rendszeresen bírálják az USA-t, a neoliberais gazdaságpolitikát, nemegyszer magát a kapitalizmust. A régió országai eközben jelentős lépéseket tesznek a gazdasági-politikai együttműködésre:

Az USA számára Latin-Amerika gazdasága nagy jelentőséggel bír, így az északi nagy szomszéd az ottani folyamatokra érzékeny. (Az USA kereskedelmének egyötöde a régióval zajlik, több olajat vásárol innen, mint a Közel-Keletről, és energiafelhasználásának egyharmadát Latin-Amerika fedezi.) Ha a válság kielezi a társadalmi konfliktusokat a régióban, az kétféle következménnyel járhat. Az egyik, hogy az instabil környezet miatt az amerikai vállalatok befektetései bajba kerülnek, a másik, hogy radikalizálódnak az egyes latin-amerikai rezsimek (az utóbbi időben több államosításra is sor került a régióban – Argentína, Bolívia –, Chávez pedig már régóta „szocializmus”-ról beszél), ami szintén megkérdőjelezi az amerikai vállalatok ottani befektetéseit. Mindkét esetben valószínű, hogy az USA beavatkozna, vagy – tekintettel az Obamához fűződő nagy reményekre – legalábbis óriási erejű érdekcsoportok akarnák ezt a beavatkozást. Figyelembe véve az 1929–33-as válság, illetve az abból való kilábalás történelmi tapasztalatait, miszerint a kapitalizmus nagy válságából való tartósabb kimozdulásra a katonai potenciál mozgósítása kínálkozott az egyetlen hatékony megoldásnak, nem elképzelhetetlen az a lehetőség, hogy az USA végső esetben akár katonailag is lépéseket tesz. Mielőtt túlzottan elhamarkodottan tartanánk ezt a felvetést, emlékezzünk rá, hogy az USA mindig is előszeretettel avatkozott be a régió országainak belügyeibe – igaz „csak” a CIA hathatós közreműködésével és helybeli katonai erőkre támaszkodva –, és azt se felejtjük el, hogy 2008-ban Washington modernizálta és reaktíválta IV. flottáját, és latin-amerikai vizekre irányította. Talán az sem véletlen, hogy ezt követően 2009. március elején a Dél-Amerikai Nemzetek Uniójának (UNASUR) 12 tagja közös védelmi tanács megalakításáról, katonapolitikájuk összehangolásáról döntött.

Latin-Amerika jövőjét mindenestre éppúgy jelentősen befolyásolja a mostani világgazdasági válság, mint a legtöbb országét. Arra a kérdésre, hogy a régió hogyan vészeli át ezt a földcsuszamlást, és milyen társadalmi-gazdasági változások játszódnak le a benne, a válasz a válság hatásában és az alkalmazott gazdasági- és társadalompolitikai lépésekben rejlik. Mivel

pedig Latin-Amerika függő helyezte, gazdasági fejlettsége sok tekintetben hasonló Magyarorszáéhoz, ugyanakkor pedig Latin-Amerika egyes országai az utóbbi időben ma újszerű, és az uralkodó közgazdasági nézetektől (legalább részben) eltérő utakat járnak, érdemes figyelemmel vizsgálni a régiót a jövő lehetőségeinek és csapdáinak jobb megismerése érdekében.

1) A válság előtt

1.1. Argentína

A 40 milliós ország gazdasága az utóbbi években 8-9 százalékkal nőtt, exportja 2004 és 2008 között közel megduplázódott. Kereskedelmi mérlegtöbblete csökkent, de a válság előtt még így is megközelítette a GDP 5 százalékát. Legnagyobb kereskedelmi partnere Brazília, az USA csak a második helyet foglalja el az export 8, az import 15 százalékával. Exportja 35-40 százalékban feldolgozatlan termékekből áll. A folyó fizetési mérleg a GDP közel 3 százalékával felérő szufficittel zárt, a teljes és az állami külső adósságállomány a 2004-es csúcstól csökkent, majd 2006 óta ismét növekvő. 2008 után (hosszú évek óta először) ismét nőttek a külső eladósodás fajlagos (GDP-hez, exporthoz viszonyított) mutatói. Az adósságszolgálat az export egynegyedével ér fel, az infláció magas (9-10 százalék), a költségvetés többlete mérséklődik: 2008-ban még meghaladta a GDP 1 százalékát, 2009-ben jó, ha nulla lesz. (Bladex, Deutsche Bank) Az országba az utóbbi időben évente több mint 5 (nettó 4) milliárd dollár tőke áramlik, 2007-ben az FDI-importállomány a GDP 25 százalékát érte el. (UNCTAD)

1.2. Chile

Chile lakosainak száma 16,6 millió, a GDP növekedési üteme 4-5 százalék. Az infláció mértéke változó, 2007-ben több mint 7 százalék volt. Az export a GDP 40 százalékával ér fel, a kereskedelem többlete pedig 14 százalék (2007). A folyó fizetési mérleg pozitívuma 2006-2007-ben meghaladta a GDP 2 százalékát. A külső adósság abszolút értékben nem, de a GDP-hez viszonyítva csökkenő, 2008-ban kb. 25 százalék, az adósságszolgálat az export 10-12 százalékát teszi ki. Az USA az exportnak és az importnak is 15 százalékát adja, de a kivitel áruszerkezete még ennél is koncentráltabb, felerészben a réz adja. (Bladex) 2007-ben különösen sok (14 milliárd dollár) működő tőke áramlott az országba, az FDI-importállomány a GDP kétharmadával egyenlő. (UNCTAD)

1.3. Peru

Peru GDP-je a válság előtt évről évre nagyobb ütemben, 2007-ben 9 százalékkal nőtt, az infláció alacsony, valutája stabil volt, az export gyorsan bővült, 2007-ben a GDP 25 százalékával ért fel. Legnagyobb kereskedelmi partnere az USA, mind az export, mind az import bővödését adja. Peru elsősorban nyersanyagokat exportál (réz, arany, cink), a fennmaradó kisebbség hányad is jórészt agrártermékekből áll. Kereskedelmi mérlege erősen pozitív, de a jövedelmi mérleg ezt erősen lerontja, így a fizetési mérleg csak 1-2 százalékos többlettel zár. A külső adósság csökkenő, 2007-ben a GDP 26 százalékával, az adósságszolgálat pedig az ex-

port 20 százalékkal volt egyenlő. (Bladex) 2004-től az FDI-beáramlás megélné, 2007-ben már több mint 5 milliárd dollár működő tőke érkezett az országba, bár az állomány GDP-hez mért aránya még is csak 23 százalékra nőtt. (UNCTAD)

1.4. Bolívia

A magyarországnyi népességgel bíró Bolívia nagyon szegény ország (az egy főre jutó GDP 1600 dollár). Gazdasága az utóbbi években 4 százalék körüli ütemben nőtt, fő hajtóereje a GDP egyharmadával felérő (40-45 százalékban gáz-) export. Legfőbb kereskedelmi partnere Brazília (az export 43, az import 23 százalékát bonyolítja vele), az USA-val csak a kereskedelem egytizede zajlik. Kereskedelmi mérlege erősen pozitív, amihez jelentős transzferek (külföldön dolgozók hazautalásai) járulnak, így a fizetési mérleg többlete 2006–2007-ben elérte a GDP 12-13 százalékát. Ennek köszönhetően a külső adósságállomány csökkent, a válság előtt már csak a GDP 30 százalékát tette ki. Az adósságtörlesztés az export alig tíz százalékával ér fel. Az infláció a korábbi kevesebb, mint 5 százalékról 2007-ben megugrott, a válság előtt már meghaladta a 13 százalékot. A költségvetés 2006-2007-ben szufficittel zárt, 2008-ban azonban a GDP egy százalékát meghaladó negatívumba fordult. (Bladex) 2002 után csökkent a működőtőke-import, így az FDI-importállománynak a GDP-hez mért aránya megfelelő, 2007-ben 41 százalékot tett ki. (UNCTAD)

1.5. Ecuador

A 13,6 milliós ország GDP-je a válság előtti években 4-8 százalékkal és még 2008-ban is több mint 6 százalékkal nőtt, az infláció 3 százalék körül alakult, a költségvetés több éve (2006-2007-ben 3 százalék körüli) aktívummal zárt. Az ország valutája 2000 óta az USD. Az gazdaság 40 százalékban az olajbevételekre épül, az export 60 százalékát ez adja. Ecuador teljes exportjának több mint fele az USA-ba megy, importjának egynegyede érkezik onnan. A kereskedelmi mérleg nagyjából egyensúlyban van, a nagyarányú hazautalásoknak köszönhetően viszont a fizetési mérleg a válság előtti években a GDP 3 százalékát is meghaladó szufficittel zárt. A külső adósság a GDP 40 százalékát teszi ki, az adósságszolgálat az export 30 százalékát közelíti. (Bladex) 2004 óta egyre kevesebb külföldi működő tőke érkezik az országba, az FDI-állomány GDP-hez mért aránya 2000 és 2007 között 44 százalékról 23 százalékra csökkent. (UNCTAD)

Ecuador meg lehetőséget talált a világgazdasági válság, 2008 elején fegyveres konfliktusba került szomszédjával (Kolumbiából fegyveres erők törtek be Ecuadorba, és megölték a kolumbiai kormány ellen harcoló FARC második emberét; Venezuela Kolumbiával szemben beavatkozott a konfliktusba), és heves esőzések, áradások is sújtották, amiknek következtében – egyebek között – az élelmiszerárak felszöktek. Az ország 2008 végén kénytelen volt fizetéseket elhalasztani soros kamatfizetési kötelezettségeire.

1.6. El Salvador

Venezuela, Bolívia, Ecuador, Nicaragua és Brazília után El Salvadorban is baloldali kormányt került hatalomra a legutóbbi választásokon. A kis ország (7,1 millió fő) a régió egyik legszegényebb gazdasága. 2006–2007-ben 4 százalékon felüli gazdasági növekedést produkált,

amely azonban ikerdeficittel terhes. Az infláció 5-6 százalék, a költségvetés évek óta a GDP 1 százaléka körüli hiánnyal zár. Az export a GDP 16-17 százalékával egyenlő, az import ennek több mint duplája, így a kereskedelmi mérleg hiánya a GDP 20 százalékával ér fel, amit az USA-ban dolgozók jóvoltából pozitív transzfermérleg (a GDP 17 százaléka) csak részben ellensúlyoz, így a fizetésimérleg hiánya a GDP 5-6 százalékára rúg. A külső adósságállomány aránya a GDP-hez az utóbbi időben csökkenő, de még mindig 40 százalék, az adósságszolgálat az export 20 százalékát emészti fel. Az USA aránya az exportban 57, az importban 40 százalék. (Bladex) Az ország beruházásaiban a külföldi működő tőke az utóbbi években különösen jelentős szerepet játszott, 2007-ben több mint másfél milliárd dollár érkezett a kis országba, s így az FDI-importállomány a GDP 29 százalékára nőtt. (UNCTAD)

1.7. Venezuela

Az ország több mint 27 millió főt számlál, valutája stabil, és gazdasága a válság előtti években 8-10 (sőt 2004-ben 18) százalékos ütemben nőtt. Igaz, az infláció is kétszámjegyű volt, a költségvetés egyenlege pedig ingadozó: a 2005-ben még pozitív mérleg azt követően romló tendenciát mutatott, 2007–2008-ban a GDP 1 százalékát meghaladó deficittel zárult. (A költségvetés 2008-ban az Economic Intelligence Unit szerint 1,1 százalékos deficittel, Venezuelai források szerint viszont pozitívummal zárt.) Az export a GDP 30 százalékát, az import 20 százalékát teszi ki. A kivitelt szinte kizárólag (90 százalékban) olajból áll. Venezuela legnagyobb kereskedelmi partnere az USA, az export több mint felét, az import egyharmadát adja. A kereskedelmi mérleg hosszú évek óta pozitív, bár az utóbbi időben csökkenő, 2007-ben a GDP közel 8 százalékát érte el. A folyó fizetési mérleg még ennél is nagyobb többletet mutat, a válság előtti években a GDP 15-17, 2007-ben pedig közel 9 százalékával ért fel. Mindez lehetőséget adott jelentős állami valutatartalékok felhalmozására. A nettó működőtőke-áramlás az utóbbi években (nem függetlenül Hugo Chávez „bolivári forradalmától”) negatív. Míg 1996 és 2005 között évi átlagban több mint 3 milliárd dollár közvetlen külföldi tőke áramlott az országba, addig 2006–2007-ben összesen is már csak alig 50 millió. Így az ország GDP-jéhez mérten az FDI-importállomány a 2003-as csúcstről (49 százalék) 2007-ig 19 százalékra esett. (UNCTAD) (Tudni kell, hogy Chávez 2005-ben tárgyalta újra a koncessziós szerződéseket az olajkitermelő transznacionális cégekkel, a korábbiaknál nagyobb részesedést kötve ki a venezuelai állam részére; 2006-ban történt is tőke kivonás). A külső adósság mára a GDP kevesebb, mint 20 százalékával (2009-ben 13 százalékával), az adósságszolgálat az export 10-12 százalékával egyenlő. (Bladex)

Az ország az utóbbi években az állami olajbevételekre támaszkodva és intézményi reformok révén (IMF- és Világbank-adósságai visszafizetésével, a központi bank állami kontrolljával, az állami pénzügyi intézmények aktivizálásával stb.) lényegében függetleníttette magát a nemzetközi pénzügyi intézményektől és pénzpiacoktól. Ez számottevően csökkentette a válság hatását és könnyíti hosszabb távú kezelését is.

2) Latin-Amerika „kiettsége”

A régió függő helyzete a múltban is sokszor eredményezte, hogy a nemzetközi pénzpiaci mozgások tehetetlenül magukkal rántották (pl. 1982, 1994), és az országok tőke (hitel, FDI) nélkül maradtak. Különösen könnyen előáll ez a helyzet a szociális programokat kölcsönből finanszírozó országok esetében. Ez a 22-es csapdája: a régióban a szegénység olyan mértékű, amit minden jobb érzésű kormány enyhíteni igyekszik. Ám mivel nincs, illetve a feladatokhoz

képest kevés a saját tőke, kénytelen hitelhez folyamodni, ez azonban növeli a világpiaci hatásokra bekövetkező nagy összeomlás veszélyét, ami ismét visszahozza a szegénységet (pl. Argentína).

Különösen kitett a világpiac rángatózásainak az olyan ország, melynek bankszektorát a külföldi tőke ellenőrzi. Ennek legjobb példája a régióban Mexikó. Az amerikai gazdaságtól több szálon is függő (export, működő tőke, külföldi bankszektor, migráns munkavállalók) mexikói gazdaság együtt zuhan az amerikai gazdasággal, annak fellendülését azonban csak lassabban tudja követni.

A válság hatására a régió egészében 2008 utolsó hónapjaiban a feldolgozóipari termelés 6 százalékkal esett vissza. A világpiaci árcsökkenéseknek ugyanakkor országonként eltérő hatása lehet. Például az agrárárak esése miatt csökkenő élelmiszerárak a szegényebb lakosság számára kedvezőek, de az agrárexportra utalt országokban (pl. Argentína) erősen csökkentik az állami bevételeket, ekképpen szűkítik a válságmenedzselés (közte a szociális intézkedések) számára rendelkezésre álló pénz mennyiségét is. Hasonló a helyzet az olajárak esésével, amely kedvező az energiaimportőröknek (pl. Chilének, amely szinte teljes olajszükségletét importból fedezi), de rontja a kilátásait az olajexportőröknek (élükön Venezuelával és Mexikóval). Venezuelában az olajáresés egyenesen megszüntetheti a társadalmi változásokat szorgalmazó, és az olajbevételek szociális újraelosztására épülő chávez-i politikát, ami tovagyrúzó hatással lehet régió a többi, hasonlóképpen baloldali politikára hajló országában.

A latin-amerikai gazdaságok (élükön Chilével, de ide tartozik Venezuela is) nyersanyagexportjukra épülő fellendülésüket az adósság – ekképpen a függés – csökkentésére használták fel. Venezuela például, amely kifizette az IMF-et, sokkal kevésbé eladósodott, mint latin-amerikai társai, de a világ gazdasági helyzetétől való függése mégsem sokkal kisebb. Ugyanis az olajexport-bevételekre épülő venezuelai alternatív gazdasági-társadalmi modell kialakítására tett kísérlet fenntarthatóságát megnehezíti az olajárcsökkenés, és ennek mentén az, hogy a neoliberális nemzetközi pénzügyi intézmények szemében megbízhatatlan kormány szükség esetén rosszabb feltételekkel kaphat hitelt (Venezuela hitelminősítése B és C kategóriás.) Ha az olajbevételek számottevően és hosszabb távon csökkennek, a szociális jólét növelését célzó projektek egy részét minden bizonnyal vissza kell majd vágni, ami szükségszerűen csökkentheti a kormány társadalmi támogatottságát.

Más országokat (pl. Bolívia vagy Paraguay) az alulfejlettségük – a globalizációba való kisebb bekapcsolódásuk – véd bizonyos mértékig a pénzügyi (de nem az azt követő felvevőpiaci) válság hatásaitól.

A globalizációba pénzügyi oldalról is beágyazottabb országok kitettsége nagyobb. Például a brazil magánszektor ipari termelését a real leértékelődése és a felvevőpiacok beszűkülése miatt már 2008 utolsó hónapjaiban 28 milliárd dolláros – a GDP 2 százalékát kitevő – veszteség érte. Ugyanakkor kedvező, hogy az adósságnak csak kisebb része – a GDP 5 százaléka – külföldi, a real leértékelődésének hatása tehát itt viszonylag enyhe, miközben a leértékelődés az exportra nézve kedvező. Az országnak ugyan nagyobb a mozgástere a nemzetközi hitelfelvételnél, de ez nem jelenti azt, hogy a hitelszűke ne éreztetné hatását. Például megakadályozhatja a nemrégiben felfedezett olajkészletek kitermeléséhez szükséges technológiák kifejlesztését, illetve megvásárlását. Másfelől viszont növelik a válsággal szembeni ellenálló képességet az elmúlt években felhalmozott viszonylag masszív valutatartalékok. (Kretschmer 2008)

Az előbb említetteknél jóval nagyobb krízisre számíthatnak azok az országok, amelyek jelentős ikerdeficittel bírnak, és erősen ráutaltak az USA-ba irányuló munkavállalási célú migrációra (a hazautalásokra). Ilyenek leginkább a közép-amerikai régióban találhatóak. Ezek kis országok, kevés regionális kihatással bírnak, nem úgy, mint például Argentína, Venezuela vagy Mexikó.

Argentínában az állam hitelből fedezett szociális kiadásai és az állami beleszólás (államosítás, ld. magánnyugdíjpénztárak) növelték az eladósodást, aminek terhei a válság hatására 2009–2010-ben különös erővel jelentkeznek. Ugyanakkor az állami hitelfelvétel elszívta a privátszféra számára rendelkezésre álló hiteleket, ekképpen gyengítette ennek a szférának a válsággal szembeni ellenálló képességét. Az argentin kormánynak ráadásul nincs hosszú távú

gazdaságfejlesztési elképzelése. Az EIU az ország növekedésére vonatkozó előrejelzését többször lerontotta, 2009-ben -4,4 százalékra, 2010-ben -0,4 százalékra teszi. (EIU 2008 és 2009) Mindezek együtt teszik Argentínát a CIA szemében is az egyik legkritikusabb országgá Latin-Amerikában.

3) A válság hatása

A régió gazdaságai nagymértékben kötődnek az USA piacához és vállalataihoz, viszont kevésbé hitelpiacához. Ez azzal járt, hogy a 2008-ban kirobbant válság nem közvetlen bankcsődöket vont maga után. A globalizált pénzügyi rendszerben azonban a nemzetközi pénzügyi bizalomvesztést (a bankközi hitelek befagyását) minden ország megérzi, miként megérzik egy nemzetközi vállalkozás bukását a leányvállalatokon keresztül más országok befektetői is. Latin-Amerikát rövid távon a válság első két hetében beduguló nemzetközi hitelpiacok, hosszabb távon az USA teljesítőképességének romlása, vállalkozásainak csődje, ennek messze ható világgazdasági következményei érintik. Az előbbi viszonylag jól átvészelték, az utóbbi azonban még csak most bontakozik ki. Az induló helyzettől függően természetesen mindez eltérő formában és mértékben érintette az egyes országokat.

El Salvadorban a lakosság 30 százaléka mély szegénységben él, de vidéken ez az arány közel 50 százalék. A foglalkoztatottak fele az informális (fekete-) gazdaságban dolgozik, és mint fentebb láttuk, a kormány kezében kevés eszköz van, hogy javítson ezen. A világgazdasági válság tovább rontja a helyzetet, amely előtt az új (20 éves jobboldali kormányzatot felváltó) kabinet áll. 2008 első 7 hónapjában még szárnyalt a gazdaság. Az első jelet a hazautalások adták 2008 augusztusában, amikor értékük (5 év óta először) 2 százalékkal visszaesett. A válság hatására az infláció megugrott (2008 szeptemberében 7 százalék), amit az amerikai piac szűkülése valószínűleg vissza fog fordítani. A termelést építőiparon keresztül érte el a válság, itt már 2009 elejére 13 ezer embert bocsátottak el.

Ecuadorban a 2008-as év nehézségeit (konfliktus Kolumbiával, árvíz) elviselhetetlenre duzzasztotta a pénzügyi, gazdasági válság kirobbanása, az olajárak esése, melyek együtt a mai világgazdasági válság első fizetésektelen gazdaságának megszületését eredményezték. Az ecuadori kormány ugyanis 2008 novemberében kénytelen volt felfüggeszteni adósságainak aktuális kamattörlesztését (egy hónapos késésre még lehetőséget ad a hitelszerződés), majd december közepén lényegében fizetésektelenséget jelentett be. Az előbbi 30,6 millió, az utóbbi 650 millió dollár kifizetésének elhalasztását jelenti. (Cowley 2008)

Az USA-ban 2009 februárjában fény derült egy amerikai bróker cég (Stanford Group Co.) sokmilliárdos csalására (8 milliárd dollárnyi fedezetlen értékpapírt adtak el), ami számos latin-amerikai ország befektetőit érintette a kisnyugdíjasoktól kezdve a gazdagokig. Mexikó, Kolumbia, Ecuador, Peru, Venezuela, Panama mellett más földrészek sem maradtak intaktak. Nemcsak a Stanford brókerhálózata, hanem az általa alapított bankok iránt is megingott a bizalom. Az eset egyik legnagyobb vesztese Venezuela, amelynek módosabb középosztálya legalább 2-2,5 milliárd dollárt fektetett a Stanford Bankon keresztül nemzetközi ügyletekbe. (Martinez 2009/a) A botrány kirobbanásakor a befektetők pillanatok alatt vonták ki pénzüket (interneten keresztül), ami bankcsőd közeli helyzetet idézett elő. A dolog pikantériája, hogy – állítólag – a Chávez vezette szocialista párt egyes funkcionáriusai és a kormány egyes tagjai is a bankon keresztül fektettek jelentős összegeket külföldi aktívákba. (Carson, 2009) Hogy elejét vegye a befektetői pániknak, Chávez elnök azonnal állami ellenőrzés alá vonta a bank helyi leányvállalatát.

A latin-amerikai gazdaságok többsége erősen függ az USA felvevőpiacától, és exportjuk áruszerkezete is több esetben erősen koncentrált (nyersanyagfüggő). Argentína, Brazília, Kolumbia exportja 50-60 százalékban áll nyersanyagokból, míg Chile, Ecuador, Peru, Venezuela

esetén az arány meghaladja a 75 százalékot. Az USA súlya különösen magas Venezuela és Mexikó esetében. Ezért a szűkülő hitellehetőségek és felvevőpiacok, a vendégmunkások munkalehetőségeinek romlása következtében visszaeső hazautalások, a csökkenő nyersanyag- és agrárárak, és a növekedésben komoly szerepet játszó külföldi beruházások elmaradása (sőt a tőkekivonás) magukkal rántathatják a latin-amerikai gazdaságokat is.

Az ipari fémek és energiahordozók árai 2009 elejére több mint 50 százalékkal estek, az agrártermékek árai pedig több mint egyharmaddal. Az ECLAC szerint a régió cserearányai 7,8 százalékkal, Chile és Peru esetében 30 százalékkal romlottak.

A külföldön dolgozók hazautalásai 2008 utolsó hónapjaiban drámaian visszaestek (Ecuador, 2008. szeptember: -12 százalék, Guatemala, 2008. december: -5 százalék, Mexikó 2008. december: -2 százalék). Ez elsősorban a közép-amerikai országokban okoz pótolhatatlan kiesést, ahol a hazautalások a GDP 10 százalékát is meghaladják, Haitin például elérik a 35 százalékot. (Cárdenas M. 2009)

Mindezek hatására a régió a korábbi átlag 4 százalék feletti növekedési ütemről 2009-ben jóval lassúbb ütemre (az IMF legutóbbi előrejelzése szerint 1,1 százalékra) vált. (Az ILO becslése szerint a régió munkanélkülisége, amely 2008 végén 15,7 millió főt tett ki, 1,5-2,4 millióval nőhet 2009 folyamán. CDA, 2009). Azonban még ez is kisebb növekedés, és jelentős eredménynek számít, ha arra gondolunk, hogy az 1982-ben induló, de a jelenleginél korlátozottabb, csak regionális kihatású válság idején Latin-Amerika két egymást követő évben (1982-ben és 1983-ban) is negatív rátát mutatott fel. A régió ellenálló képessége azóta sokat fejlődött. Az országok költségvetési helyzete, eladósodottsága, pénzügyi rendszere, monetáris és költségvetési politikáinak rugalmassága sokat javult, és a baloldali kormányok alatt több országban jelentősen enyhült a szegénység és az írástudatlanság is. Ezek az utóbbi eredmények még az IMF szemében is megőrzendőek: a latin-amerikai (így pl. El Salvador-i) egyezmények megkötésekor még az IMF is ragaszkodott hozzá, hogy a költségvetési konszolidáció ne a legszegényebbeket célzó programok kárára következzen be. (Cardenas S. N. 2009)

4) Válságkezelő csomagok és eszközök a régióban

Már eddig is számos válságintézkedés született régióban. Ezek az intézkedések különbözőek, nemcsak azért, mert a válság különböző mértékben és formában érintette az egyes országokat, hanem azért is, mert az országoknak eltérő a kapacitásuk (pénzügyi, intézményi hátterük) az ellenlépések meghozatalához.

Az ENSZ Latin-Amerika és a karibi térség gazdasági fejlődésével foglalkozó bizottságának (ECLAC) 2009. február végén készített jelentése szerint a térség 32 országában 153 intézkedés született a válság kirobbanása óta. Ez a szám azonban jelentős átfedéseket tartalmaz, hiszen a legtöbb intézkedésnek van költségvetési feltétele, ilyenkor ezek két helyen is számításba vették. (ECLAC, 2009) A jelentésben Venezueláról nincs lényeges információ, ezért ezeket más források alapján építettük be az alábbi áttekintésbe.

4.1. Általános körkép

A válságkezelés elsősorban a keresletélénkítésre irányul, a költségvetési egyensúly kárára. Az országok fele tett a *költségvetés* egyensúlyát rontó lépéseket: 17 országban csökkentették az adókat vagy növelték a kedvezményeket, és 15 országban emelték meg, vagy hozták előre a kiadásokat (főleg infrastrukturális beruházások érdekében).

A költségvetést érintő intézkedések háttérében a *foglalkoztatási és szociális* helyzet javításának szándéka áll: 15 (a jelentésben nem szereplő Venezuelával együtt 16) ország indított el, vagy bővített ki szociális programokat és 7 tett munkahelyteremtő lépéseket.

A *monetáris politika* mozgástere kisebb: a hitelezés (a kereslet és kínálat) fellendítése végett 8 országban hoztak a bankok tartalékolási kötelezettségeit enyhítő intézkedést, és 15 országban igyekeztek növelni a nemzeti valuta likviditását.

Árfolyampolitikai eszközöket (az ország külföldi valutában vett likviditását fokozó) intézkedést 8 ország vezetett be (ebben a számban nem szerepelnek a központi bankok nyíltpiaci műveletei), a *kereskedelmi* mérleg romlása ellen 4 ország léptetett életbe valamilyen formájú importkorlátozást, és a kereskedelem olcsóbbá tétele érdekében 11 ország csökkentette a vámokat. 9 ország ösztönzi exportőreit különböző pénzügyi eszközökkel.

Az országok egyharmada (11 ország) vett fel *hitelt* nemzetközi pénzügyi intézményektől.

A *szektorális politikákban* az agrárium és a lakásépítés voltak előtérben. Itt rendre 14 és 11 ország hozott intézkedéseket. Kilenc ország lépett a kis- és középvállalati szféra megsegítése irányába, hat a feldolgozóipar, és csak három a turizmus támogatása felé. Venezuela, közép-távú fejlesztési terve keretében, szintén indított ilyen célú projekteket.

A legtöbb, illetve legszélesebb kihatású intézkedéscsomag Argentínában, Brazíliában, Chilében, Peruban és Uruguayban született (11-12 intézkedés, illetve ennyi érintett terület). Nagyobb aktivitást (8-9 intézkedés, illetve érintett terület) mutatott még Mexikó, Kolumbia, Guatemala, Costa Rica és Honduras. Többnyire az a jellemző, hogy a nagyobb latin-amerikai országok lényegesen több, a kis karibi országok viszont csak néhány területen avatkoztak be a gazdaságba a vizsgált időszakban, azaz 2009 februárjáig. Feltűnő azonban, hogy Venezuela – az ECLAC anyaga szerint – eddig semmit nem tett, azt leszámítva, hogy a kormány jelezte arra irányuló szándékát, hogy (továbbra is) aktív állami beruházási programot fog folytatni. (ECLAC 2009 32.) Valójában az ECLAC-jelentés lezárulását követően Venezuela nagyszabású fejlesztési tervet hirdetett meg 2009 elején, amit az 5.8. fejezetben ismertetünk.

4.2. Argentína

Argentínában 2008 októberében a közép-bal kormány a 30 (az EIU 2008 szerint 23) milliárd dollárnyi befektetési alappal bíró magánnyugdíjpénztárak privatizálását jelentette be. Tudni kell, hogy az argentin nyugdíjrendszert 1993-ban a Világbank tanácsára privatizálták, tíz magánpénztárt hozva létre, melyből nyolc magánbankhoz (pl. brit és spanyol bankokhoz), egy pénztár egy szövetkezeti bankhoz, egy pedig az állami Banco Nacion-hoz tartozik. Az 1993-as reform következtében sokan kiestek a biztosítási rendszerből. A Világbank adatai szerint – amelyek a magánnyugdíjpénztári rendszerre vonatkoznak – 2003-ban a 65 éven felüliek 35, 2025-ben 56 százaléka nem kap nyugdíjat. Mára 9,3 millió egyéni számlát tartanak nyilván, de az alapokba évente befolyó 3,5 milliárd eurónyi pénz lényegében mindössze 3,6 millió embertől érkezik. (Finance Blog 2008.) A 2008 októberében bejelentett államosítást a kormány az emberek védelmének szükségességével magyarázta. Azzal, hogy meg akarják akadályozni a nyugdíjpénztárak összeomlását (a válság elején rögtön 20 százalékos veszteséget voltak kénytelen elkönyvelni ezek a befektetési alapok). Egyes elemzők viszont úgy vélik, hogy az államosítás a közeljövőben megugró (2009–2010-ben 40 milliárd dollár körüli) adósságszolgálat fedezésének biztosításra történt, mivel az államosítással 400 millió dollár felhasználható pénzhez jut a kormány. Valószínűleg mindkettőben van igazság. A hír hatására a Buenos Aires-i tőzsde indexe két nap alatt 24 százalékos zuhanást, a JP Morgan jelentősen lerontotta az ország kockázati minőségét, a befektetők elkezdtek megszabadulni argentin kötvényeiktől. (Economist 2008) Az államosítást a társadalom nagy része, így a legnagyobb szakszervezet (CGT) is támogatja, és végül a parlament mindkét háza nagy (70 százalékos) többséggel elfogadta. (Finance Blog 2008)

4.2.1. Pénzügyek

Csökkentették a dollártartalékolás kötelező szintjét, aminek következtében a helyi valutatartalékolás is csökkent. Szintén a likviditásnövelést szolgálja az a program, amelynek keretében a központi bank által kiadott 6 hónapnál rövidebb lejáratú értékpapírokat naponta automatikusan (újra-) értékesítik. A központi bank megháromszorozta a helyi bankok hitelfelvételi limitjét.

Egységesítették az állami nyugdíjrendszert: államosították a magánnyugdíjpénztárakat. Ezzel a GDP 1,5 százalékával egyenlő nyugdíjjárulék-bevételhez jut az állam, a nyugdíjalapok kezében lévő aktívák pedig, melyek most állami kezelésbe kerültek, felérnek a GDP egytizedével.

4.2.2. Reálgazdaság

A költségvetést terheli, de a termelés és a kereslet élénkítését célozza, hogy minden adóra és társadalombiztosítási kötelezettségre moratóriumot vezettek be: a foglalkoztatás kifehéritése esetén a kisebb cégeknek a 2007. december 31-ig érvényes elmaradásokat nem kell befizetni. Csökkentették a foglalkoztatók hozzájárulásait: minden olyan cég, amely új munkahelyet hoz létre, mentesül a bérterhek 50 százaléka alól a foglalkoztatás első, és 25 százaléka alól a második pénzügyi évében.

Az forrásadó a búzaexport esetében 28-ról 23 százalékra, a kukoricaexport esetében 25-ről 20 százalékra csökkent, és további egy százalékpontos csökkenés jár az exportátlag feletti egy millió tonnánként. A friss gyümölcs és zöldség exportját szintén 50 százalékos forrásadókedvezmény illeti. Eltörölték a kukorica és a búza exporttilalmát (ez 2008 júniusa óta volt érvényben), 6 millió tonna kukorica és 520 ezer búza exportját engedélyezték. Ösztönzi az exportot az is, hogy az argentin valutát (peso) fokozatosan leértékelték (2008. szeptember 1. és december 3. között összesen 12,5 százalékkal).

Vámokat vetettek ki az ún. „érzékeny” szektorok importjára (textil, fehérnemű, cipő, fémtermékek, motorbicikli).

Ösztönzőket vezettek be a külföldi aktívák hazahozatalára, egy évvel meghosszabbították a tőkejavak vásárlását stimuláló rendszert, ami az importtarifák csökkentéséből és a helyi termelőket illető 14 százalékos adóvisszatérítésből állt. A keresletösztönzést szolgálja, hogy a középső- és felső kategóriás bérekre adókonnyítást léptettek életbe.

Kettészedték a Gazdasági és Termelési Minisztériumot, és az újonnan létrehozott Termelési Minisztériumba vonták össze a különböző egyéb minisztériumok osztályait (pl. ipari, kereskedelmi, kis- és középvállalkozási, agrár- stb. részlegeket). Kedvezményes hiteleket nyújtanak az autók, tartós fogyasztási cikkek értékesítéséhez, előfinanszírozási konstrukciókat vezettek be az export és a működőtőke-kivitel támogatására. Az ilyen hitelek felső plafonja 4 milliárd dollár. A közmunkaprogramok a lakás-, kórház-, csatorna és útépítésre koncentrálnak.

A foglalkoztatás növelését szolgálja a bérterhek mérséklését csökkentő intézkedéseken túl a gazdaság kifehéritésére való törekvés. Ennek jegyében a foglalkoztatást formalizáló foglalkoztatók öt évig mentesülhetnek a nyugdíjjárulék fizetése alól.

33,3 milliárd dollár értékben hirdettek meg közmunkaprogramokat, ezekből 21,3 milliárdnyit már le is szerződtek. Ebből 17,1 milliárd dollárt költenek el 2009-ben, ami a 2008-asnak több mint a duplája. A nyugdíjasoknak egyszeri 60 dolláros kiegészítést osztottak ki.

4.3. Chile

4.3.1. Pénzügyek

Ideiglenesen lazították a tartalékolás szabályait. 2009. január-februárban két lépcsőben, 350 bázisponttal (8,25-ről 4,75 százalékra) csökkentették az irányadó kamatot. A Banco Estado-t 500 millió dollárral feltőkésítették, hogy a kis- és középvállalkozásoknak több hitelt nyújthasson.

Chile 2009-es költségvetése anticiklikus politikát tükröz: a teljes kiadások reálértéken 5,7 százalékkal nőnek (a GDP 2,5 százalékaival egyenlőek), ezen belül a szociális kiadások 7,8 százalékkal, az infrastrukturális kiadások pedig 8,8 százalékkal. A Gazdasági és Társadalmi Stabilizációs Alapot most fogják először felhasználni, és 3 milliárd dollár hitel is szerepel a fedezet között.

4.3.2. Reálgazdaság

A költségvetésben körülbelül 7 milliárd dollárt költenek állami beruházásokra, igyekezvén 2009 első félévére koncentrálni a teljesítéseket. A 7 milliárd dollárból elsősorban a Közmunka Minisztérium részesedik (2,5 milliárd dollár), továbbá a Lakás és Városfejlesztési Minisztérium (1,46 milliárd dollár), a Regionális és Közigazgatási Minisztérium (1,07 milliárd dollár) és az Egészségügyi Minisztérium (300 millió dollár).

A közmunkák esetében a Regionális Fejlesztés Nemzeti Alapjából 14,6 százalékkal növelik az infrastrukturális és közlekedési és 7,3 százalékkal a vidékfejlesztési beruházásokat. A lakásépítés reálértékben tíz százalékkal nő, 140 ezer új otthont kívánnak átadni, utakat köveznek ki stb.

A lakásépítést és a kis- és középvállalkozások segítségét 1,15 milliárd dolláros gazdasági élénkítő program szolgálja. Ideiglenesen megemelték az addig rendelkezésre álló lakástámogatást, és új támogatási formát is bevezettek a középosztály számára.

A növekedés és a foglalkoztatás ösztönzését egyszerre szolgáló terv összesen 4 milliárd dollárt (a GDP 2,8 százaléka) tesz ki, és ezt a 20,2 milliárd dolláros Gazdasági és Társadalmi Stabilizációs Alapból finanszírozzák. (Jaramillo 2009) egymilliárd dollárt költenek infrastruktúrára és adócsökkentésre. A terv rövid távú és strukturális intézkedéseket is magában foglal:

- * Beruházás és fogyasztás: 700 milliós beruházási terv, építkezések, öntözőhálózat. 2009-ben minden hitelezéssel kapcsolatos illetéket eltörölnek, és 2010 első felében is csak a jelenlegi illeték felét kell fizetni.
- * Vállalkozás-finanszírozás: ideiglenes adócsökkentés, (a kis- és középvállalkozások 2009-ben csak 15 százalék, a nagyobbak 7 százalék adót fizetnek).
- * Személyi támogatások: a 2010-es személyi jövedelemadó-visszatérítéseket előrehozták.

A kis- és középvállalkozások számára 500 millió dollár addicionális forrást biztosítanak a beruházás-biztosítási alapon (FOGAIN), megnövelik kisvállalkozók garancialapját (FOGAPE) is.

Véget vetettek a korábbi árfolyam-intervenciónak, ehelyett nyílt piaci műveletekhez folyamodnak. A központi bank naponta 50 millió dollárt ad el a peso árfolyamának védelmében. (Jaramillo 2009) Kibővítették az exporthitel-ösztönző programot, felgyorsították az exportőrök VAT-visszatérítését.

A foglalkoztatás növelése érdekében elsősorban a munkaintenzív ágazatokat támogatják a költségvetésből, és további pénzalapokat mozgósítanak, ha a munkanélküliség jobban, vagy a GDP kevésbé nő a tervezettnél. A 18-24 éves munkavállalók külön szubvenciókban részesülnek. Tervezik, hogy kiterjesztik a Munkanélküliségi Szolidaritási Alap hozzáférhetőségét minden munkavállalóra (eddig csak a folyamatosan munkaviszonyban lévők voltak rá jogosultak), és a legrászorultabb családok 60 dolláros segélyt kapnak.

4.4. Peru

4.4.1. Pénzügyek

Több lépcsőben 30 százalékra csökkentették a külföldi, és 6,5 százalékra a hazai valutára vonatkozó kötelező tartalékráta szintjét. A Központi Bank meghosszabbította kihelyezett hiteleinek futamidejét egyes pénzügyintézetek esetében, és egyéb likviditásnövelő intézkedéseket is hoztak (pl. a központi bank papírjainak újrafelvásárlása a másodlagos piacon). 2009 februárjában a központi bank 6,25 százalékra mérsékelte az irányadó kamatot (az első csökkentés 2003 óta).

Az állami beruházásokat 2008 januárja és októbere között jelentősen, reálértékben kb. 60 százalékkal növelték meg. A kiadások 2009-ben sem csökkennek, pedig a bevételek elmaradnak a tervezettől. A hiányt részben a Költségvetési Stabilizációs Alaphól finanszírozzák (az alap rendelkezésére álló összeg 2008 szeptemberében 1,79 milliárd dollár volt, ami a GDP 1,5 százalékával egyenlő, és ehhez még érkezett pénz a 2008-as költségvetési többletből).

2009 februárjában a Világbank 330 millió dollárt adott Perunak környezetvédelmi projektek és intézmények támogatására (IMF, 2009), és 2009 elején az ország az Amerika-közi Fejlesztési Banktól (IDB) is kapott 10 millió dollárt az alacsonyjövedelműeknek kedvező lakásprogram számára. (Leonzon 2009)

4.4.2. Reálgazdaság

A gazdaságélénkítő program közkiadásait a válság hatására 3,2 milliárd dollárral növelték (a GDP 2,5 százaléka).

Az összes kiadáson belül 6 milliárd dollárt különítettek el az építőipar stimulálására (jelzáloghitelezés, lakásépítés, csatornázás). A kis- és középvállalkozásokat és az exportot 440 millió dollárral támogatják, beleértve 48 millió dollár közvetlen állami megrendelést.

A program első fázisában 1,45 milliárd dollárt költenek el: olajfinomító, exporttámogatás, önkormányzatok támogatása szerepel a tervek között. Ezen kívül a közszektorból és a nyugdíjalap-kezelőktől elvont forrásokból finanszíroznak infrastrukturális beruházásokat (út- és lakásépítés, kórházi infrastruktúra-fejlesztés) koncessziók és PPP formájában. A Közlekedési és Hírközlési Minisztérium és az önkormányzatok is kapnak forrásokat ugyanerre a célra.

2008 elején csökkentették 571 élelmiszertermék vámját, az inflációs nyomás enyhítése érdekében.

A foglalkoztatás formalizálásának ösztönzésén túl 97 millió dollárral növelik a legszegényebbek támogatását, és a 2009-es költségvetésben szereplő 230 millió dollár mellé még 180 millió dollárt mozgósítottak egyéb szociális programok, valamint a munkavállalók segélyezésére.

4.5. Bolívia

4.5.1. Pénzügyek és realgazdaság

2008 második felében nyílt piaci műveletekkel növelték a pénzpiaci likviditást.

A kormány egy speciális számla (fémár-stabilizációs alap) segítségével támogatta a cink árát a termelés fenntartása érdekében. A 2009-es „szükségterv” keretében 1,87 milliárd dollárra növelték az állami beruházások éves összegét, ami 20,6 százalékos növekedést jelent 2008-hoz képest. Az Evo Morales által államosított Bolíviai Olajtársaság (Yacimientos Petrolíferos Fiscales Bolivianos) kongresszusi jóváhagyással egymilliárd dolláros kölcsönt kapott. 870 millió dollárt (a teljes terv 47 százalékát) investálnak infrastruktúra-fejlesztésbe, elsősorban útépitésbe. Az energiaszektor költségvetését 52 százalékkal 150 millió dollárra emelték, 30 százalékkal nőtt a szénhidrogénprojektek összköltségvetése, és 150 millió dollárt szánnak az agrártermelésre. 110 millió dollár (168 százalékos emelkedés) jut a bányászatra, 105 millió (36 százalékkal több, mint 2008-ban) a multiszektorális projektekre. A városfejlesztés és lakásépítés korábban is sokat kapott, most költségvetését 18 százalékkal 200 millió dollárra emelték.

2009 januárjában, éppen egy új, korábbinál jóval demokratikusabb (az eddigi alkotmány alapján eddig háttérbe szorított bennszülött lakosságnak nagyobb képviselőket biztosító, és nem mellesleg az elnök újraválasztását lehetővé tevő) alkotmányról szóló népszavazás előtt Evo Morales elnök dekrétumot írt alá az ország negyedik legnagyobb gáztermelő (és a régió második legnagyobb gáztartalékai felett exponáló) vállalatának, a Chaco S.A.-nak az államosításáról. A vállalat részvényeinek 51 százalékát kell átadja az állami Yacimientos Petrolíferos Fiscales Bolivianos-nak. (COA 2009)

Tizenkét százalékkal növelik a minimálbért és 14 százalékkal az egészségügyben és az oktatásban dolgozók bérét.

4.6. Ecuador

4.6.1. Pénzügyek

Az új hitelt felvevő termelővállalatok 12,5 százalékos adóhitelt kapnak. Havi adózásra kötelezték a privát befektetőket külföldi kintlévőségeik után. Pótlólagos hitelhez juthatnak a külföldről érkező átutalásoktól függő pénzintézetek. A kamatcsökkentést felfüggesztették 2009 júniusáig.

A bankok fizetőképességének érdekében úgy ösztönzik a tartalékráta megemelését, hogy a minimális feletti banki tartalékokra adóhitel vehető igénybe.

Időlegesen csökkentették a magánbankok adóját, és a pénzügyi intézményeket kötelezik profitjuk tőkésítésére. A bankok fiskális kedvezményekhez juthatnak, ha hitelt adnak a termelőszektornak. A hazai megtakarítások ösztönzése érdekében a bankok külföldi aktíváit megadóztatják, és a tőkekiáramlásra addig kivetett adót 0,5 százalékról 1 százalékra emelték.

A kormány tárgyalásokat kezdett az IDB-vel egy 500 millió dolláros kölcsönről, amellyel a költségvetést finanszíroznák.

30-ról 5 napra csökkentették a lehetséges adóelmaradás idejét, amivel felgyorsították az exportőrök adóelőlegeinek beérkezését.

4.6.2. Reálgazdaság

2009 decemberéig haladékot adtak a jövedelemadó-előleg fizetésére azokban az exportszektorokban, amelyeket a legjobban érint a krízis. 2009 decemberéig csökkentették a forrásadót a külföldön fizetett kamatokra (a bankszektorban nulla százalékra, az egyéb privátszférában öt százalékra), az adóparadicsomokból származó tőkék kivételével. A hazai keresletösztönzés jegyében a közhivatalnokok háromhavi bérüknek megfelelő hitelhez juthatnak.

Előkészítettek egy új adótörvényt a termelőszektor megsegítésére, és az ország pénzügyi rendszerének megerősítésére.

A fizetési mérleg egyensúlyának javítása érdekében WTO-konform korlátozásokat és ellenőrzési rendszert vezettek be az importra (egyelőre egy évre). Ebbe beletartoznak az Ecuadorral preferenciális kereskedelmi egyezményt kötött országok is. A rendszer 5 százalékpontos vámemelést és új vámtarifák, valamint mennyiségi korlátozások bevezetését tartalmazza. A változások összesen 627 termékkategóriát érintenek. Megszüntették az országban nem gyártott gépek és anyagok importvámját. 100 millió dolláros exporthitelalapot nyitottak. A belpiac védelmében 50 százalékról 20 százalékra csökkentették a beruházási alapok külföldi befektéseinek felső limitjét.

4.7. El Salvador

A március 15-én megválasztott új elnök Mauricio Funes (a Farabundo Martí National Liberation Front – FMLN jelöltje) a szegénység leküzdésére veszi majd az irányt, miközben jó kapcsolatokat kíván ápolni a tőketulajdonosokkal, fenntartani a kedvező beruházási légkört, és nem kívánja megszüntetni a dollarizációt sem (mondván, annak több kára lenne, mint haszna). Az is biztos azonban, hogy a gazdaság függésének csökkentése végett diverzifikálni igyekszik a kereskedelmet, jó kapcsolatokat ápolni a régió többi országával. Így valószínűleg kifelé hátrál majd az exportnövekedésen túl óriási társadalmi-gazdasági károkat (munkanélküliség, kereskedelmi mérleghiány növekedése, az amerikai tulajdonjog védelem miatt a milliók számára megélhetést jelentő informális gazdaság szűkítése stb.) is okozó CAFTA-ból, és az USA-tól független Rio Group, SICA, illetve az ALBA és az UNASUR felé fordul (mely utóbbi kettőnek El Salvador még nem tagja). (Ballvé *et al.*, 2009)

4.7.1. Pénzügyek

A bankoknak likvid eszközeik 3 százalékát kell a központi bankban tartaniuk.

Az Amerika-közi Fejlesztési Bank (IDB) igazgatótanácsa 400 millió dolláros kölcsönt szavazott meg az ország központi bankjának a Likviditás a Fenntartható Fejlődésért Projekt keretében még 2008 őszén. Novemberben az IDB és a Világbank 653 millió dolláros mentőcsomagot adott a 2001-es árvíz után kibocsátott Eurobondban fennálló adósságra.

2008 decemberében a kormány („elővigyázatosságból”) 2009-es programjához 15 hónapra, 800 millió dolláros stand-by hitelt vett fel az IMF-től.

4.7.2. Reálgazdaság

Az egész lakosság kap támogatást az áram-, víz-, cseppfolyós gáz- és közlekedésszolgáltatásokra. Erre 400 millió dollárt (a GDP 1,8 százalékát) szánnak a költségvetésből. Az agráriumban a vetőmagprogramra, a kisfarmerek műtrágyával való ellátására vannak tervek.

A mély szegénység leküzdését célzó Szolidaritás Hálózat program keretében megduplázták (300 dollárra emelték) az általános iskolás gyermeket nevelő családoknak járó segítséget. A Szövetség a Csaláért program a középosztálybeli családok jövedelmét növeli az iskoláztatási költségekhez való hozzájárulással, az egészségügyi ellátás kiszélesítésével és a nyugdíjak emelésével. Összeségében 297 millió dollár IDB/WB kölcsönpénzt költenek a szociális helyzet javításra.

4.8. Venezuela

4.8.1. Pénzügyek

A nemzetközi pénzpiacoktól való függetlensége miatt a venezuelai bankrendszert nem rázta meg különösebben a hitelpiaci válság, még ha nem is maradt intakt. A 3. fejezetben szóltunk a Stanford Bank esetéről. Bár ez a bank Venezuela egyik legkisebb kereskedelmi bankja (részesedése a piacon 0,2 százalék), az ország pénzügyi rendszerét tehát nem érinti jelentősen, mégis tanulságos az eset, éppen a válságkezelés szempontjából. A befektetői pánik kitörése után ugyanis Chávez elnök először állami ellenőrzés alá vonta a bankot, a vizsgálatok végéig megtiltotta a vezetők távozását az országból, majd rögtön áruba is bocsátotta. Az elnök az eset hatásra szigorú valutakorlátozást vezetett be, és kijelentette, hogy ha egy bank a jövőben csődbe megy, inkább kisajátítja, semmint mentőövet dobjon neki. (Martinez 2009/b) Tudni kell, hogy az ország 1994–95-ben már megélte, hogy bankjainak fele csődbe jutott, amin az ország 11 milliárd dollárt veszített.

Jelenleg a venezuelai pénzügyi szféra likviditása biztosított, a rendszerben 192 milliárd BsF¹ (bolivares fuertes) felhasználható pénz áll rendelkezésre.

A kormány az állami bankok hitelkínálatának fedezetéről saját hatáskörében gondoskodik, ez része a 2009–2013-ra szóló nagyarányú fejlesztési tervnek, amelynek anyagi fedezetét az olajipar, illetve az ebből eddig képzett tartalékok biztosítják. Ezen túlmenően a likviditáshoz szükséges forrásokat az állam (saját bankjaitól, értékpapírok kibocsátásával a köztől felvett hitelekkel) a belpiacról fedezi.

4.8.2. Reálgazdaság

A gazdaság élénkítésére és a szociális jólét növelésére a kormány 2009 februárjában 2009–2013-ra szóló programcsomagot (Nemzeti fejlesztési terv – FONDEN) hirdetett meg, amely-

¹ BsF: „bolivares fuertes” („erős Bolívar”), a korábbi brazil valutát, a Bolívárt 2008. január elsejével felváltó pénz. 1 BsF=1000 Bolívar. Az új valuta neve csak ideiglenes, az átállást megkönnyítő név. 2009 után a név ismét egyszerűen Bolívar lesz.

nek első kb. 5 százaléknyi (2,5 milliárd dolláros) részét rögtön el is indították. A tervben 209 nagy beruházási projekt szerepel, amelyeket állami bankokon keresztül finanszíroznak. A projektek közül 88 kapcsolódik az olajiparhoz. A tervek között gyárak, utak, autópályák, élelmiszer-ipari létesítmények, öntözőrendszerek, az olajfinomítás maradékait hasznosító lakások államilag támogatott építése szerepel, valamint ingyenesen adható gyógyszerek gyártása. (A fejlesztési terv nem tartalmazza a minisztériumok már megállapított éves kereteit, azon felüli segítséget jelent a gazdaságnak.)

Ezeket a projekteket a FONDEN és a Kína–Venezuela Strukturális Alap pénzeszközeiből látják el. Venezuela nemzetközi valutatartalékai 43 milliárd dollárt tesznek ki, a FONDEN kasszájában 53 milliárd dollár van, a kínai alapban pedig 12 milliárd dollár. A FONDEN-t 2005 óta töltik fel a nemzetközi tartalékalapból és az olajból származó többletjövedelmekből. 2005 és 2009 eleje között 57,75 milliárd dollárt tettek bele, s ezt eddig alig használták.

A múltban felhalmozott tartalékalapok jóvoltából a fejlesztési terv nincs kitéve a jövőendő bevételek olajártól függő ingadozásainak. Ugyancsak a tartalékokban látják biztosítottnak az ország importszükségleteinek fedezetét a válság közepette is.

A kis- és közepes vállalkozásokat, szövetkezeteket és missziókat² 106.000 darab, összesen 9,9 milliárd BsF, azaz 4,6 milliárd dollárnyi hiteltervvel támogatják 2009 folyamán, és ezekből 15.500-at már 2009. február elején elindítottak. A hiteleket állami bankokon és alapokon keresztül osztják el. (Pearson, 2009)

A fejlesztési terv nagyberuházásai és jóléti projektjei (pl. ingyenes gyógyszer) biztosítják a foglalkoztatás növelését és a szociális helyzet javulását. Ehhez a helyi öntevékenység bátorítására épülő demokratizálási folyamat járul („bolivári forradalom”), valamint a nemzetközi együttműködés fejlesztésére irányuló törekvések. Ezek központi eleme az ALBA,³ de ezt szolgálja számos bilaterális együttműködési egyezmény is. Így például a kubai orvosokért vagy a nicaraguai szarvasmarhákért, babért, húsért stb. cserébe kedvezményes áron nyújtott venezuelai olaj, a Brazíliával kötött számos kooperációs megállapodás, amelyek keretében az olajért többek között venezuelai agrárszakembereket képeznek ki a brazilok stb.

5) A válságkezelés várható eredménye

Mint látható, a régió országai hasonló függési pályán állnak, mégis lényeges különbségekkel bírnak. Ezek egyrészt meghatározzák, mit tesznek, másrészt azt, milyen hosszú távú hatással. Latin-Amerika egészére nézve azonban mégis elmondhatók bizonyos általános jellemzők.

A válságmenedzselés a korábbi fejlesztési programok mentén zajlik, azok kibővítésével, valamint addicionális szociális juttatásokkal kiegészítve. A kiadásokat jobbra a tartalékokból, a szegényebb országok estében hitelből finanszírozzák. Ez a politika fenntartható, ha a válság hatása rövid távú lesz. Elhúzódó válság esetén a tartalékok kimerülésével, illetve az adósság felpörgésével komoly, a régióban már többször megtapasztalt egyensúlyi problémák léphetnek fel, amelyek még a mostani válságkezelési eredményeket is visszavehetik.

Jól látszik, hogy a legtöbb országban a válságmenedzselés tűzoltást jelent. Hiányoznak a termelési technológiák fejlesztését, az exporttermékek feldolgozottsági fokának növelését, az export strukturális-regionális koncentrátságának csökkentését célzó lépések, és a gazdaságok

² Az állami intézményekkel párhuzamosan működő, önkéntesekből álló szervezetek, ezek hálózata, amelyek az 1999-ben Chávez által meghirdetett ún. „bolivári misszió” alapelvei szerint a szegénység, az írástudatlanság, betegségek, alultápláltság ellen küzdenek. (Ld. még Novoszáth 2007). Hasonló intézmények, még korábban Brazíliában jöttek létre Lula elnök kezdeményezésére.

³ A 2004-ben életre hívott ALBA (Bolivári Alternativa Latin-Amerika Számára) nevű regionális együttműködés tagjai jelenleg Venezuela, Nicaragua, Bolívia, Honduras, Kuba és Dominika.

világpiaci versenyképességét szolgáló strukturális átalakítások. A kevés kivétel közé tartozik az olajfinomítók építése. Az infrastruktúra-fejlesztés kétségtelenül a fejlődés irányába hat ugyan, és hosszabb távú beruházás, de nem elégséges, hiszen csak „ere” de nem „szíve” a gazdaságnak. Ez utóbbit az életképes vállalatok jelentik, s ilyenek híján a régió ismét csak a külföldi vállalatokra szorul, annak minden közvetett és közvetlen „kitettséget”, egyoldalú függést növelő hatásával.

Ugyanakkor tagadhatatlan, hogy a válság idején a munkahelyteremtés kell legyen az elsődleges cél, hiszen ez közvetlenül emberéletekre irányul (és mi más is a gazdaság, mint az emberek megélhetése?). Ez a munkaintenzív beruházások támogatását jelenti, tehát ellentmond a technológiafejlesztés céljának. Ilyen fejlődési pálya esetén azonban a világpiaci lemaradás, exportpiaci függés állandósul, ami méhében hordja a pénzügyi egyensúlytalanság lehetőségét. Latin-Amerika tehát az elmúlt évtizedben mutatott jó gazdasági teljesítménye ellenére sem dolgozta le történelmi hátrányát, és az erre irányuló eddigi lépéseket is visszaveti ez a válság, még ha (egyelőre) a régió országainak többségét nem is a legsúlyosabban érinti.

Kérdés, mi lesz ebben a helyzetben a latin-amerikai társadalmakkal. Nemigen van olyan latin-amerikai ország, amelyik mentes lenne a társadalmi nyugtalanságtól, vagy – europaizált kifejezéssel – a „civil tiltakozástól”. Ennek okai a társadalmakon belüli, történelmileg mély jövedelmi szakadékokban, az e rendet fenntartó, elnyomó, a tömegek szármára enyhülést nem hozó katonai diktatúrákban, illetve ezek elutasításában, a sokszor egymással összefonódó nemzeti felszabadító harcok hagyományában rejlik. Ezen a talajon a mostani válság súlyosbodásának hatására például Argentínában megismétlődhetnek a 2001–2002-es éhséglázadások, hiszen a mai válság az akkori pénzügyi válságból való kilábalást segítő, termelésének 60 százalékát exportáló autópárt érintette a legelőbb és leginkább. (Partlow 2008). Venezuelában erőre kaphatnak a Chávezzel szembeni társadalmi csoportok, Mexikóban a drogellenes küzdelem kárvallott nyereszkezőinek (maffiáinak) elégedetlensége összetalálkozhat az e szférát – egyéb híján – megélhetési kényszerből választó szegények önvédelmi reakcióival. A csökkenő nyersanyagárak és romló hitellelhetőségek mentén kibontakozó krízis a régió minden országában a társadalmi status quo felborításában érdekelt erőknek kedvez (Kretschmer 2008), ami még a társadalom többségének boldogulását segíteni igyekvő, ezideig népszerű baloldali kormányokat is (esetleg némi külső támogatással) elsöpörheti.

Ebből a csapdából csak előremeneküléssel lehet kitörni. Ennek példáit látjuk a regionális együttműködés és a világpiaci hatalmi viszonyokkal való szembenállás erősödésében pl. Brazília, Venezuela, Ecuador estében, valamint a belső társadalmi struktúrák új típusú újjáépítésére való törekvésben (részvételi költségvetés, részvételi demokrácia, missziók, helyi közösségek bátorítása stb.). Ezek mind a globalizáció igazságtalan viszonyaival szembeni nemzeti szuverenitás és társadalmi igazságosság járható útjait keresik, a hazai természeti és emberi erőforrásokra támaszkodva, de ezeknek kölcsönösen előnyös regionális kooperációban történő összekapcsolása révén. Latin-Amerika válságmenedzseléséből ez az irány jelenti a legfőbb tanulságot hazánk számára is.

* * * * *

Referenciák

Ballvé, Teo *et al.*, (2009): The 2009 El Salvador Elections between Crisis and Change. A Joint Report: Copyright 2009 Committee in Solidarity with the People of El Salvador (CISPES), North American Congress on Latin America (NACLA), and Upside Down World. January 2009. <http://nacla.org/files/images/elsalvador2009.pdf>

- Bladex Bank Online adatbázisa.
http://www.blx.com/paginasInfoLatam.aspx?PAG_ID=32&CAT_ID=5
- Cárdenas, Mauricio (2009): The Global Financial Crisis and the Velocity of Business. *Brookings*, March 11, 2009
http://www.brookings.edu/speeches/2009/0211_latin_america_cardenas.aspx
- Cardenas, Sergio Negrete (2009): Latin America Can Minimize Crisis Impact. *IMF Survey Magazin*. Interview. (Interjú Nicolas Eyzaguirre-vel) February 12, 2009
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/survey/so/2009/INT021209A.htm>
- Carson, Roy S. (2009): Socialist Party of Venezuela (PSUV) Officials, Government Ministers Alleged to Have Lost Huge \$ Sums In Stanford Crash! *OpedNews*, March 11, 2009
<http://www.opednews.com/articles/Socialist-Party-of-Venezue-by-Roy-S-Carson-090306-741.html>
- Carter, Sara A. (2009): CIA Giving Obama Economic Analyses. Thursday, *The Washington Times*, February 26, 2009 <http://www.washingtontimes.com/news/2009/feb/26/cia-giving-obama-economic-analyses/>
- COA (2009): Weekly Roundup: Bolivia's Constitution, Canada's Budget, and LatAm Unemployment. *Council of the Americas*. January 28, 2009
<http://coa.counciloftheamericas.org/article.php?id=1424#1>
- Cowley , Matthew (2008): Ecuador First to Default In Global Credit Crisis. *The Australian Business*, December 13, 2008
<http://www.theaustralian.news.com.au/business/story/0,28124,24794064-5018001,00.html>
- Deutsche Bank Research. Country Infobase.
http://www.dbresearch.de/servlet/reweb2.ReWEB?rwdspl=0&rwnode=CIB_INTERNET_EN-PROD%CIBMAP&rwsite=CIB_INTERNET_EN-PROD
- ECLAC (2009): The Reactions of Latin American and Caribbean Governments to the International Crisis: an Overview of Policy Measures up to 20 February 2009 ECLAC, UN, Santiago de Chile <http://www.eclac.cl/publicaciones/xml/2/35362/2009-122-Rev.2-Thecurrentinternationalcrisis-february2009.pdf>
- Economist, The* (2008): Argentina. Cristina's Looking-glass World, October 23, 2008
http://www.economist.com/world/americas/displaystory.cfm?story_id=12480990&fsrc=rss
- EIU (2008): Country Report Argentina, December 2008. *Economic Intelligence Unit. Summary*.
http://www.reportbuyer.com/countries/south_america/argentina/country_report_argentina_december_2008.html
- EIU (2009): Argentina: Country Outlook. *Economic Intelligence Unit*.
<http://www.alacrastore.com/country-snapshot/Argentina>
- Finance Blog, (2008): Argentina: Nationalization of the Pension System Facing Crisis. October 2008. <http://finance.varolmak.com/2008/10/argentina-nationalization-of-pension.html>
- IMF (2009): Peru – Environmental Development Policy Loan Program (ENVDPL), *Press Release*, February 17, 2009
<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/PROJECTS/0,,contentMDK:22072643~menuPK:64282138~pagePK:41367~piPK:279616~theSitePK:40941,00.html>
- Jaramillo, Andrea (2009): Chile, Mexico and Peru: Latin America Bond and Currency Preview, *American Task Force, Argentina*. Bloomberg, February 24, 2009
<http://atfa.org/cgi-data/news/files/1898.shtml>

- Kretschmer, David (2008): The Financial Crisis in Latin America. *Stratfor Global Intelligence*. October 29, 2008 1055 GMT
http://www.stratfor.com/memberships/126038/analysis/20081027_financial_crisis_latin_america
- Leonzon, Rizza (2009): Peru Gains Housing Aid from IDB. *Devex*, 13 March 2009
<http://www.devex.com/articles/peru-gains-housing-aid-from-idb>
- Martinez, Ana Isabel (2009/a): Latin Americans Fret as Stanford Crisis Spreads. *Reuters*, February 18, 2009
<http://www.reuters.com/article/topNews/idUKTRE51IOX320090219?virtualBrandChannel=10452&pageNumber=1>
- Martinez, Ana Isabel (2009/b): Venezuela Seizes Stanford Bank after Online Run. *Reuters*, February 19, 2009
<http://uk.reuters.com/article/newsOne/idUKN1948420620090219?pageNumber=1&virtualBrandChannel=0>
- Novoszáth Péter (2007): *Venezuela cimborasága az ördöggel. Globalizáció és nemzeti fejlődés*. EU Working Papers 1/2007. http://elib.kkf.hu/ewp_07/2007_1_05.pdf
- Partlow, Joshua (2008): In Brazil, Whiplash on Assembly Lines. *Washington Post Foreign Service*, Monday, December 1, 2008; Page A12 <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/11/30/AR2008113002173.html>
- Pearson, Tamara (2009): Venezuela Announces Public Investment Plan. *Venezuelanalysis.com*, February 10th 2009
<http://www.venezuelanalysis.com/news/4192>
- Szustek Anne (2008): Argentina Announces Plan to Nationalize Pension System. October 24, *Finding Dulcinea*, 2008 <http://www.findingdulcinea.com/news/Americas/October-08/Argentina-Announces-Plan-to-Nationalize-Pension-System.html>
- UNCTAD, WIR Online Statistics
<http://www.unctad.org/Templates/Page.asp?intItemID=3277&lang=1>
- Xinhuanet (2008): Lula: Financial Crisis Reveals "Perversion" of World Economic System. *China Economic Net*, December 17, 2008
http://en.ce.cn/subject/financialcrisis/financialcrisiswr/200812/17/t20081217_17695989.shtml

ÉSZAK~AFRIKA ÉS A KELETI MEDITERRÁNEUM

Szigetvári Tamás

1) A globális válság előtti gazdasági helyzet

Össességében a térség országai alapvetően kedvező pozícióban szembesülhettek a világváltsággal, az egész MENA térségre (a közel-keleti olajtermelőkkel együtt) vetített átlagos 5,8 százalékos GDP-növekedés nem csökkent jelentősen a válság hatására. Az egyes országok azonban eltérő pozícióból (kereskedelmi, külső finanszírozási) vágtak neki a 2009-es évnek.

1.1. Marokkó

A marokkói gazdaság viszonylag diverzifikált, de gazdasági teljesítménye továbbra is jelentősen összefügg az időjárással: a száraz 2007-es esztendőben 2,7 százalék volt a gazdasági növekedés, míg a csapadékosabb 2008-ban már 6,2 százalék. Szintén jelentős bevételi forrás a foszfátexport, a textilipar és a turizmus, valamint a vendégmunkások hazautalása is. A növekedés fontos eleme volt az elmúlt években a szolgáltatás (telekommunikáció, pénzügyi szolgáltatások) és az építőipar. Az árkontroll (élelmiszer, olaj, gabona) alacsonyan tartja az inflációt, de az ártámogatások már elérik a GDP hat százalékát.

1. táblázat
Marokkó fontosabb mutatói
(2005–2008)

	2005	2006	2007	2008
GDP-növekedés	2,4	7,8	2,7	6,2
Költségvetési mérleg	-4,4	-1,6	0,3	-2,3
Folyó fizetési mérleg	1,7	2,0	-0,3	-4,5
Beruházásnövekedés	7,4	9,7	14,2	11,8
GDP/fő (piaci)	1933	2122	2378	2687

Forrás: Világbank.

1.2. Tunézia

Tunézia az elmúlt évtizedbe jelentős gazdasági liberalizáción ment keresztül. A nyersanyagok (olaj, foszfát) és a mezőgazdasági termékek mellett egyre jelentősebb a feldolgozóipar (textil, autóalkatrész) is, illetve a turizmusból származó bevételek is évről évre nőnek. Az EU-val kötött szabad kereskedelmi megállapodás miatt 2008. januárban leépítették az utolsó vámakadályokat is az uniós termékek előtt. Az FDI dinamikusan nőtt 2008 első felében, és már nem csak a turizmusba, de az iparba is jelentős tőke áramlott. Tunéziában a 2007-es 6,3 százalékos növekedés 5,1 százalékra esett vissza 2008-ra, elsősorban az EU-ban tapasztalható visszaesés hatására.

2. táblázat
Tunézia fontosabb mutatói
(2005–2008)

	2005	2006	2007	2008
GDP-növekedés	4,2	5,7	6,3	5,1
Költségvetési mérleg	-3,0	-2,8	-2,9	-3,1
Folyó fizetési mérleg	-1,1	-2,0	-2,6	-3,9
Beruházásnövekedés	2,5	11,2	3,1	0,5
GDP/fő (piaci)	2833	2978	3322	3763

Forrás: Világbank.

1.3. Algéria

Algéria, mint a térség egyik legfontosabb szénhidrogén-kitermelője, kedvező helyzetben volt a nyersanyagok 1999 óta tartó áremelkedése révén. 2000 és 2005 között a GDP 4,5 százalékos átlagban növekedett, 2006-ban azonban 1,8 százalékra esett vissza a növekedés, és 2007-re is csak három százalékkal emelkedett. 2008-ra már 4,8 százalékos növekedéssel számoltak.

Az elmúlt években egyre jelentősebbé vált az egyéb szektorok hozzájárulása a GDP-hez, így elsősorban az építőipar, az infrastruktúra-fejlesztésekhez kapcsolódó szolgáltatások és a mezőgazdaság bővült dinamikusan.

Az infláció visszafogott (2-3 százalék) maradt, a hivatalos munkanélküliség 12-13 százalékos, de növekvő tendenciát mutatott az elmúlt években, bár a 2001-es 27 százalék alatt maradt messze. A folyó fizetési mérleg többlete a szénhidrogénexportnak köszönhetően tetemes, adósságállománya, amely korábban komoly problémát jelentett, a GDP 3,3 százalékára csökkent; 2008 szeptemberében tartalékai 140 milliárd dollárra rúgnak.

1.4. Izrael

Az izraeli gazdaság a legdiverzifikáltabb a térségben, és gazdasági összeteljesítménye és egy főre jutó GDP-je alapján is kimagaslik a térség nem olajtermelő országai közül.

Az izraeli gazdaság komoly fejlődésen ment keresztül az elmúlt években, amiről a korábbi évek magas, 5 százalék fölötti növekedési rátája és a nemzeti valuta erősödése is tanúskodott.

A bankszektor ugyanakkor viszonylag konzervatív hitelezési politika jellemezte. A magán-szektor eladósodottsága a jövedelmének 55 százalékra tehető (szemben pl. az ír 200 százalékos, vagy az USA 170 százalékos arányával). Az USA-val és az EU-val is fennálló szabad kereskedelmi megállapodás kedvező kereskedelmi pozíciót nyújt az országnak, amelynek exportja jelentős részben hi-tech termékekre (elektronika, gyógyszeripar, katonai technológia, repülőgép-alkatrészek) épül, de az agrártermékek súlya sem elhanyagolható.

1.5. Egyiptom

Egyiptomban a végrehajtott strukturális reformok hatására 2002–2003 óta a GDP éves növekedési rátája növekedő tendenciát mutatott, és 3 százalék körüli mértékről indulva 2007-re elérte a 7 százalékos ütemet. Ezzel párhuzamosan ugyanakkor az inflációt nehezen sikerült kordában tartani, az rendszeresen fölékerült a lélektanilag is fontos 10 százalékos értéknek. A költségvetési deficit fokozatosan csökkent, de így is a 2002–2003-ban jellemző 10 százalék fölötti mértékről csupán 6-7 százalékos hiányra sikerült lefaragni. A hiány egyik okát az emelkedő energia- és élelmiszerárak miatt megnövekedett árszubszenciák jelentették, az ezek csökkentésére tett kísérlet komoly társadalmi feszültséget gerjesztett. Az ország bevételi struktúrája néhány olyan elemre épül (turizmus, vendégmunkások hazautalásai, Szezi-csatorna bevételei, gázexport), amelyek együttes csökkenése komoly veszélyt jelenthet.

1.6. Szíria

Szíria esetében a két fő exportágazat, a kőolaj és az agrártermékek esetében jelentkező magas világpiacon ára teremtett kedvező külső körülményeket a 2002 és 2007 közötti időszakban, a GDP öt százalék körüli növekedését eredményezve. Mindez lehetővé tette néhány, már régóta esedékes reform végrehajtását, ami a piacgazdaság (kismértékű) erősödéséhez vezetett: magánbankok kezdhették meg működésüket, előkészületeket tettek az értéktőzsde létrehozására, illetve engedélyezték a nemzeti bank számára államkötvények és kincstárjegyek kibocsátását. Ennek ellenére a gazdaság továbbra is erősen állami kontroll alatt maradt, a magas munkanélküliség, az infláció, és a gazdaság alacsony diverzifikáltsága továbbra is komoly kockázati tényezőket jelentenek.

1.7. Libanon

Libanont már az elmúlt években (is) számos válság sújtotta, 2005-ben a miniszterelnök, Rafik Hariri meggyilkolása, 2006-ban az országot ért izraeli támadás, 2007–2008-ban pedig a működő parlament hiánya, a Hezbollah elleni belső küzdelem és a polgárháború közeli belső állapotok jelentett komoly problémát Libanonnak. A libanoni gazdaság mindezeket túlélte és 2007–2008-ban is 7-8 százalékos gazdasági növekedést ért el. A GDP 160 százalékát kitevő államadósságot javarészt a hazai bankrendszer finanszírozza, amit elsősorban a libanoni diaszpóra és a öböl-menti arab országok befektetései tesznek lehetővé, illetve a 2006-os izraeli csapást követően a nemzetközi közösség is komoly támogatást nyújtott az országnak.

1.8. Jordánia

Jordánia külső kiszolgáltatottsága miatt is komoly liberalizációt hajtott végre az elmúlt évtizedben, javarészt az IMF által is megfogalmazott feltételek mentén. Ennek pozitív folyamánként szigorú monetáris politikát folytattak, jelentősen csökkentették az államadósság mértékét. Az USA-val megkötött szabad kereskedelmi megállapodásnak köszönhetően jelentősen nőtt a feldolgozóipari export, illetve az országba áramló külföldi tőke nagysága is.

2) A válság hatásai és a tervezett intézkedések

Összességében elmondható, hogy a térség országai, komoly kitettségük ellenére, eddig viszonylag sikeresen átvészelték a válság következményeit. Ez részben az elmúlt évek relatíve jó gazdasági teljesítményének, részben pedig a szigorúbb és konzervatívabb pénzügyi politikájának volt köszönhető. Középtávon azonban egy elhúzódó válság komolyan éreztetheti hatását a térség országai esetében is.

2.1. Marokkó

A jó mezőgazdasági termelés ugyan pozitívan hat a GDP-re, de az exportlehetőségek beszűkülése a fő piacon, az Európai Unióban, illetve az országot felkereső turisták csökkenő száma negatívan hat vissza. A várhatóan lelassuló GDP-növekedés miatt a költségvetés hiánya 3 százalék fölé emelkedik. Itt a megnövekedő ártámogatások költségei játszanak fontos szerepet, bár ezt némileg enyhítette a megreformált adórendszer eredményeként emelkedő bevételek. A csökkenő importárak viszont lecsökkentik a kiadásokat, ami várhatóan pozitív folyó fizetési mérleget eredményez.

A marokkói tervek között szerepelt az európai tőke fokozottabb bevonása a gazdaságba, a feldolgozóipar és a szolgáltatások területén. Ezt várhatóan hátráltatja az európai recesszió, bár néhány beruházás már megkezdődött.

3. táblázat
Marokkó – prognózis
(2008–2013)

Fő mutatók	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Reál GDP-növekedés (%)	4,9	2,0	3,0	4,7	5,7	5,0
Fogyasztói infláció (%)	3,8	2,1	1,9	2,4	2,8	2,9
Költségvetési mérleg (% GDP)	-2,0	-3,6	-3,7	-3,4	-3,1	-2,7
Folyó fizetési mérleg (% GDP)	-5,7	1,9	1,0	0,4	0,3	1,0
Árfolyam TD: €	11,36	11,20	11,62	11,75	11,83	11,98

Forrás: EIU.

A lakossági elégedetlenség leszerelésére a kormány tervez gazdaságstimuláló intézkedéseket, elsősorban nagyobb infrastrukturális projektek megvalósítását, illetve a munkanélküliséget csökkentő projekteket. A korlátozott anyagi eszközök és a bürokratikus államigazgatás azonban leszűkíti ezek volumenét és hatékonyságát.

A jelentős munkanélküliség csökkentésére a tartósan magas gazdasági növekedés lehetne pozitív hatással, ez azonban nem tűnik biztosíthatónak.

2.2. Tunézia

Az ország várhatóan nem lesz képest fenntartani eddigi növekedési ütemét, lévén gazdasága erősen kapcsolódik az európai gazdasághoz. 2008 utolsó negyedévében lelassult a gazdaság, az export is csökkenésnek indult. A munkanélküliség emelkedik, ahogy az alapvető élelmiszerek ára is, ami tiltakozásokhoz vezetett – igaz, ezeket a kormányzat kezelni tudta.

A kormányzat a válság hatására még óvatosabb lehet a gazdasági reformok területén. A lassabb gazdasági növekedés a költségvetés pozícióját is rontotta, a hiány közel hat százalékra emelkedhet 2009-ben. A kormányzat 12,5 százalékkal növelte kiadásait a fogyasztás ösztönzésére. A folyó fizetési mérleg deficitje kezelhető szintű marad, sőt 2009-ben várhatóan 1,9 százalékra esik vissza, ami az importkiadások visszaesésének tudható be, bár az export-bevételek is jelentősen visszaestek. Az egyik fő exportőr, a műtrágyagyártó Groupe Chimique három gyárában is szünetelteti a termelést a kereslet visszaesése miatt. Az export (textil, agrár) közép- és hosszú távon is komoly konkurenciával kell számoljon az európai piacon. Pozitív változás az infláció visszaesése három százalék alá, hiszen így jelenős kiadási tételnek számító ártámogatások is kevésbé emelkednek.

A kormányzat kereslet oldali intézkedésekkel szeretné fenntartani a növekedést, illetve kezelni a munkanélküliséget. Ennek keretében az ambiciózus tervek szerint növelik a feldolgozóipari beruházásokat, modernizálják a mezőgazdaságot, átalakítják az oktatást, erősítik a pénzügyi rendszert, és leépítik a bürokráciát.

A pénzügyi rendszerben a rossz hitelek főként az állami vállalatok révén vannak jelen, így a bankszektor átalakítása már régóta napirenden van.

4. táblázat
Tunézia – prognózis
(2008–2013)

Fő mutatók	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Reál GDP-növekedés (%)	4,5	1,0	2,6	4,3	4,7	4,8
Fogyasztói infláció (%)	5,0	2,8	2,8	2,6	2,3	2,4
Költségvetési mérleg (% GDP)	-3,5	-5,8	-4,4	-3,7	-3,2	-2,9
Folyó fizetési mérleg (% GDP)	-4,2	-1,9	-2,8	-3,0	-3,1	-3,0
Árfolyam TD: €	1,80	1,78	1,78	1,75	1,72	1,70

Forrás: EIU.

2.3. Algéria

Az olajár esése miatt az expanzív fiskális politika miatt ismét deficitese lehet a költségvetés 2009–2010-ben. A 2009 áprilisi elnökválasztáson a sokak által nem kedvelt Boutelfika elnök

ismét győzött, ami társadalmi nyugtalanságot eredményezhet. A kormányzat a gazdasági növekedés serkentése érdekében felgyorsította az ötéves gazdasági tervben lévő infrastrukturális programok végrehajtását, az ötéves terv (2009–2013) összesen 150 milliárd dollárt irányoz ezen célokra.

A hazai kereslet várhatóan tovább növekedik, az export és a beruházás azonban várhatóan lecsökken, és a GDP növekedése is 2,3 százalékra mérséklődik 2009-ben, ami viszont már nem teszi lehetővé a munkanélküliség csökkentését. Az olajár csökkenése az óriási kereskedelmi többletet (2008-ban 40 milliárd dollár) is lecsökkenti, 10-15 milliárd dollár körüli szintre, ami a folyó fizetési mérleg többletét is lecsökkenti. A valuta árfolyama stabil, amit a 140 milliárd dolláros valutatartalék is erősít.

Az elnökválasztással együtt, a nemzeti érzelmek erősítéseként, korlátozták a külföldi tőke lehetőségeit. A reformok továbbra is égetőek maradnak, az elmaradott infrastruktúra, a felhagyott ipari tevékenységek (és az emiatt is magas munkanélküliség), a gyenge oktatási rendszer reformokat igényel.

5. táblázat
Algéria – prognózis
(2008–2013)

Fő mutatók	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Reál GDP-növekedés (%)	3,2	2,3	4,5	5,5	5,8	61
Fogyasztói infláció (%)	4,5	3,9	3,2	3,6	3,8	4,0
Költségvetési mérleg (% GDP)	9,2	-4,5	-5,7	-4,1	-2,7	-0,9
Folyó fizetési mérleg (% GDP)	22,5	3,8	4,1	3,8	4,5	4,7
Árfolyam TD: €	63,3	64,0	65,5	67,0	66,5	65,6

Forrás: EIU.

2.4. Izrael

Bár a fejlett gazdaságok közé tartozó Izrael sem kerülhette el a globális válságot, az ország gazdasága egyelőre sikeresen vészelt át a válság következményeit. Az izraeli bankrendszer szilárd maradt, és a tőzsdei és az ingatlanárak zuhanása is viszonylag kisebb mértékű volt.

A gazdasági visszaesés 2009 első negyedében 5 százalékos volt, ami jelentős részben a 70 százalékban az európai és USA piacokra jutó export közel 45 százalékos visszaesésének volt köszönhető. Különösen sújtja a piacok beszűkülése az export jelentős részét kitevő izraeli hi-tech szektort, amely tavaly október óta mintegy nyolcezer embert, a szektor munkaerő-állományának 7-8 százalékát bocsátotta el.

Az izraeli kormány számos intézkedést fogantatosított a válság hatásainak csökkentésére. A költségvetési deficit, nem kis részben a válság elleni küzdelem jegyében, várhatóan 5 százalékra emelkedik 2009-ben. Magánforrások segítségével közel 200 millió dolláros alapot hoztak létre a 20-100 főt foglalkoztató a hitelválságtól sújtott kis- és középvállalkozások megsegítésére. Az Izraeli Nemzeti Bank a tavalyi 4,25 százalékról 0,5 százalékra csökkentette a jegybanki kamatlábat.

2.5. Egyiptom

A válság hatása elsősorban az ország bevételeinek csökkenésében jelentkezett. A turizmus, amely a GDP 8,5 százalékát adja, valószínűleg némileg visszaesik, bár más célországokhoz viszonyítva nem jelentősen. Szintén jelentős (a GDP hat százalékát meghaladó) bevételi forrása az országnak a vendégmunkások hazautalásai, ami az öböl menti arab országok gazdasági helyzetének függvényében alakul, az előzetes várakozások a nyár elején mintegy harmincezer vendégmunkás hazatérését jósolták. Az egyik stabil, a GDP öt százalékát kitevő bevételi forrás, a Szezei-csatorna használati díját a visszaeső nemzetközi kereskedelem mellett a szomáli kálózkodás is csökkenti, a becslések szerint éves szinten mintegy 25 százalékkal.

Egyiptomban továbbra is magas, kétjegyű infláció volt jellemző. Ez nehéz helyzetbe hozza a monetáris politikát, amelynek az inflációs nyomás enyhítése mellett kell a hazai keresletet támogató politikát folytatnia. A csökkenő világpiaci élelmiszerárak ugyanakkor segítik az élelmiszerimportra ráutalt és költségvetési forrásainak tetemes részét élelmiszer-szubvencióra fordító kormányzatot.

6. táblázat
A keleti mediterráneum országainak néhány mutatója
(2007–2010)

	Reál GDP (%)				Fogyasztói ár (%)				Folyó fizetési mérleg (GDP %-a)			
	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010
Egyiptom	7,1	7,2	4,7	4,5	11,0	11,7	16,2	8,5	1,9	0,5	-2,4	-2,8
Szíria	4,2	5,2	3,0	4,2	4,7	15,2	7,5	6,0	-3,3	-4,0	-3,2	-4,3
Jordánia	8,9	7,9	3,0	4,0	5,4	14,9	0,2	4,0	-17,2	-11,3	-10,0	-8,8
Libanon	7,5	8,5	7,0	4,0	4,1	10,8	2,5	3,5	-6,8	-11,6	-11,3	-10,5
Izrael	5,2	4,0	-0,1	2,4	0,5	4,6	3,6	2,0	2,8	1,0	3,2	2,4

Forrás: IMF World Economic Outlook, October 2009.

2.6. Szíria

Szíria zártságánál fogva kevésbé szenvedte meg közvetlenül a globális válság hatásait. Az ország bankrendszere erősen központosított, a külföldi tőke nem kap szerepet benne. Közvetve azonban számos területen érezteti hatását a válság. Az ország exportbevételei az olajár esése miatt jelentősen csökkenetek a vendégmunkások hazautalásai, valamint utóbbi években a kormányzati politikában központi helyet kapó külföldi tőke beáramlása is alacsonyabb a korábnál. Mindez a hivatalos álláspont szerint egyelőre nem okoz komolyabb problémát, vagy akár gazdasági visszaesést. A kormányzat elsősorban a tervezett építkezések felgyorsításával próbál több pénzt pumpálni a gazdaságba. Egyesek¹ azonban elkerülhetetlennek látják radikálisabb reformok végrehajtását, amennyiben Szíria el akarja kerülni a válság tovagyűrűző negatív hatásait.

¹ <http://shamelazmeh.wordpress.com/2009/04/20/the-global-economic-crisis-and-syria-time-to-rethink-our-economic-development-strategy/>

2.7. Libanon

Libanonra a szigorú pénzügypolitika miatt kevésbé hatott a válság. A gazdaság teljesítménye, elsősorban a turizmus és a pénzügyi szolgáltatásoknak köszönhetően, jelentősen emelkedett (természetesen ebben a 2006-os Izrael elleni háború utáni, nemzetközi forrásokból is támogatott újjáépítés is szerepet játszik). Az exportbázis meglehetősen alacsony, a GDP 17 százaléka, így a globális kereslet visszaesése nem volt jelentős hatással a libanoni növekedésre. A külföldön dolgozó libanoniak hazautalását komolyan veszélyeztette a válság, egyelőre azonban nem volt tömeges az öböl-országokban dolgozók elbocsátása, illetve hazatérése.

2.8. Jordánia

Jordániának szintén jól jött a bankszektor konzervatív gyakorlata a pénzügyi válság idején, de a vállalkozások (elsősorban a turizmusban és az ingatlanszektorban) visszaeséssel számolhatnak. Libanon mellett Jordániában esett vissza leginkább az infláció; a 2008-as kétjegyű értékről 5 százalék alattira, elsősorban az importélelmiszerek és az energiahordozók világpiaci árcsökkenése miatt.

* * * * *

Referenciák

- Alasrag, Hussein (2009): *Impact of the Global Crisis on the Egyptian Economy*, MPRA Paper No, 12604, <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/12604/>
- Buchwald, Debbie (2009): *Israel and the Global Economic Crisis*, The Jewish Policy Center, Summer 2009
- Country Briefings*: Algeria, Morocco, Tunisia, <http://www.economist.com/countries>
- Dhillon, Navtej – Heba Handoussa(2008): *Global Economic Crisis: Can Egypt Emerge as a Winner?*, The Brookings Institute
http://www.brookings.edu/interviews/2008/1103_egypt_dhillon.aspx
- Drine, Imed (2009): *Impact of the Global Economic Crisis on the Arab Region*, http://www.wider.unu.edu/publications/newsletter/articles/en_GB/05-06-2009/
- Finger, Harald – Carlo Sdrilevich (2009): *Resilient Lebanon Defies Odds Face of Global Crisis*, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/survey/so/2009/car081109a.htm>
- IMF (2009): *World Economic Outlook: Sustaining the Recovery*, October 2009
- Jordan Economy 2009*
http://www.theodora.com/wfbcurrent/jordan/jordan_economy.html
- The Israeli Economy in Light of the Global Economic Crisis*, United Jewish Communities, April 2009, <http://www.ujc.org>

Media Eghbal (2009): *North Africa among the Least Affected by Global Crisis*,
[http://www.euromonitor.com/North Africa among the least affected by the global financial crisis](http://www.euromonitor.com/North_Africa_among_the_least_affected_by_the_global_financial_crisis)

Syria 'Suffering Less' from Global Economic Crisis, *AFP*, 27 March 2009,
<http://www.arabianbusiness.com/550795-syria-suffering-less-from-global-economic-crisis>

A világbank online adatbázisa: <http://www.worldbank.org>

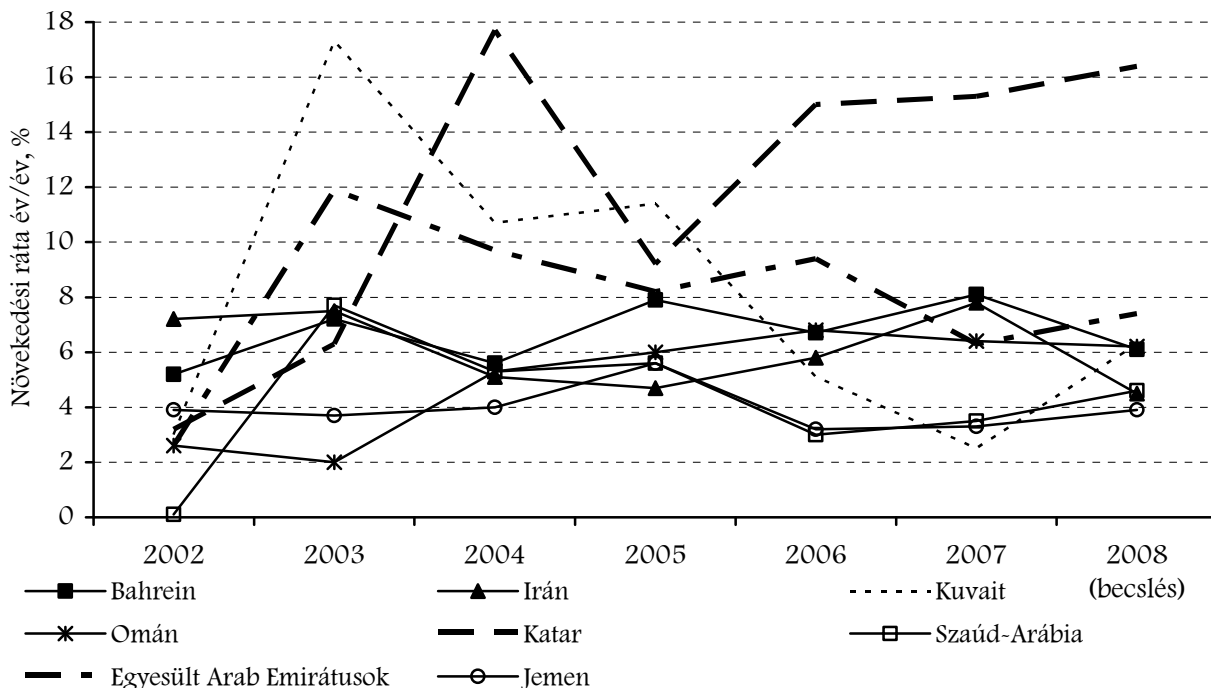
A KÖZEL~KELETI OLAJÁLLAMOK

Hugyecz Attila

1) A főbb makroökonómiai indikátorok

Az Öböl Menti Országok Együttműködési Tanácsa (Gulf Cooperation Council, a továbbiakban GCC) országainak¹ GDP-je a világ teljes össztermékének 1,5 százalékát teszi ki, s lakossága mindössze 38 millió fő. A GCC-államokhoz Iránt és Ománt hozzávéve a régió gazdasági növekedése a 2000-es évek első évtizedében javarészt 5 százalék fölötti volt, 2003-tól 2008-ig fokozatosan csökkenő tendenciával. 2008-ban az értékek rendszerint 4-7 százalék között szóródnak, ettől csak Katar (16,4 százalék) növekedése tér el jelentősen. Az egy főre jutó GDP nagy szórást mutat, Katarban és az Egyesült Arab Emírátsokban az érték a világ legnagyobbjai közé tartozik.

1. grafikon
A közel-keleti olajállamok GDP-növekedése

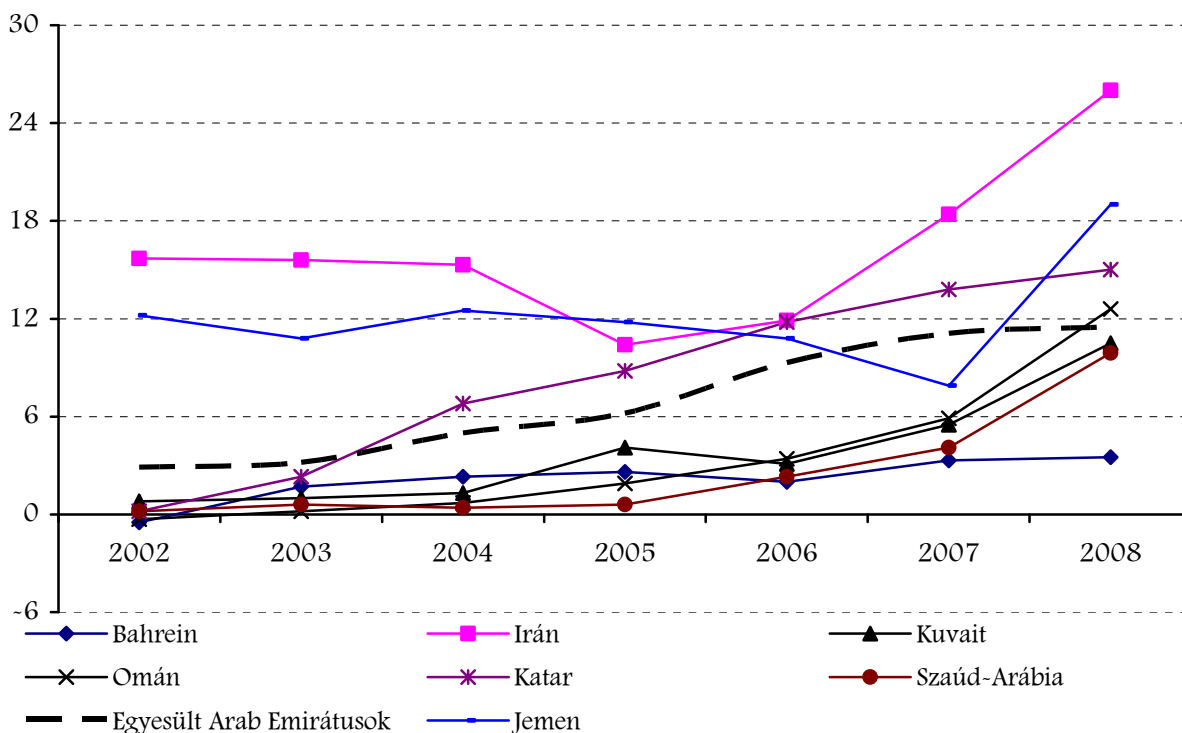

Forrás: IMF, World Economic Outlook, 2009. április, Irákról a WEO nem tartalmaz adatokat.

¹ A GCC tagországai: Bahrein, Kuvait, Katar, Szaúd-Arábia, Omán, Egyesült Arab Emírátsok.

A térség devizáinak többsége az amerikai dollárhoz kötött, ez alól csak néhány kivételt találunk. Ezek közé tartozik Kuvait, a dinár árfolyama 2007 májusától egy, a kuvaiti gazdaság kereskedelmi és pénzügyi kapcsolatait figyelembe vevő valutakosárhoz kötött. Az olajbevételek megugrásával a dollár értékvesztése, a folyó fizetési mérlegek által okozott pénzbőség, valamint esetenként a kínálati oldal elégtelensége miatt a GCC-országok egyik legnagyobb kihívásává az infláció kezelése, leszorítása vált. Az inflációs nyomás a 2. grafikonon vázoltnál jobban nőtt, hisz a fogyasztói árindexek nem pontosan fejezik ki az inflációs nyomást, mert a térségben jelentős a hatósági árak és támogatások szerepe. Ez különösen az olajra, gázra, vilamos energiára, vízre, valamint néhány alapvető élelmiszerre jellemző.

2. grafikon
A közel-keleti olajállamok fogyasztói árindexének alakulása
(százalék)

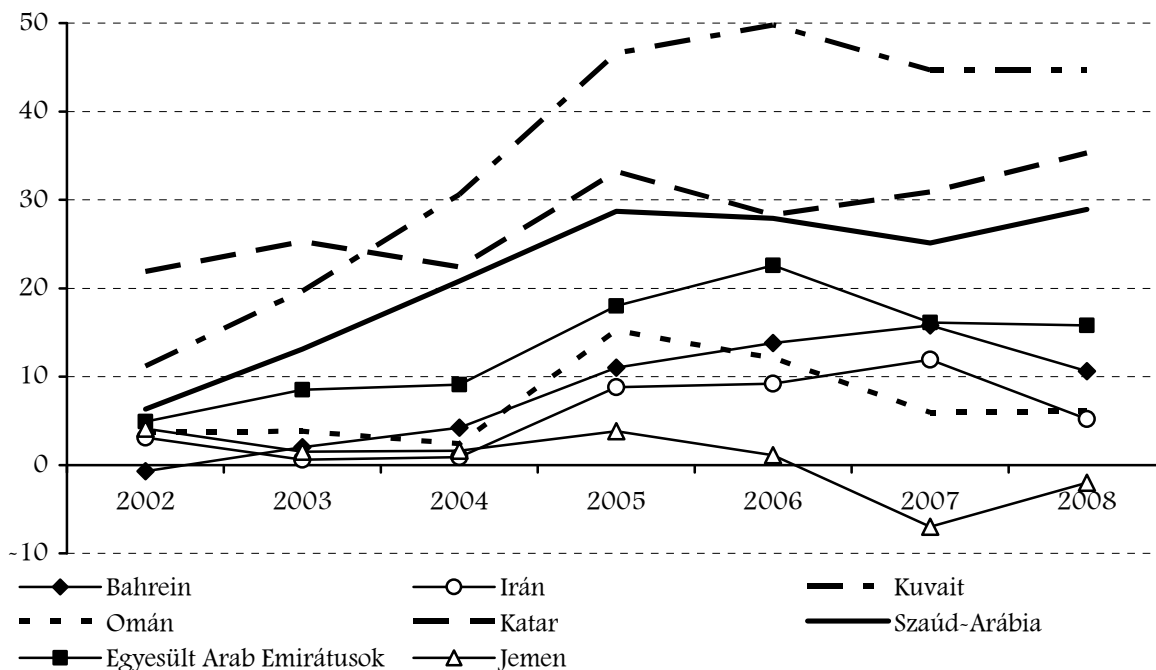

Forrás: IMF, World Economic Outlook, 2009. április.

A térség tagállamai a 2000-es évek első évtizedében jelentős erőfeszítéseket tettek gazdaságuk diverzifikálására, a fosszilis energiahordozóktól (jellemzően kőolajtól) való függés csökkentésére. A nem szénhidrogénszektor növekedési rátái rendre magasabbak voltak az olajszektor megfelelő értékeinél. A jelentős erőfeszítések ellenére ezek az államok még mindig igen erőteljesen függenek az olajárak világpiaci alakulásától. Az állami költségvetési bevételek jó része az olajexportból származik.

A 2000-es években tapasztalt, a régió országai számára kedvező olajárak jelentősen megnövelték a térség exportbevételeit, ennek köszönhetően a térség országainak folyó fizetési mérlege és költségvetési egyenlege rendre pozitív volt.

3. ábra
A közel-keleti olajállamok folyó fizetési mérlegének alakulása
(a GDP százalékában)

Forrás: IMF, World Economic Outlook, 2009. április.

2) A pénzügyi-gazdasági válság hatásai

A folyó fizetési mérlegek folyamatos és jelentős többleteinek egy részét a fenti országok többsége külön, e célra létrehozott állami alapokba, ún. sovereign wealth fundsba (SWF) gyűjti. Ezen alapok legtöbbször két hullámban, az 1970-es években, valamint a 2000-es évek elején hozták létre. Az alapok célja, hogy az olajárak nagy kilengéseinek hatásaitól mentesítse az olajexportőr-államokat. Amennyiben az állami költségvetés deficitese, a korábban félretett bevételek fedezik a többletkiadások egy részét.

A közel-keleti térség állami alapjai által kezelt eszközök rendszerint nem nyilvánosak, s az sem tudható biztosan, hogy az alapok által kezelt pénzek milyen befektetésekbe vándorolnak. A világgazdaság számára a jelenlegi pénzügyi-gazdasági válság szempontjából a közel-keleti olajállamok azért bírnak nagy jelentőséggel, mert korábban többek között ezek az államok finanszírozták a világ más országainak folyó fizetési mérlegének hiányát. Ezen alapok befektetési stratégiája nem nyilvános, működésük sok esetben nem átlátható. Annyi azonban biztos, hogy ezek az alapok 2007–2008-ban számos jelentős befektetést eszközöltek a nyugati világ, elsősorban az Egyesült Államok pénzpiacain. Az USA pénzügyi szektorának megrendülése után, 2007 nyarán, ősszel ezek az alapok jelentős likviditást nyújtottak a pénzszükében lévő amerikai bankoknak. A befektetéseket akkor hajtották végre, amikor az USA nagybankjainak részvényárfolyama kb. 20-60 százalékkal már esett. A pénzügyi válság nem várt következményeinek köszönhetően azonban e befektetések, a részvénytársaságok értéke, megvásárlásuk után további 20-60 százalékkal esett. Az állami alapok által kezelt vagyon ezért 2008 során megcsappant. A csökkenés minden bizonnyal nem drámai, hisz ezekből az alapokból (nem kizárólag a közel-keleti alapokból!) 2007 januárja és 2008 júliusa között „mindössze” 92 milliárd dollár áramlott a pénzügyi piacokra, ennek körülbelül a fele származhatott közel-

keleti alapokból.² Mivel az alapok befektetési portfóliója nem ismert, számos becslés más értéket valószínűsít. Az IIF szerint csak az ADIA-alap külföldi kitétsége 385 milliárd dollár volt, nem tudni azonban, ennek mekkora része volt részvényben, mekkora államkötvényekben vagy más eszközökben.

1. táblázat
A különböző SWF-ek által kezelt eszközállomány

	Állami alap neve	Kezelt eszközállomány (DB becslés, 2008. dec.)	Kezelt külföldi eszközök (IIF becslés, 2008. nov.)
Egyesült Arab Emirátusok	Abu Dhabi Investment Authority	875	385
	Investment Corporation of Dubai	82	n.a.
	Abu Dhabi International Petroleum Investment Company	12	n.a.
	Mubadala Development Company Abu Dhabi	10	n.a.
	Istithmar World of Dubai	10	n.a.
	Ras Al Khaimah Investment Authority	1,2	n.a.
	Dubai International Finance Centre Investments	n.a.	n.a.
	Emirates Investment Authority	n.a.	n.a.
Szaúd-Arábia	Különöző alapok	350	n.a.
	Sanabil al-Saudia	6,5	n.a.
Kuvait	Kuwait Investment Authority	264	230
Katar	Qatar Investment Authority	60	73
Bahrein	Brunei Investment Agency	35	n.a.
	Bahrain Mumtalakat Holding Company	10	n.a.
Omán	State General Stabilisation Fund	8,2	8
Irán	Foreign Exchange Reserve Fund	15	n.a.

Forrás: Deutsche Bank, IIF

A pénzügyi-gazdasági válság hatására az olajárak meredeken estek, s ez hozzájárul az olajállamok költségvetési, valamint folyófizetésimerleg-többletének jelentős romlásához. Az olajárak esése 2009 első negyedévében megállt, s májusban már újra átlépte a 60 dolláros szintet.

² Steffen Kern: SWFs and foreign investment policies – an update, Deutsche Bank Research, Frankfurt am Main, 2008. október 22.

2. táblázat
A közel-keleti államok folyó fizetési mérlegének várható egyenlege
a GDP százalékában

	2008 (WEO becslés)	Előrejelzések 2009-re		
		Deutsche Bank	IMF (WEO)	IIF
Bahrein	10,6	1,3	1,6	7,2
Irán	5,2	n.a.	-5,2	n.a.
Kuvait	44,7	n.a.	25,8	21,6
Omán	6,1	n.a.	-0,2	-12,0
Katar	35,3	8,5	7,5	12,0
Szaúd-Arábia	28,9	-1,5	-1,8	0,4
Egyesült Arab Emírátságok	15,8	7,8	-5,6	6,2
Jemen	-2,0	n.a.	-2,3	n.a.

Forrás: IMF, 2009. április; Deutsche Bank: 2009. május, IIF: 2008. december.

3. táblázat
A közel-keleti államok várható gazdasági növekedése
(százalék)

	2008 (WEO becslés)	Becslések 2009-re		
		Deutsche Bank	IMF (WEO)	IIF
Bahrein	6,1	2,6	2,6	4,7
Irán	4,5	n.a.	3,2	n.a.
Kuvait	6,3	n.a.	-1,1	2,4
Omán	6,2	n.a.	3,0	5,5
Katar	16,4	18,0	18,0	10,2
Szaúd-Arábia	4,6	-0,5	-0,9	2,3
Egyesült Arab Emírátságok	7,4	-0,4	-0,6	3,1
Jemen	3,9	n.a.	7,7	n.a.

Forrás: IMF, 2009. április; Deutsche Bank: 2009. május, IIF: 2008. december.

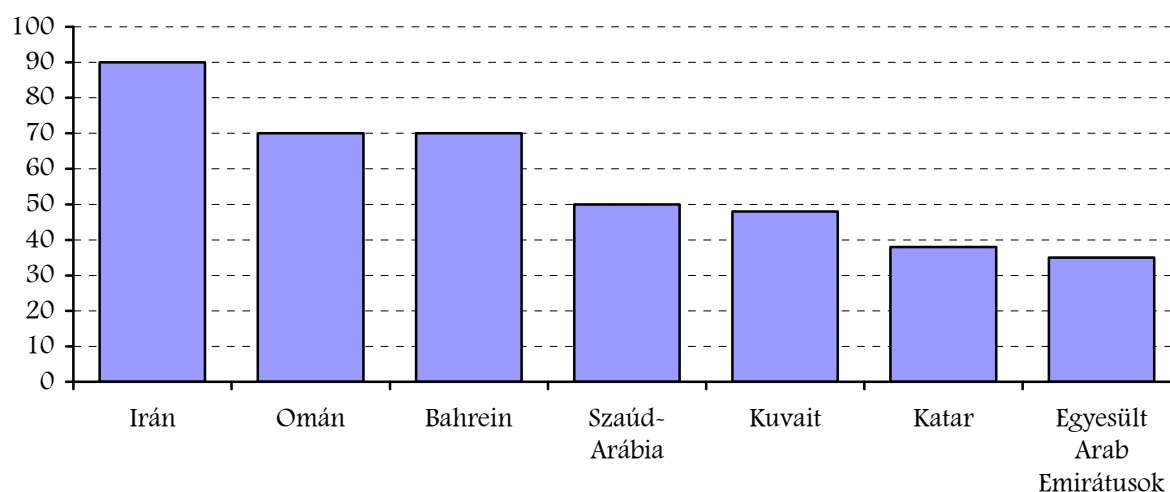
A gazdasági válság hatására a GCC-országok gazdasági növekedése lassul, a 2008-as 5,7 százalékos növekedési ráta várhatóan számottevően csökken. Ennek okai az alacsonyabb olajár, a kisebb olajtermelés, valamint a hitelszűke. A nem szénhidrogénszektor növekedése is lassul (2008: 6,4 százalék, 2009: 5,4 százalék), a növekedés motorja továbbra is az építőipar, a kiskereskedelem, a közlekedés és az expanzív fiskális politika. A térség országaiban a korábbi években több szektorban a kínálat elégtelensége okozott problémát, s ez az árak emelkedéséhez vezetett. A keresletet mind a demográfiai folyamatok alakulása (évi 4-7 százalékos népességnövekedés, beleértve a nem jelentéktelen bevándorlást is), mind az expanzív költségvetés serkentette. Ezek, valamint a dollár korábbi gyengülése is hozzájárult az árak emelkedéséhez. A válság, valamint a dollár elmúlt hónapokban tapasztalt erősödése enyhítheti az inflációs nyomást (bár 2009 májusában a dollár újra gyengült, s átlépte az 1,40-es EUR/USD árfolyamot).

A költségvetési és a folyó fizetési mérlegek többletei 2009-ben várhatóan jelentősen apadnak. Az olajár csökkenésével a nettó export várhatóan felére csökken (GCC országokban 155 milliárd dollárra, a GDP 15 százalékára, 75 dolláros olajár esetén), a költségvetési többletek is körülbelül feleződnek, kb. 143 milliárd dollárra csökkennek (a GDP 13 százalékára, 75 dollá-

ros olajárral számolva). 50 dolláros olajár esetén a folyó fizetési mérleg és a költségvetések többlete szinte teljesen eltűnik (rendre 0,5 százalék, illetve 2 százalék lesz).³

Az egyes országok költségvetését különböző olajárakra tervezték, de az 50 dolláros szint még nem okoz különösebb problémákat, mindössze a költségvetési többletek olvadnak el. Az iráni olajügyi miniszter, Gholamhossein Nozzari szerint a 2008/2009-es költségvetést 40 dolláros olajárra, a március 21-én kezdődő 2009/2010-es költségvetési évet 37,5 dolláros értékre tervezték.⁴ Az elemzői becslések ettől gyökeresen eltérnek. A 4. grafikon bemutatott értékek szerint épp Irán az, amely a várhatóan jelentős költségvetési hiány miatt igen komoly kihívások elé néz 2009-ben. A szaúdi király évek óta először nevezte meg a fair olajárát, ennek értéke szerinte 75 dollár hordónként. A szaúdi kiadások fedezéséhez véleménye szerint 55-62 dolláros olajár szükséges.⁵

4. grafikon
Az olajállamok költségvetésének egyensúlyához szükséges
átlagos olajárak 2009-ben

Forrás: IIF becslés, 2008. november.

A GCC-régió bankjait felkészülten érte a válság, a térség bankjai tőkeerősek, jövedelmezőek, s csak néhány bank külföldi kitettsége jelentős (mindenekelőtt Bahreinben és Dubaiban). A bankrendszer igen stabil, a belé vetett bizalmat növeli, hogy számos térségbeli nagybankban erős az állami tulajdon. A források jó részét a hazai betételhelyezések jelentik, külföldi forrásokat csak néhány bank vont be jelentősebb mértékben. A válság csak viszonylag későn, 2008 második felében érintette a térség bankjait, a likviditáshiány ebben a térségben is okozott nehézségeket, a veszteségek azonban nem jelentősek. A bankok hitel/betét aránya kedvező, s az összetett pénzügyi termékek piaca sem volt kiterjedt a régióban. A jelzálogra épülő összetett hiteltermékek nem játszanak jelentős szerepet.

Az elmúlt években a térség építőipara robbanásszerű növekedést mutatott. A válság ezt a lufit kipukkasztotta, ennek hatása azonban nem rendkívüli. A térség bankjai közül csak néhány van erőteljesebben kitéve az építőipar teljesítményének (különösen Dubaiban), néhány kisebb bank megsegítése már meg is történt.

³ IIF, 2008. december

⁴ Petroleum Economist, 2009. február

⁵ Petroleum Economist, 2009. január

3) A válságkezelés eszközei

A térséget erőteljesebben csak 2008 második felében érte el a válság. A közel-keleti olajállamok számára addig az infláció visszaszorítása, a túlzott hitelkereslet, s az olajbevételek miatti pénzbőség sterilizálása jelentett kihívást. 2008 második felétől jellemzővé vált a monetáris lazítás,⁶ a likviditás biztosítása. Ezt hol külön likviditásjavító alapok létrehozásával, hol a kötelező tartalékráta csökkentésével érték el. Néhány esetben a kormányok garanciát vállaltak a betétekre, állami beruházásokat jelentettek be, bankokat tőkésítettek fel, utóbbi azonban korántsem annyira volt elterjedt. Ennek oka, hogy a térség bankjai tőkeerős, stabil háttérrel bíró bankok.

3.1. Bahrein

A bahreini központi bank egyhetes betéti kamata 2008. január elején 4 százalék volt, ez még január 23-án 3,5 százalékra csökkent. Ugyanekkor azonban a bankrendszerben található túlzott likviditás miatt a kereskedelmi bankok számára a kötelező tartalékrátát 5-ről 7 százalékra emelték. Egy hétre rá, január 31-én az egyhetes betét kamata tovább csökkent 3 százalékra. Az érték márciusban 2,25 százalékra, májusban 2 százalékra, októberben két lépésben 1,5 százalékra csökkent. Decemberben 75 bázisponttal, 0,75 százalékra csökkent az egyhetes betét kamata. A jegybanki kommunikáció szerint ezt a lépést már az amerikai kamatokhoz igazodva (dollárhoz rögzített az árfolyam), és a bahreini pénzügyi piacok gördülékeny működésének érdekében tették meg. 2009 márciusában a kereskedelmi bankok számára előírt kötelező tartalékráta az inflációs nyomás jelentős enyhülése miatt 7-ről 5 százalékra csökkent. Utóbbi szintén likviditást növelő tényező, a jegybanki kommunikáció szerint azonban az inflációs nyomás jelentős enyhülése indokolta a lépést.⁷

A bank olyan terveket hozott nyilvánosságra, miszerint 53200 dollárra (20000 dinár) növelné a bankbetétek garantált összegét, erről később születik döntés.

A kamatcsökkentések, likviditásfokozó lépések sorozata márciusban véget ért, május végéig nem volt további monetáris lazítás. A bahreini államkötvényeket az aukciókon rendre négy-ötzörös túljegyzéssel értékesítik. A 2008 második felében ez az érték „csak” mintegy háromszoros volt.

A pénzügyi válság eddig nem okozott jelentős károkat Bahreinben, a válság során az arab világ stabil pénzügyi központjának bizonyult. Az új hitelintézetek száma 2008-ban 44 volt, ez meghaladta a 2007-ben látott 38-at. A válság hatására a bankok profitja 17,6 százalékkal csökkent 2008-ban, a hitel/betét ráta pedig 112 százalékkal emelkedett.⁸

⁶ A kamatcsökkentés szükségszerű volt, hisz a térség devizáinak legtöbbje az amerikai dollárhoz kötődik, s az amerikai alapkamat folyamatosan csökkent. A rögzített árfolyamrendszer fenntartása megkívánja az amerikai kamatok mozgását követő magatartást.

⁷ Forrás: Central Bank of Bahrain.

⁸ Overseas Property Mall: Bahrein ready to exploit the financial crisis, 2009. április 8.

<http://www.overseaspropertymall.com/regions/middle-east-property/bahrain-ready-to-exploit-the-financial-crisis/>

3.2. Kuvait

A kuvaiti központi bank 2008 januárjában (50 bázisponttal) 5,75 százalékra csökkentette diszkontrátáját. 2008 márciusától a fogyasztói és részlettörlesztéses hitelek szabályait módosították. Ezek szerint a hitelek kamatlába maximum 3 százalékponttal haladhatja meg a diszkontrátát (a korábbi 4 százalék helyett), a kamatokat pedig a hitelfelvételtől számított 5 évre rögzíteni kell. Ezt utána lehet módosítani, ekkor is maximum 2 százalékkal. A jegybanki diszkontráta alakulását tehát ezentúl nem követik a már felvett hitelek kamatai. További változás, hogy a hitelfelvevő ügyféltől kért havi törlesztőrészlet dolgozó ügyfél esetén nem haladhatja meg havi nettó keresetének 40 százalékát (korábban ez 50 százalék volt), nyugdíjasok számára ez az érték 30 százalékra csökkent. 2008. március végétől a fogyasztói hitelek visszafizetésekor tilos előírni, hogy először a kamatok törlesztése esedékes, s csak azután a tőketörlesztés.

2008 októberében a diszkontráta 125 bázisponttal 4,5 százalékra csökkent. Októberben a bankok számára a hitel/betét ráta maximális értéke 80 százalékról 85 százalékra nőtt.⁹ Az ország harmadik legnagyobb bankja, a Gulf Bank 800 millió dolláros veszteségére válaszul a Miniszterek Tanácsa október végén törvényjavaslatot nyújtott be a nemzetgyűlésnek a bankbetétek teljes körű garanciájának biztosítására. A Gulf Bank-et a központi bank az alaptőke emelésére kötelezte, ebben a kuvaiti állami alap (KIA) is szerepet kapott. A központi bank különböző eszközökkel 1,87 milliárd dollárnyi likviditást pumpált a helyi bankszektorba, ami csökkentette a bankközi kamatokat is.¹⁰

2008. október végén a diszkontráta tovább csökkent 4,25 százalékra, decemberben 3,75 százalékra, 2009 áprilisában 3,5 százalékra, májusban pedig 3 százalékra. A kamatcsökkenések célja a hitelkamatplafon csökkentése, a nem-olaj szektor és a fogyasztás élénkítése¹¹.

A Kuwait Investment Authority (KIA) kb. 1 milliárd dollárt fektetett be a helyi tőzsdén, hogy megállítsa a részvényárfolyamok további zuhanását.

Kuvaitban 2009 májusában előre hozott választást tartottak. Szabah al-Ahmed al-Szabah emír márciusban feloszlatta a parlamentet, mert a testület korrupció gyanúja miatt akart vizsgálatot indítani a miniszterelnök – az emír unokaöccse – ellen. Kuvaitban nincsenek parlamenti pártok, a kormánytagokat a miniszterelnök nevezi ki, többnyire olyan politikusok közül, akik nem tagjai a parlamentnek.¹²

2009 első negyedében a válság elérte a kuvaiti ingatlanpiacot, több ingatlanpiaci vállalkozás felfüggesztette tevékenységét, a keresleti-kínálati viszonyok közelebb kerültek az egyensúlyhoz, az ingatlanpiaci forgalom és árak csökkentek.¹³

⁹ Central Bank of Kuwait. Ez a lépés valószínűleg a nagy hiteligeny miatt valósult meg, tehát inkább belső okokkal magyarázható.

¹⁰ IIF

¹¹ Central Bank of Kuwait

¹² Origo hírportál: Első alkalommal jutottak be nők a kuvaiti parlamentbe, 2009. május 17.

<http://origo.hu/nagyvilag/20090517-első-alkalommal-valasztottak-noket-a-kuvaiti-parlamentbe.html>

¹³ Gulf Base: Kuwait real estate market fluctuating due to global financial crisis

<http://www.gulfbase.com/site/interface/NewsArchiveDetails.aspx?n=96794>

3.3. Omán

A maximális hitel/betét arány a 2008 júniusában érvényes 87,5 százalékról augusztustól 85 százalékra csökkent. A tervek szerint novembertől 82,5 százalékra csökkent volna, de ezt októberben az akkori piaci körülmények tükrében felfüggesztették, sőt 2009. január 1-től újra 87,5 százalék a hitel/betét ráta maximális értéke. Egy másik, 2008. júniusi döntés értelmében az Ománban működő bankok teljes kihelyezett hitelállományán belül 5-ről 10 százalékra emelkedhet az ingatlancélú hitelek aránya. Szintén júniusi döntés szerint az újonnan létesített pénzügyi szolgáltató társaságok befizetett alaptőkéjének legalább 20 millió ománi riált (kb. 55 millió dollár) kell elérnie. A már működő társaságok 2012 júniusáig kötelesek erre a szintre emelni befizetett tőkéjüket. Ugyancsak 2008 júniusában emelték a kötelező tartalékrátát is 5-ről 8 százalékra. Ennek oka likviditásbőség enyhítése, és a bankhitelek növekedésének fékezése volt. Ezt a forrásmegvonást októberben más forrásokkal enyhítették, a tartalékrátát december végén 5 százalékra csökkentették.¹⁴

A központi bank 2008 során a hitelkamatplafont is csökkentette, a személyi hitelek esetén 9-ről 8,5 százalékra, majd 8 százalékra. Utóbbi döntés már az ingatlanhitelekre is vonatkozik.

Ománban a reporáta 2008 májusában 3,4 százalék körül alakult, a likviditásszűke miatt szeptemberben és októberben 4-5 százalékra emelkedett, 2009. február-májusban 2 százalék volt. A kormány létrehozott egy 390 millió dolláros alapot. Ennek célja, hogy az ománi tőzsdén (a Muscat Securities Market) árfolyam-meghatározó szereplőként tevékenykedjen (az árfolyamesés ellen kíván hatni).

A válság Ománt is érintette, ám a hatások nem megrázóak. 2009-ben valószínűleg a régió második legnagyobb növekedési ütemét élvezheti az ország. A bankrendszer stabil, az olajárak zuhanása noha óriási bevételkiesést jelent, a korábban megvalósított LNG-beruházások által lehetővé váló földgázexport némiképp csökkenti a kiesést. A közel-keleti államban a régió ingatlanpiacának visszaesése miatt növekedhet a munkanélküliség. Az ománi kormány infrastruktúra-projektet indított, s megkönnyítette a külföldi beruházások megvalósítását: a beruházó 70 százalékban lehet a kivitelezendő projekt tulajdonosa. A magánberuházók is nagyobb mozgásteret élvezhetnek immár, hoteleket, épületkomplexumokat építhetnek, részt vehetnek tengervíz-sótalanító berendezések építésében és az elektromos hálózat továbbfejlesztésében.¹⁵

3.4. Katar

A Katari Központi Banknál elhelyezett betétek kamatai is követték az amerikai Fed által követett kamatcsökkentési sorozatot, a ráta 2008 januárjában 4 százalékról 3,5 százalékra csökkent, 2009 márciusában 2 százalékon áll. Sokkal fontosabb azonban, hogy a központi banktól felvehető hitelek kamata 5,5 százalékon maradt, a kamatfolyosó tehát jelentősen széleseedett.¹⁶ Ez azt jelenti, hogy a jegybank nem kíván olcsó forrást biztosítani a bankszektornak, a napi bankközi kamatokat (likviditásszűke esetén) engedi emelkedni. Ennek oka, hogy a hitelállomány növekedésének, valamint a meglóduló inflációnak gátat kíván szabni. A kamatfo-

¹⁴ Central Bank of Oman

¹⁵ Oman stands out with its prudent crisis management, 2009. február 10.
<http://www.zawya.com/Story.cfm/sidZAWYA20090210054342/%27Oman%20stands%20out%20with%20its%20prudent%20crisis%20management%27/>

¹⁶ Central Bank of Qatar

lyosó alja viszont alacsony, hogy ne induljon felértékelésre játszó spekuláció az amerikai dollárhoz kötött katarai deviza ellen. Katarban tehát nincs olcsó likviditást biztosító monetáris politika, a katarai állami alap (a Qatar Investment Authority, QIA) viszont 5,3 milliárd dollár értékben (a GDP 7 százaléka) a részvényárfolyamok zuhanását megállítandó a tőzsdén jegyzett bankok részvényeinek 20 százalékát felvásárolta.¹⁷ Ezt a kormány hasonlóan fontos döntése követte: elhatározták, hogy a katarai bankok eszközei között lévő, a dohai tőzsdén forgó részvényeket azok 2008. december 31-i árfolyamukon felvásárolják. A katarai gazdasági és pénzügyminisztérium infrastrukturális projektek finanszírozásához továbbra is allokál forrásokat. Ezek a beruházások hozzájárulnak a katarai gazdaság diverzifikációjához: jelenleg oktatási, egészségügyi, turisztikai és sportlétesítmények építése van folyamatban.

A Katarai Központi Bank elnöke szerint Katar 2009-ben várhatóan 7 százalékos növekedést tud felmutatni (2009. márciusi nyilatkozat).¹⁸ Az optimista vélekedés alapja a gáz-, a petrol-kémiai és a többi szektorban folyó megaprojektek folytatása. A katarai bankszektor stabil, a bankok nettó profitja 2008-ban 29 százalékkal, eszközállományuk 34 százalékkal növekedett.

3.5. Szaúd-Arábia

A szaúdi központi bank szerepét betöltő SAMA 2007 februárjától egészen 2008 októberéig nem változtatott a reporátán, értéke 5,5 százalék volt. Ezután radikális, 50, illetve 100 bázispontos vágások következtek, s 2 hónapon belül 3 százalékra csökkent a ráta. Ezt decemberben és januárban további 50-50 bázispontos vágások követték, a ráta értéke 2009. január 19-e óta 2 százalék. A likviditást növelendő 2008 októberében a kötelező tartalékráta értéke 13-ról 10 százalékra csökkent, ezt decemberben tovább követte a likviditás javítása, a tartalékrátát 7 százalékra csökkentették.¹⁹ Ez utóbbi lépés körülbelül 8 milliárd dollár pótlólagos forrást jelent a bankközi piacnak (ez a magánszektorban adott teljes hitelállomány 4,5 százaléka). A szaúdi monetáris hatóság folyamatosan csökkentette a „reverse repo” rátát is, 2008 májusától 2009 májusáig 2 százalékról 0,5 százalékra csökkent a ráta. Ez a ráta fejezi ki, hogy a monetáris hatóság milyen kamaton vesz fel kölcsönt a kereskedelmi bankoktól. A ráta csökkentése a pénzek piacon hagyását ösztönzi, ezáltal javítja a likviditást. A SAMA által bejelentett 36 milliárd dolláros (a GDP 8 százalékát kitevő) likviditásjavító csomagból a bankok mindössze 2-3 milliárd dollárt hívtak le.

A növekedési ütem fenntartása érdekében a szaúdi hatóságok bejelentették, hogy 5 éven belül 400 milliárd dollárt kívánnak fejlesztési projektekre költeni. A 2009-es költségvetésben a beruházásra fordítandó összeget az egy évvel azelőttihez képest 36 százalékkal növelték.²⁰ A beruházások ellenére az arab gazdaság 2009-ben várhatóan enyhe recesszióba süllyed.

3.6. Egyesült Arab Emirátusok

Az emirátusok monetáris politikája is egyre lazult, a reporáta 2008 januárjában 3,5 százalékról 3 százalékra, márciusban 2,25 százalékra, májusban két százalékra, októberben 1,5 százalékra, 2009 januárjában pedig egy százalékra csökkent.

¹⁷ IIF

¹⁸ ‘Global financial crisis and opportunities for Qatar’ knowledge sharing session organized by Doha Bank, ld. <http://www.ameinfo.com/188266.html>

¹⁹ Saudi Arabian Monetary Agency

²⁰ Saudi is immune to the global financial crisis, <http://www.cnbc.com/id/30845654>, 2009. május 20.

2008 szeptemberében az emirátusok központi bankja egy 13,6 milliárd dollár értékű likviditásjavító csomag létrehozatalát jelentette be. Ez ebből felvehető hitelek kamatát októberben 5-ről 3 százalékra csökkentette. Ezt a csomagot kiegészítendő a kormány 19 milliárd dollár értékben alapot hozott létre, s később bejelentette, hogy szükség esetén kész növelni ennek mértékét. A bankok ezeket a lehetőségeket nem használták ki, az eszközökből mindössze 15 százalékot hívtak le.

A hatóságok garanciát vállaltak minden bankbetételre, a bankközi betétekre is, valamint azon külföldi bankoknál elhelyezett betétekre is, amelyek jelentős tevékenységet folytatnak az országban.

2009. januárban a központi bank közölte, hogy a sikeres volt a dollár/dirham swap, a bankközi kamatokat sikerült tovább csökkenteni.

Az állam első komolyabb intervenciója az volt, hogy bejelentette: az állami tulajdonú Real Estate Bank felvásárolja az Amlak Finance és a Tamweel bankokat. Ezek dubai székhelyű jelzálogbankok. Az újonnan létrejövő egységet a szövetségi kormány többségi tulajdonában lévő Emirates Industrial Bankkal egyesítik, s ezáltal létrejön az új Emirates Development Bank, amely az emirátusok legnagyobb ingatlanfinanszírozó bankja lesz. Az emirátusok központi bankja több alkalommal is tőkésített fel hazai bankokat. A pénzügyi válság leginkább a nemzetközi hitelpiacoknak jelentős mértékben kitett Dubait érintette hátrányosan. A válság hatására a híres ingatlanfejlesztési projektek pénz szűkébe kerültek, s leálltak.

Érdemes tudni, hogy az Egyesült Arab Emirátusokban a teljes banki eszközállomány maximum 11 százaléka, a teljes betétállománynak pedig legfeljebb 18 százaléka lehet ingatlanpiaci hitel.

3.7. Irán

Iránban nem beszélhetünk valós, működő bankrendszerrel és monetáris politikáról sem. A pénzkínálatot a kormány szabályozza, nemcsak költekezéseivel, hanem a bankok által kihe-lyezett hitelek feltételeinek közvetlen meghatározásával is.

Az iráni elnök a 2009/10-re (március 21-től indult a költségvetési év) várható hatalmas költségvetési deficit elkerülése érdekében javasolta, hogy a kormány csökkentse a kormányzati kiadásokat, faragja le a nagylelkű üzemanyagár- és villamosenergiaár-támogatásokat. 2009 márciusában a parlament ezt leszavazta. Iránt az olajárak esésén kívül a növekvő infláció és munkanélküliség is sújtja. A közel-keleti állam az elmúlt években nem takarította meg a hatalmas olajbevételeket, a kormányzati kiadások azonban számottevően nőttek.

A gazdasági válságra eddig nem születtek valós válaszlépések. A zuhanó olajárak komoly gondokat okoznak a júniusban választásokat is hozó 2009-es évben.

* * * * *

Referenciák

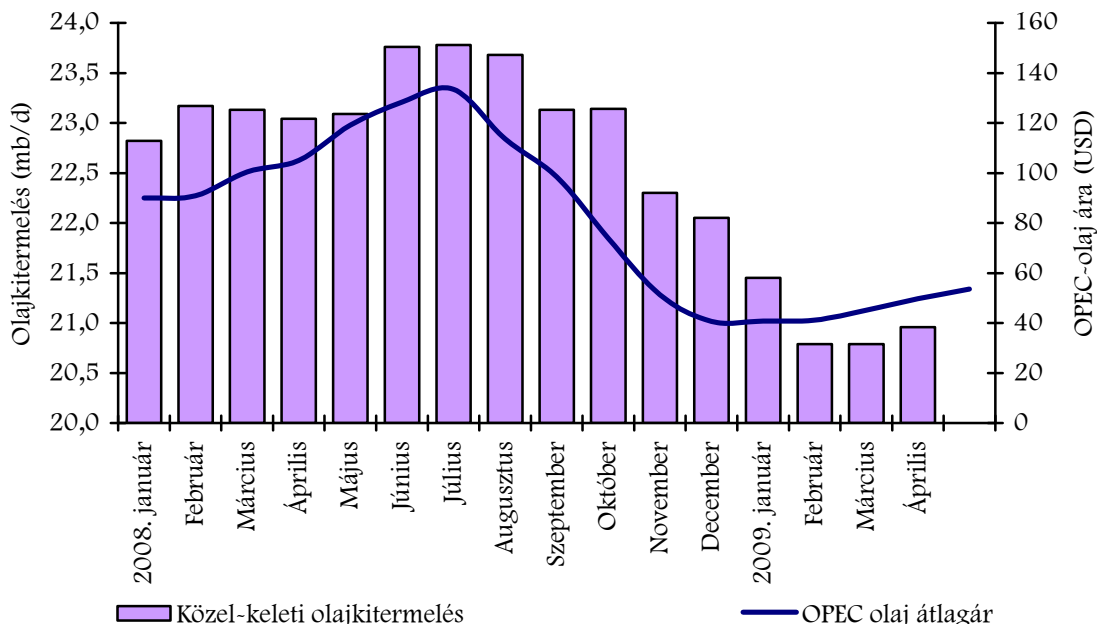
Ameinfo: 'Global Financial Crisis and Opportunities for Qatar' Knowledge Sharing Session' organized by Doha Bank, ld. <http://www.ameinfo.com/188266.html>, letöltve: 2009. május 30.

Deutsche Bank Research honlapja

- Central Bank of Kuwait honlapja
- Central Bank of Qatar honlapja
- Central Bank of Oman honlapja
- Central Bank of Bahrain honlapja
- Central Bank of The United Arab Emirates honlapja
- Central Bank of The Islamic Republic of Iran honlapja
- CNBC: Saudi Is Immune to the Global Financial Crisis, <http://www.cnbc.com/id/30845654>, 2009. május 20., letöltve: 2009. május 30.
- Gulf Base*: Kuwait Real Estate Market Fluctuating Due to Global Financial Crisis, 2009. május 18. <http://www.gulfbase.com/site/interface/NewsArchiveDetails.aspx?n=96794>, Letöltve: 2009. május 29.
- Institute of International Finance honlapja
- International Energy Agency: *Oil Market Report*, 2008-as és 2009. januári–májusi számai
- International Monetary Fund: *World Economic Outlook*, October 2008, Financial Stress, Downturns, and Recoveries, 2008. október, Washington
- Origo*: Első alkalommal jutottak be nők a kuvaiti parlamentbe, 2009. május 17., <http://origo.hu/nagyvilag/20090517-első-alkalommal-valasztottak-noket-a-kuvaiti-parlamentbe.html>, letöltve: 2009. május 18.
- Overseas Property Mall*: Bahrein Ready to Exploit the Financial Crisis, 2009. április 8., <http://www.overseaspropertymall.com/regions/middle-east-property/bahrain-ready-to-exploit-the-financial-crisis/>, letöltve: 2009. május 29.
- Petroleum Economist* különböző számai, 2008. február – 2009. február
- Saudi Arabian Monetary Agency honlapja
- Steffen Kern: SWFs and Foreign Investment Policies – an Update, *Deutsche Bank Research*, Frankfurt am Main, 2008. október 22.
- Steffen Kern: Staatfonds – Staatliche Auslandsinvestitionen im Aufwind, *Deutsche Bank Research*, Frankfurt am Main, 2007. december 18.
- Steffen Kern: Finanzdienstleister – Staatfonds auf Einkaufstour, *Deutsche Bank Research*, Frankfurt am Main, 2008. január 23.
- Steffen Kern (szerk.): Commodity and Non-commodity Sovereign Wealth Funds, How To Spend It, *Deutsche Bank Research*, Frankfurt am Main, 2008. július 18.
- Times of Oman: Oman Stands out with Its Prudent Crisis Management, 2009. február 10., <http://www.zawya.com/Story.cfm/sidZAWYA20090210054342/%27Oman%20stands%20out%20with%20its%20prudent%20crisis%20management%27/>, letöltve: 2009. május 29.
- Zeynep Kudatgobilik – Rachna Saxena: GCC Chartbook, A Visual Essay, *Deutsche Bank Research*, Frankfurt am Main, 2008. február 8.
- Zeynep Kudatgobilik: Golf-Kooperationsrat – eine neue „Soft power“ mit großem Einfluss auf die internationale Finanzmärkte, *Deutsche Bank Research*, Frankfurt am Main, 2008. február 18.

Melléklet

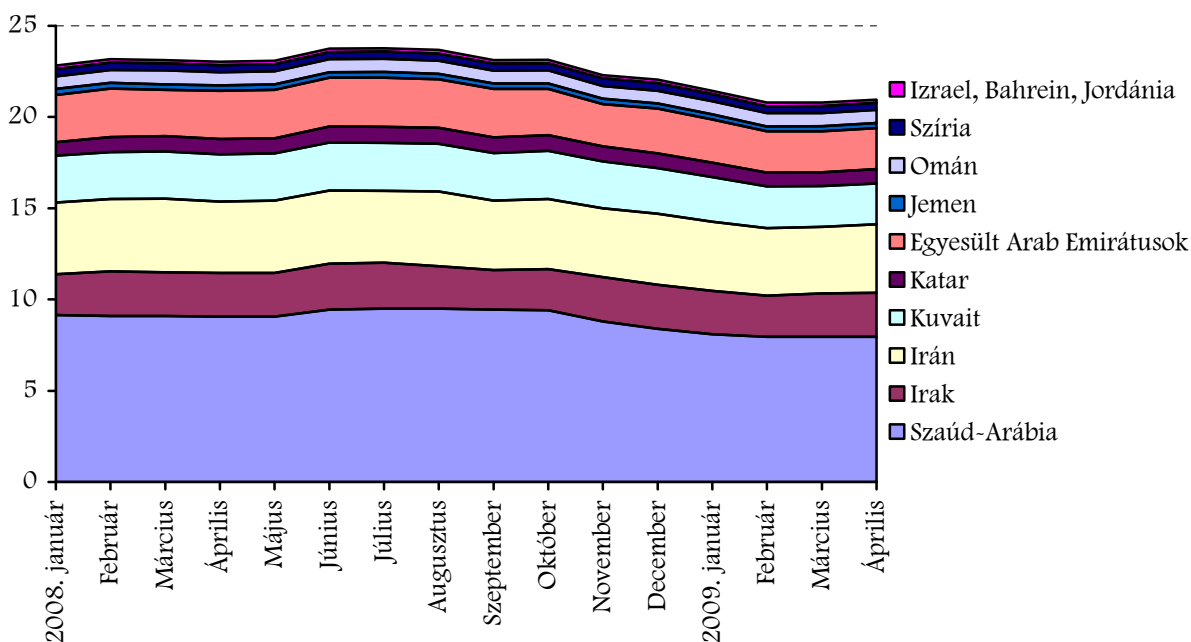
1. melléklet
A közel-keleti államok olajtermelése és az OPEC-olaj átlagára

Megjegyzés: a bal oldali skála nem nullától indul, a kitermelés csúcs- és mélypontja közti különbség a 10 százalékot sem éri el.

Forrás: International Energy Agency, Oil Market Report, 2008-as és 2009. január–májusi számai, valamint US Energy Information Administration, saját számítások.

2. melléklet
A közel-keleti államok olajtermelése országonként, mb/d

Forrás: International Energy Agency, Oil Market Report, 2008-as és 2009. januári–májusi számai.

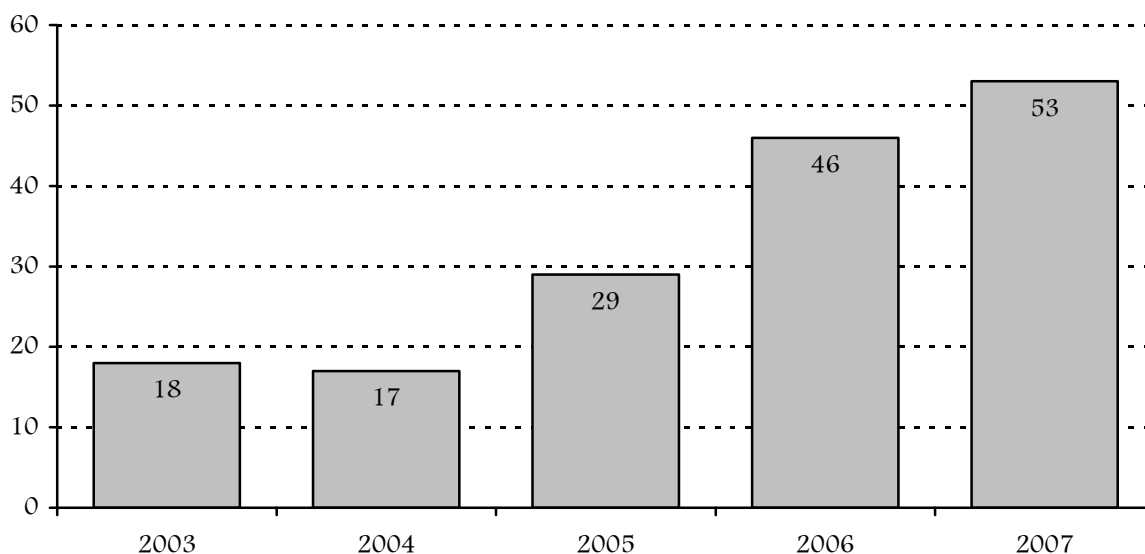
FEKETE~AFRIKA

Kiss Judit

1) A válságot megelőző időszak

Míg a 90-es években a világ szinte megfeledkezett Fekete-Afrikáról,¹ addig az ezredfordulót követően megnövekedett az érdeklődés a kontinens iránt, nem utolsósorban a kínai gazdasági növekedés generálta nyersanyagéhség következtében. Míg az 1992–97-es években átlagosan 5,94 milliárd dollárnyi külföldi tőke áramlott Afrikába, addig 2003-ban már 18 milliárdnyi és 2007-ben pedig 53 milliárdnyi (*1. grafikon*). A 2008-as évre vonatkozó előzetes becslés 62,3 milliárd dollár.

1. grafikon
Külföldi közvetlen beruházások Afrikában
(milliárd USD)

Forrás: Africa Renewal Vol. 22, No. 4, p. 19.

Az emelkedő nyersanyagárak, az importot meghaladó exportnövekedés és a külföldön dolgozók hazautalásai a jelentős jövedelemkiáramlás ellenére is egyensúlyban tartották a folyó fizetési mérleget s a folyó fizetési mérleg többlete az évtized közepe óta folyamatosan nőtt. (*1. táblázat*) A kontinens pénzügyi helyzete javult, a valutatartalékok nőttek, s a külső adósságállomány az 1999-es 205,7 milliárd dollárról – a jelentős mértékű adósságelengedések hatására – 2007-re 144,5 milliárd dollárra csökkent.

¹ Főként a kelet-európai politikai és gazdasági rendszerváltás következtében.

1. táblázat
A folyó fizetési mérleg alakulása Afrikában
(milliárd USD)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Árukereskedelmi egyenleg	-2,5	31,8	16,4	5,9	18,1	33,3	63,9	81,5	74,5
Szolgáltatásker. egyenlege	-7,0	-7,3	-7,9	-9,4	-9,3	-11,3	-15,6	-17,8	-22,4
Jövedelem-egyenleg	-16,7	-22,0	-19,6	-22,0	-27,1	-35,0	-44,2	-44,6	-62,1
Folyó transferek	14,9	15,9	16,4	17,8	21,0	25,4	31,4	34,6	39,6
Folyó fizetési mérleg	-11,4	18,4	5,2	-7,7	2,6	12,3	35,5	53,7	29,6

Forrás: World Economic ... (2009), p. 154.

A külföldi tőkeberuházások emelkedése, az exportbevételek növekedése, a segélyek beáramlása,² a nagyarányú adósságelengedések, bizonyos reformok megindulása, a termelékenység és a hatékonyság lassú növekedése, a belső piac meginduló bővülése átlagosan 5 százalékon felüli növekedési ütemet eredményezett az ezredfordulót követően, s ezen belül 6 százalékon felülit az évtized második felében. (2. táblázat) Természetesen az olajexportőrök esetében kissé magasabb, míg az olajimportőröknél kissé alacsonyabb volt a növekedési ütem. Az infláció az ezredforduló körüli évi 40 százalékról az évtized második felére egyszámjegyre szelídült: 2004 és 2007 között rendre 9,7, 9,8, 8,3 és 7,5 százalék volt Fekete-Afrika esetében. Úgy tűnt, hogy amennyiben ez a tendencia tartós, akkor Afrikának sikerül a világgazdasági marginalizációból kitörni,³ és a világgazdaságba integrálódni. Kérdés, hogy ezt a kedvező folyamatot mennyiben veti vissza a pénzügyi és a gazdasági világválság hatása.

2. táblázat
A gazdasági növekedési ütem alakulása Afrikában, 1999–2008
(százalék)

	1999-2007	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008 ¹⁾
Fekete-Afrika ²⁾	5,1	2,9	2,8	5,1	4,6	3,8	6,4	6,7	6,7	7,4	6,2
Olajexportőrök	5,7	2,5	3,3	4,2	8,3	6,5	6,6	7,0	5,7	6,9	6,1
Olajimportőrök	4,3	2,8	3,3	4,4	3,6	3,8	5,4	4,8	5,7	5,2	4,3
Nigéria	8,1	0,5	5,3	8,2	21,2	10,3	10,6	7,1	5,2	6,0	6,1
Dél-Afrika	4,0	2,4	4,2	2,7	3,7	3,1	4,9	5,0	5,4	5,1	3,1

¹⁾ Részben becslés; ²⁾ Nigéria és Dél-Afrika nélkül.

Forrás: World Economic ... (2009), pp. 131–132.

2) A pénzügyi válság hatása

Annak, hogy a pénzügyi válság Fekete-Afrikát közvetlenül és rövid távon alig érintette, az egyik oka éppen abból az egyébként hátrányos helyzetből fakad, hogy a kontinens csak igen

² 2005-ben Afrika 35,211 milliárd dollárnyi, s ezen belül Fekete-Afrika 32,023 milliárd dollárnyi segílyt kapott, a fejlődő országoknak nyújtott segílyek 33,1, illetve 30,1 százalékát. A segílyeknek az afrikai gazdasági fejlődésben játszott szerepéről lásd Kiss (2008).

³ Afrika világgazdasági marginalizációjáról Kiss (2006).

kismértékben integrálódott a világ pénz- és tőkepiacaiba. Kivéve azokat az országokat (például a Dél-afrikai Köztársaság, Kenya vagy Nigéria), akik tőzsdéi révén kapcsolódnak be a világ pénzügyi vérkeringésébe.⁴ Következésképpen az afrikai tőzsdéket sem kerülte el a nemzetközi tőzsdekrach közvetlen hatása, itt is estek a részvényárak,⁵ csökkent a papírok értéke, s igen sok nemzeti valuta árfolyama (beleértve a *randét* is) erőteljes volatilitást mutatott. A másik ok, hogy az afrikai országok többségét pénzügyi kapcsolataik, hitelügyleteik olyan „megbízható” intézményekhez kötötték, mint a Világbank, az IMF, az egyes kormányok, illetve non-profit szervezetek. Egy további ok, hogy az afrikai bankok nem vásároltak jelzáloghiteleket, illetve magas kockázatú, kétes értékpapírokat (értékpapírosított hitelköveteléseket) a másodlagos piacon.

A pénzügyi válság tovaryűrűző, közvetett, bár késleltetett hatása alól azonban már Afrika sem tudta/tudja kivonni magát. Vagyis Afrikát is elérte a *finanszírozási válság*: a világméretű hitelválság, hitelszűke következtében az afrikai bankok és ezen keresztül az afrikai gazdaságok, az afrikai vállalatok is egyre nehezebben és egyre drágábban jutnak hitelhez. Erre pedig a gazdasági növekedési ütem fenntartása érdekében mindenképpen szükségük lenne, hiszen a hazai megtakarítási ráták meglehetősen alacsonyak (20 százalék körüliek), a legtöbb gazdaság finanszírozása jelentős mértékben függ a külső pénzügyi források beáramlásától. Ezek alakulását tekintve azonban jelentős változások várhatók a finanszírozási válság gazdasági válsággá alakulása következtében.

3) A világgazdasági válság hatása

Az afrikai beruházásokat finanszírozó és a gazdasági növekedési ütemet növelő/fenntartó külső pénzügyi források megcsappanásával több ok miatt is a számolni kell.

a) Tekintve, hogy a legtöbb afrikai ország *exportbevételeinek* zömét⁶ a *nyerstermékek* (energiahordozók, ásványkincsek, nyersanyagok)⁷ teszik ki, s ezek *árjai* 2008 közepétől – nem utolsó sorban a gazdasági recesszió ben csökkenő kereslet miatt – esni kezdtek,⁸ így a legtöbb országnak az exportbevételek csökkenésével, a *terms of trade* és a kereskedelmi mérleg romlásával, a hazai valuta leértékelődésével, inflációs nyomással, a költségvetési (adó)bevételek csökkenésével kell számolni.

3. táblázat
A terms of trade alakulása egyes afrikai országokban
a GDP százalékban

2007/2008		2008/2009	
Egyenlítői Guinea	32,5	Seychelles	5,4
Angola	21,9	Eritrea	3,8
Kongó	19,3	Togo	3,6
Gabon	17,9	Komor-szigetek	2,2
Mauritania	16,3	Szenegál	2,2
Togo	-6,1	Nigéria	-10,2
Szenegál	-6,2	Gabon	-12,5
Zöldfoki-szigetek	-6,8	Kongó	-13,6
Eritrea	-9,8	Angola	-15,1
Seychelles	-10,5	Egyenlítői Guinea	-20,9

Forrás: Commodity price shocks ...2009.

⁴ Ugyanakkor az összes afrikai tőzsde kapitalizációja nem éri el a Zürichi tőzsde kapitalizációjának egyharmadát. (*Africa's 2009 Economic Outlook...*)

⁵ 2008 októberében a nairobi tőzsdén a részvények értéke 18 százalékkal csökkent az év elejéhez képest.

⁶ Például Zambiában a réz 80 százalékát.

⁷ Olaj, gáz, bauxit, réz, vasérc, acél, szén, gyémánt, kakaó, kávé, tea, dohány, cukor stb.

⁸ Kivéve az aranyat.

Ráadásul a késztermélexportőrök (például Lesotho) sincsenek szerencsésebb helyzetben, hiszen esetükben ugyancsak számolni kell a kereslet zsugorodásával, másrészt a protekcionista tendenciák erősödése következtében még piacra jutásuk is nehezedni fog.⁹ Egyedül az olaj- és élelmiszer-importőröknek kedvez a helyzet, mert importszámlájuk csökkenni, s kereskedelmimérleg-pozíciójuk javulni fog.

4. táblázat
A külkereskedelem várható alakulása 2009-ben
(százalékos változás az előző évhez képest)

	Afrika	Fekete-Afrika
Az export értéke	-7,1	-22,5
Az import értéke	+6,6	+2,8
Az export volumene	+3,6	+4,9
Az import volumene	+10,5	+7,6

Forrás: World Economic ... 2009, pp. 37. és 38. adatai alapján).

fognak csökkenni, míg az importkiadások 2,8 százalékkal fognak nőni (*World Economic ...* 2009, p. 37.).

Ráadásul arra is számítani kell, hogy a fejlett országokban eluralkodó recesszió csökkenteni fogja Afrika mint turisztikai célállomás iránti keresletet, vagyis a kontinens *turizmusból* eredő bevételei is csökkenni fognak, ami ugyancsak a folyó fizetési mérleg további romlásához vezethet.

b) Az Afrikát finanszírozó külső erőforrások közül az utóbbi években növekvő jelentőségre tettek szert a *külföldi tőkeberuházások* (lásd az 1. számú ábrát), azzal együtt, hogy erőteljes ország-, illetve szektorkoncentrációt mutattak. A legfőbb célországok Nigéria, Szudán, Csád és Ghána voltak, míg a legfőbb célterületek a kitermelőipar (olaj- és gázesektor), valamint a szolgáltatások. A nagyobb arányú beáramlást erőteljesen akadályozta a magas gazdasági és politikai kockázat, a piacok kis mérete, az elégtelen közszolgáltatás, a fejletlen infrastruktúra, a nagyfokú bürokrácia és a korrupció.

Amennyiben a világgazdaságban tartós marad a tőkeszűke és csökkenni fog a kockázatvállalási hajlandóság, illetve a nyerstermékárak hosszú időn keresztül alacsony szinten maradnak, akkor számolni kell azzal, hogy csökkenni fog az Afrikába áramló működő tőke mennyisége. Ez pedig visszaveti a beruházásokat és a gazdasági növekedés ütemét, emeli a munkanélküliséget, legalábbis a legális, formális szektorban. A leginkább érintett szektorok az alábbiak lesznek: infrastruktúra, telekommunikáció, kitermelőipar és turizmus.

c) Ráadásul abban sem lehet reménykedni, hogy a csökkenő exportbevételeket és a szűkülő tőkebeáramlást majd a fejlett országok és a nemzetközi szervezetek *segélyei* ellensúlyozzák. Mint ismeretes, már az utóbbi években is csökkenő értéket mutattak a DAC-országok fejlesztési támogatásai, ráadásul egy jelentős részüket (mintegy 20 százalékukat) „adósságelengedés” címszó alatt nyújtották, ami gazdasági növekedést aligha generált a recipiens országban. Míg 2005-ben a DAC-országok hivatalos fejlesztési segélyei 107,1 milliárd dollárt tettek ki, addig 2006-ra az átutalások mennyisége 104,4 milliárd dollárra, s 2007-ben 103,7 milliárd dollárra csökkent.

Mivel egyrészt kifutottak az adósságelengedési „lehetőségek”, másrészt a recesszió csökkentette az országok GDP-jét, a rendelkezésre álló összegeket és a segélynyújtó hajlandóságot, így mindenképpen számítani kell a segélybeáramlás csökkenésére. Kérdés, hogy a kieső bilaterális donor transzfert a nemzetközi szervezetek átutalásai képesek lesznek-e ellensúlyozni?

⁹ A „*buy American*” klauzula például igen érzékenyen érinti Dél-Afrikát. Vas- és acélipari termékeinek legfőbb fellevevőpiaca ugyanis az USA.

Az ENSZ becslése szerint (*World Economic ...* 2009, pp. 150–151.) bár az afrikai országok exportjának volumene 2009-ben 3,6 százalékkal fog nőni, értéke 7,1 százalékkal csökkenni fog a nyerstermék-árésése következtében. Ugyanakkor az import volumene 10,5 százalékkal fog emelkedni, míg értéke 6,6 százalékkal, vagyis mind a *terms of trade*, mind a kereskedelmi mérleg romló tendenciát mutat a világgazdasági válság első évében. Fekete-Afrika esetében a helyzet még súlyosabb lesz, hiszen itt az exportbevételek 2009-ben várhatóan 22,5 százalék (!)-kal

Aligha, mivel az ő bevételeik egy része is a kormányoktól származik, másrészt kiadásaik jelentős részét felemésztik a bank- és országmentő csomagok. Így Afrika kénytelen lesz kevesebb segílyel beérni, ami megkérdőjelezi az ún. millenniumi fejlesztési célok megvalósíthatóságát, a szegénység érdemi csökkentését. A világbank becslése szerint 2015-ig 700 milliárd dolláros segélybeáramlásra lenne szükség a millenniumi fejlesztési célok megvalósításához: jó ha 440 milliárd beáramlik. A segélyeknek a kötelezettségvállalásoktól való elmaradása elsősorban azokban az országokban jár drámai következménnyel, ahol nagymértékben (mondjuk GDP-jük 20 százaléka erejéig) függtek a segélyektől.¹⁰

Nagy kérdés, hogy a világgazdasági válság mennyire lesz hatással az Afrikában egyre aktívabban segélyező *Kína* támogatáspolitikájára. 2006-ban ugyanis Kína azt ígerte, hogy 2009-re megduplázza afrikai segélyeit, 33 afrikai ország adósságát elengedi, 5 milliárd dollárnyi kedvezményes feltételű hitelt nyújt és 5 milliárd dollárnyi kínai beruházásösztönző alapot hoz létre.¹¹ Kérdés, hogy ezek az ígérvények megvalósulnak-e a megváltozott körülmények között, s ha igen, akkor mennyiben lesznek képesek a DAC-országok csökkenő segélyeit kompenzálni.

d) Egy további negatív következménye a világméretű recessziónak, hogy a külföldön dolgozó afrikaiak *hazautalásai* (amelyek nagyságát évi 20 milliárd dollárra becsülik) csökkenni fognak, hiszen a fejlett országokban növekvő munkanélküliség minden bizonnyal elsősorban a külföldiek elbocsátását fogja eredményezni. Annál is inkább, mivel az afrikai hazautalások 77 százaléka az USA-ból és Nyugat-Európából érkezik. Ráadásul az is elképzelhető, hogy az eddig külföldön dolgozók munkahelyük megszűnését követően az otthoni munkanélküliek számát fogják növelni. A leginkább érintett afrikai országok: Nigéria, Kenya, Szudán, Szenegál, Uganda és Dél-Afrika, illetve Lesotho, ahol például a Dél-Afrikában munkát vállalók hazautalásai a lesothói GDP 25 százalékát teszik ki.

4) Makrogazdasági következmények

A fentiekben bemutatott folyamatok (csökkenő nyeresztermékek, csökkenő exportbevételek, romló cserearányok, lanyhuló tőke- és segélybeáramlás, finanszírozási gondok, csökkenő világpiacon kereslet) a kontinens termelésének, *gazdasági növekedési ütemének csökkenéséhez* fognak vezetni: az ENSZ előrejelzése szerint 2009-ben Afrika növekedési üteme 4,1 százalékra fog csökkenni a 2008-as 5,1 százalékról,¹² de még így is felette lesz a latin-amerikai növekedési ütemnek, nem beszélve a fejlett országok várható növekedésiütem-csökkenéséről. Ugyanakkor akár nagyobb is lehet az ütemcsökkenés, ha a donorok nem tartják be segélyígéreteiket. Az IMF becslése például csupán 3 százalékos növekedést jósol 2009-re,¹³ de az ENSZ pesszimista forgatókönyve szerint az sem kizárt, hogy csupán 0,1 százalékos lesz Afrika GDP-növekedése 2009-ben.¹⁴

¹⁰ Ruandában például a költségvetési kiadások 70 százalékát tették ki a segélyek.

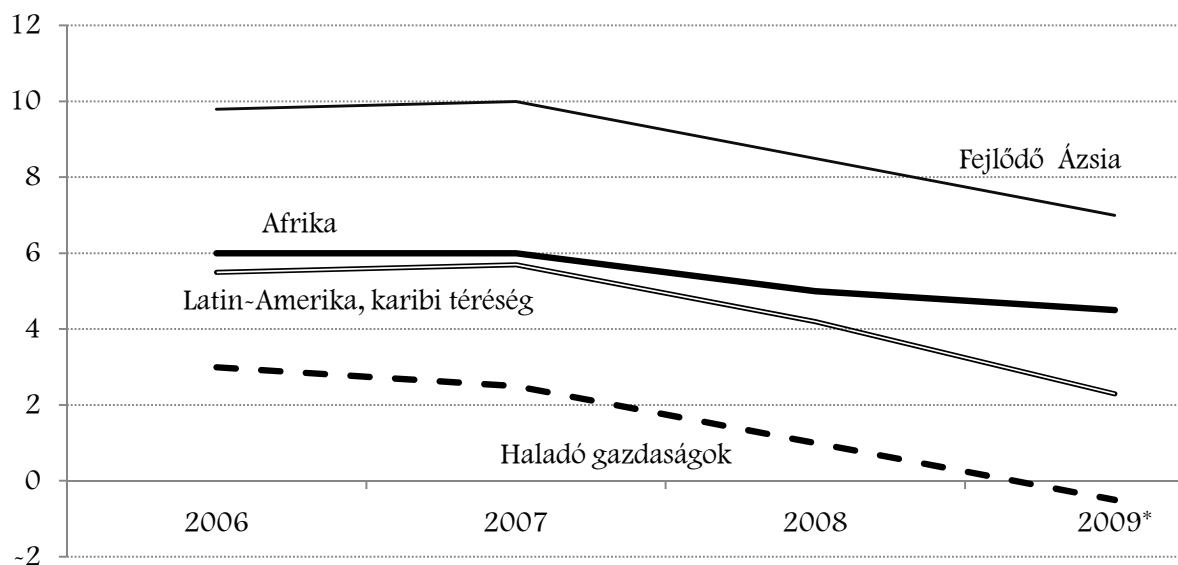
¹¹ *Africa looks East ...* 2008.

¹² *World Economic Situation* (2009), p. 21.

¹³ *Africa safe from ...* (2008).

¹⁴ *World Economic Situation* (2009), p. IX.

2. grafikon
A GDP növekedése régióként
(évi százalékos változás)

Forrás: Africa Renewal Vol. 22, No. 4, p. 4.

A várható növekedésiütem-csökkenés természetesen eltérést mutat régióként és országonként (5. táblázat). A legerőteljesebb visszaesés az olajexportőrök esetében várható, ami alapvetően a csökkenő olajárnak a következménye.

5. táblázat
A növekedési ütem várható alakulása Afrikában 2009-ben
(százalékos változás)

	1999–2007 átlag	2008 ¹⁾	2009 ²⁾
Afrika	4,9	5,1	4,1
Észak-Afrika	4,4	5,1	4,0
Fekete-Afrika ³⁾	5,1	6,2	4,8
Olajexportőrök	5,7	6,1	4,9
Olajimportőrök	4,3	4,3	3,5
Nigéria	8,1	6,1	5,7
Dél-Afrika	4,0	3,1	2,5

¹⁾ Részben becslés

²⁾ Előrejelzés a „baseline scenario” alapján

³⁾ Nigéria és Dél-Afrika nélkül

Forrás: a World Economic Situation and Prospects 2009 adatai alapján.

a világgazdasághoz, a multinacionális vállalatokhoz, a külföldi tőkéhez, hiszen elsősorban az exportszektorokban, a turizmus vagy a pénzügyek területén aktívak.

A szegénység nemhogy nem fog csökkenni, de még esetleg nőni is fog. Ezt tompíthatja, hogy az infláció a becslések szerint a 2008-as szint alá fog esni: Fekete-Afrika esetében 2009-ben 8,4 százalék lesz az árnyövekedés a megelőző év 12,7 százalékával szemben (*World Economic ...*, p. 135.). Ezzel együtt szinte biztosra vehető, hogy Afrikában – még inkább mint a világ többi kontinensén – a gazdasági válság szinte azonnal társadalmi, szociális és esetleg politikai válsággá fog alakulni. Ez megnyilvánulhat a fentiekben már említett munkanélküliség- és szegénység-növekedésen túl a csecsemő- és gyerekhalandóság emelkedésében, a vár-

A csökkenő növekedési ütem egyik következménye a munkanélküliség emelkedése, elsősorban az építő- és a szolgáltatásiparban, valamint a fogyasztás csökkenése, az éppen hogy csak bővülésnek induló belső piac zsugorodása lesz. A munka nélkül maradók egy része az amúgy is „túlfejlett” informális szektorba fog menekülni. Az sem kizárt, hogy a gazdasági válság nagymértékben vissza fogja vetni az éppen hogy csak feltörekvő (városi) középosztály megerősödését, hiszen ők kapcsolódnak a legtöbb szállal

ható élettartam csökkenésében, az etnikai *konfliktusok* kiéleződésében, a politikai instabilitás növekedésében, a kormányzás hatékonyságának csökkenésében, a korrupció növekedésében. A romló hitelhez jutási lehetőségek és a csökkenő növekedési ütem ugyanis a költségvetési kiadások csökkentésére fogja kényszeríteni a kormányokat, ami elsősorban az oktatást, az egészségügyet és a többi szociális kiadást fogja érinteni.

A gazdasági növekedés megtorpanása és az elégtelen külföldi eszközbeáramlás következtében leállhatnak, félbemaradhatnak a megindult infrastrukturális beruházások (út-, híd-, vasút-építés), ami afrikai körülmények között azok pusztulását is jelenti.

Ráadásul azzal is számolni kell, hogy egy elhúzódó megtorpanás nagymértékben visszavetheti azokat a reformokat, amelyek éppen hogy csak nagy nehezen elkezdődtek, vagyis Afrika esetében az 1-2 éves gazdasági visszaesés akár egy évtizeddel is hátráltathatja a kontinens növekedési pályára való visszakerülését.

Természetesen a fenti hatások eltérő mértékben fogják az egyes régiókat, országokat, szektorokat, illetve társadalmi csoportokat érinteni. A leginkább érintettek azok az országok, illetve szektorok, amelyek leginkább integrálódtak a világgazdaságba és nagymértékben függnek a nyerstermékek exportjától, illetve a külső finanszírozási forrásoktól: ilyenek például a Dél-afrikai Köztársaság, Nigéria, Angola, Szudán, Ghána, Gabon, illetve az olajszektor, a kitermelőipar és mezőgazdaság exportra termelő szegmensei.

5) Válságkezelési módszerek

Mivel a pénzügyi és immáron a gazdasági válság a legnagyobb megrázkódtatást a világ pénz-és tőkepiacain, a bankszektorban és a fejlett országok gazdaságában okozta, így egyértelmű, hogy a tűzoltó intézkedések a bankok és a globális pénzügyi rendszer megmentésére, megerősítésére, az államcsődök elkerülésére, a reálgazdaság működési zavarainak mérséklésére irányultak/irányulnak.

Ami Afrika reagálását illeti, a világgazdasági válság hatását vizsgálandó, *2008. november 12-én* Tuniszban találkoztak az afrikai országok pénzügyminiszterei, nemzeti bank elnökei, valamint az Afrikai Fejlesztési Bank (African Development Bank), az Afrikai Unió (African Union) és az ENSZ Afrika Bizottságának (UN Economic Commission for Africa) vezetői. A találkozáson megerősítették, hogy az afrikai kormányok folytatni fogják a megkezdett reformokat, megerősítik a pénzügyi szabályozást, diverzifikálják a gazdaságot és mobilizálják a belső erőforrásokat, valamint javítják az Afrikával foglalkozó multilaterális szervezetek együttműködését. Véleményük szerint a globális válság globális megoldást igényel, ezért az alábbiakat javasolták nemzetközi partnereiknek:

- * a WTO dohai fordulójának mielőbbi befejezése,
- * a donorok tartásuk be a segélyek növelésére és hatékonyságának növelésére vállalt kötelezettségeiket,
- * reformálják meg a nemzetközi pénzügyi intézményeket, mindenekelőtt az IMF-et és a Világbankot,
- * kapjanak a fejlődő országok nagyobb képviselőket a fenti intézményekben.

Tekintettel arra, hogy Afrikában a pénzügyi és a gazdasági válság hatása csak most kezd érződni, így mind a kontinens, mind az egyes országok szintjén további intézkedések várhatóak. Ugyanakkor látni kell, hogy az afrikai válságkezelés esetleges hiánya aligha hat ki a világgazdaságra, így a kontinensen kívülről jövő nemzetközi akció(k)ra aligha lehet számítani Afrika vonatkozásában.

Ámbár két területen hathat az afrikai válság a világgazdaságra, illetve Afrika világgazdasági szerepére. Egyrészt azzal párhuzamosan, hogy a G20-ak egyre aktívabb szerepet játszanak, Afrika azt szeretné, ha a kontinenst ne csak a Dél-afrikai Köztársaság képviselje, vagyis, hogy a többi afrikai országnak is nagyobb beleszólása lehessen a világ dolgai intézésébe a különböző nemzetközi szervezetekben és multilaterális fórumokon.¹⁵ Az afrikai országok „új multilateralizmus” iránti igénye fogalmazódott meg a 2008. november 29. és december 2. között megrendezett, a fejlesztés finanszírozásával foglalkozó dohai nemzetközi konferencián is.

Másrészt, amennyiben a DAC-országok ODA-ja (hivatalos fejlesztési segélye) jelentős mértékben csökkenne, akkor ez nem csak komoly gondokat, de jelentős tiltakozást is kiváltana Afrika részéről, különösen annak tükrében, hogy a legfőbb donor, az EU elkötelezte magát amellett, hogy segélyeit növelje a pénzügyi transzferek növekményének felét Afrikára fordítja. A G8-ak 2007-ben arra tettek ígéretet, hogy Afrikának szánt segélyeiket 2010-re 50 milliárd dollárra emelik.¹⁶ Ennek valószínűsége elég csekélynek tűnik.

Ugyanakkor azzal aligha kell a világnak számolnia, hogy a világgazdasági válság hatására növekedne a migrációs nyomás Afrika részéről: egyrészt a kontinens lakói is tisztában vannak a recessziónak a munkalehetőségekre gyakorolt hatásával, másrészt megfelelő anyagi lehetőségek hiányában el sem tudnak indulni.

* * * * *

Referenciák

- Accelerating Development Outcomes in Africa. Progress and Change in the Africa Action Plan*, World Bank, April 2007, 42 p.
- Africa in Active Response to Financial Crisis – *People’s Daily Online*.
www.english.peopledaily.com.cn – 2008. November 20.
- Africa Looks East for Aid and Trade. www.un.org/ecosocdev/geninfo/afrec/newrels, letöltve: 2009/02/27
- Africa Safe from World Economic Crisis. www.politickler.com, 2008/12/09
- Africa’s 2009 Economic Outlook in the Wake of the Financial Crisis.
www.english.ohmynews.com/articleview
- Commodity Price Shocks. www.africacan/worldbank.org
- Harsch, Ernest (2009): Africa Braces for Global Shockwaves. *Africa Renewal*, Vol. 22, No. 4, January 2009
- Implications of the „Buy American” Clause for Trade Policy in African Countries.
www.africacan/worldbank.org
- Kiss, Judit (2006): Tovább folytatódik Fekete-Afrika világgazdasági marginalizációja?, *Harambee. Tanulmányok Füssi Nagy Géza 60. születésnapjára*, szerk.: Sebestyén Éva – Szombathy Zoltán – Taróssy István, pp. 230–242.
- Kiss, Judit (2008): Afrika világgazdasági helyzete (Tényleg a segély a megoldás?), *Szegénység-csökkentési programok Afrikában*, (szerk.: Bodnár Ákos *et al.*), KÜM–NEFE–GTF 2007–EDF Program, Tankönyv, 2008, pp. 114–123.

¹⁵ Lásd: *Africa: Out of Crisis ...* 2009.

¹⁶ *Accelerating Development Outcomes ...* 2007.

Olu Ajakaiye, Felix N’Zue and Damiano Manda Kulundu (2008): *Impact on African Economies and Possible Responses*, Institute for Development Studies

Out of Crisis, Opportunity? *Africa Renewal*, Vol. 22 No. 4, January 2009, pp. 6–7, p. 20.

Responsible Aid in a Time of Crisis. www.africacan/worldbank.org

Will the Economic Crisis Affect Governance and Conflicts in Africa?
www.africacan/worldbank.org

World Economic Situation and Prospects, 2009, UN, New York, 160 p.

www.africacan.worldbank.org

A GLOBÁLIS VÁLSÁG: HATÁSOK, GAZDASÁGPOLITIKAI VÁLASZOK ÉS KILÁTÁSOK

1. kötet Világgazdasági súlyponteltolódások
Szerkesztette: Farkas Péter
2. kötet Transznacionális vállalati stratégiák és multilateralizmus
Szerző: Simai Mihály
3. kötet A válság hatása néhány kiemelt gazdasági tevékenységre
Szerkesztette: Szalavetz Andrea
4. kötet Az állam gazdaságfejlesztő és jóléti szerepe
Szerkesztette: Kőrösi István
5. kötet A válságkezelés egyes nemzetközi dimenziói: nemzetközi pénzügyek,
új regionalizmus
Szerkesztette: Artner Annamária
6. kötet A válság hatása a meghatározó és a feltörekvő nem európai országokban
Szerkesztette: Székely-Doby András és Szilágyi Judit
7. kötet Válság Oroszországban és Ukrajnában: eltérő válságkezelési lehetőségek
Szerkesztette: Weiner Csaba
8. kötet A fejlődő országok/régiók és a válság
Szerkesztette: Szigetvári Tamás
9. kötet Nagy EU-tagállamok és a gazdasági válság
Szerkesztette: Somai Miklós
10. kötet A pénzügyi-gazdasági válság hatása és kezelése az EU fejlett
kis tagállamaiban
Szerkesztette: Vida Krisztina
11. kötet Az új EU-tagállamok és a tagjelöltek helyzete a válságban
Szerkesztette: Novák Tamás és Wisniewski Anna
12. kötet A válság hatása az Európai Unió működésére
Szerkesztette: Meisel Sándor